

gudarmen. ii mor. et ii capulos pro unoquoque A anno.

PROVINCIA COLONIE.

In episcopatu Coloniensi.

In episcop. Einstensi. Monast. in Castele mor. i. Monrium in Ahusen. mor. i.

In episcop. Padebornensi.

In episcop. Warinatiensi. Ecclesia in Hagene i aureum.

In episcop. Spirensi. Ecclesia B. Marie juxta villam Nottenhem i unc. auri. Monast. de Wigolthberg i mor. Monast. in Hirsiaugia mor. i. Monrium in Goteshowe i dn. spiren. monete.

In episcop. Ratisponensi, Monrium Scottorum S. Jacobi i aureum. Monrium S. Emerami vii aureos.

PROVINCIA SALZBURGEN.

In archiep. Salzbur. Ecclesia S. Petri Patescarmen. i mor. Monast. de Godoxia i mor. Ecclesia S. Pauli i Bizant. Monrium S. Lamberti de Carinthia i mor. B Monast. S. Salvatoris Mistaten. i mor.

In episcop. Boumbergensi. Ecclesia S. Margarite i romanatum per annum.

PROVINCIA TREVENSIS.

In episcop. Metensi. Canonica de Standalmut. i

Monast. S. Petri de Monte. morab. Ecclesia S. Marie de Fraystor. i mor.

In episcop. Tullensi. Monrium Viveniacen. vi argenteos viridunen. monete. Ecclesia S. Deodati i mor. Abbatia Calmoviacen. i stolam.

In episcop. Leodien. Ecclesia de monte S. Johannis i monetam auri Ecclesia S. Egidii i mor. Hospitale de Wanze i monetam auri.

In episcop. Basiliensi. Monrium S. Crucis ii unc. auri pro rosa in Letare Jerusalem.

PROVINCIA BISUNTINA.

Monrium de Lustra, quod situm est in parrochia Bisuntina x sol. Basilien. monete.

PROVINCIA BREMENSIS.

Monrium Roseweldense i mor. Monrium S. Marie in Rarestaden, ii unc. auri.

In episcopatu Halvestaden. Ecclesia de Stendale i unc. auri per annum.

In episcopatu Mindensi

PROVINCIA MADEBURGEN.

In episcop. Avebergen.

IN PATRIARCHATU JEROSOLIMITANO.

Monaster. de Valle Josaphat. i unc. auri.

I DE SANCTI LEONIS III AD CAROLUM IMPERATOREM EPISTOLIS DISSERTATIO.

§ I. — *Multo plures editis a Conringio adhuc latent.* C que nomuncolorum risum promoventes, duæ res isti conducere ostendunt doctissimi ac venerabilis viri sententiam (ven. card. Bona, *Rev. Liturg.* lib. i, c. 12, n. 2) adversus Flaccium Illyricum, qui catholice Ecclesie damnus illaturus, missam Latinam edidit:

I. Jure querebatur Gretserus (*Cod. Car. præf.*) petulantiam Illyrici, qui Leonis III, sanctissimi pontificis, litteras *prorsus rudes et barbaras* vocat (*Catal. test. Verit.*, p. 127). Si enim Flaccius rudis illius ævi rationem habuisset, scribendi genus istud inlegans ætati potius quam pontifici convenire deprehendisset. Cæterum quod insuave videbatur Flaccio, jucundissimum nobis accidit, qui Adriani epistolis insuevimus. Utinam quas ille improbat, posteritati mandasset! Vix enim credibile est pontificem diuturno duodeviginti annorum tempore, cum familiaritate Caroli usus est, decem tantum epistolas ad eum dedisse, quas Hermannus Conringius anno 1647 post Gretseri mortem exceptas ex Helmstadiensis academicæ Julię bibliothecæ membranis publicavit. Paucas quidem istas tanta aviditate homines sibi compararunt, ut Helmstadiensi prelo iterum committi eas oportuerit anno 1655, aliquantulum emendatioribus. Cujus secundæ editionis exemplum nactus Labbeus, in magnam Conciliorum collectionem denas hæc litteras retulit 2 post trinas illas antiquiores, Gretsero etiam notas, nihilque ad nostram rem facientes, quæ tanti pontificis ac tam longævi (nam anno 795 Adriano succedens, per viginti et fere dimidium, ad 816 pervenit) ante laudatam Conringii editionem nostris majoribus perspectæ fuerant: verum Labbeus admonitunculam istam posuit ad marginem (*Conc.* tom. VII, pag. 1113) per quam tanta editionis utriusque raritas patet. « Hanc et novem sequentes edidit anno 1655 Helmstadii Hermannus Conringius, sed pro solemniori hæreticorum more foedissimis adversus Ecclesiam catholicam ejusque supremos pontifices criminationibus atque calumniis conspurcatis. » Inter hujusmodi autem dicacitates intempestivas, homineque usu rationis prædito, nedom honesto, prorsus indignas, neque aliud præter sterilem inertium desidum-

que nomuncolorum risum promoventes, duæ res isti conducere ostendunt doctissimi ac venerabilis viri sententiam (ven. card. Bona, *Rev. Liturg.* lib. i, c. 12, n. 2) adversus Flaccium Illyricum, qui catholice Ecclesie damnus illaturus, missam Latinam edidit: « Excæcavit illum, inquit, malitia sua; nam e contrario orthodoxæ fidei dogmata, receptique Ecclesie ritus ex ea passim confirmantur: » confessio supremæ dominationis pontificum, et renovati ab iisdem imperii.

II. Et vero fatetur primum, quod negare non potest (*Præf.*) summam Romani pontificis potestatem; « Jure omni, aliens, Cæsarum soluti, bonæ etiam parti Italie regia potestate dominarentur. » Postmodum aperte mentiens, subjungit quemadmodum Leo III vim passus a suis adactus fuit, « expetentibus præsertim idem civibus Romanis, ut Cæsareæ iterum auctoritati pontificiam sedem subjeceret, in Cæsarem electo Carolo Magno. » Quare et litterarum omnium inscriptiones conclusionesque italicæ, ut vocant, characteres procedendas curavit, ut primo obtutu in legentis oculis incurrerent, « domino piissimo, et serenissimo victori, ac triumphatori filio, amatorei Dei ac Domini nostri Jesu Christi Karolo Augusto, » necnon « piissimum domini imperium gratia superna custodiat: » quæ vult conferenda cum *Cod. Car. epistolis*, quas Gretserianas appellat, ut discrimen teneatur. Quid vero? hæc verba sunt; neque eruditorum ullus Conringio nuperisque scriptoribus ei adhærentibus negat, Leonem III imperatoria majestate Carolum prosecutum esse, nullumque ex titulis tantæ dignitatis propriis prætermisisse. At Leo (*ep.* 2, al. 10) imperatorem sic affatur: « Ab ipso clavifero Regni cælorum, qui vos in suis utilitatibus defensores constituit. » Perinde (*ep.* 4, al. 6) loquens de suscipiendo Pippino 3 rege Romam venturo: « quantum concedet, inquit, filio tam magni defensoris sanctæ Dei Ecclesie: » passimque in aliis epistolis « defensorem sanctæ Dei

Ecclesiae imperatorem appellat, ut praedecessor suus A Adrianus patricium nuncupaverat eundem Carolum. Praeterea dolet (ep. 3, al. 1) calumniatos sibi esse aliquos, quod in legatos imperiales difficilis esset, subdolosque in suam gratiam recipere dedignaretur, si patrocinium imperiale implorassent: « Non solum, inquit, missi vestri timent vestram portare legationem ad nostram pusillitatem, verum etiam alii jam non sunt ausi quaerere a vobis auxilium, quia nullus est, qui vestram quaesivit clementiam, ut dicunt, qui postmodum ad plenam potuisset pervenire gratiam nostram. » Mitto institutiones ducum in ditione ecclesiastica, armorum apparatus pro defensione orae maritimae, actusque alios summum principem designantes, de quibus opportunus agetur in notis; erantne ista « Caesarea iterum auctoritati pontificiam sedem subjecisse? » Miseros falsae opinionis patronos! telo utuntur ancipiti, quo dum vulnura putant infligere, vulnerantur.

III. Quid? quod Siciliae atque Sardiniae sollicitudo B ob molimina Maurorum adversus utramque insulam Leonem urget (ep. 8 et 9, al. 3 et 2)? Quid? quod Gregorio patricio Siciliae, licet Graeco imperatorum morem gereret, commercium litterarum erat cum Carolo et Leone? « Suscepimus, ait pontifex, Gregorii patricii Siciliensis, responsum scilicet serenitatis vestrae epistolae, quam illi per hominem nostrum emisimus. » Num de donatione illius insulae sanctae Romanae Ecclesiae agebatur, quae amplissimis Calabritani et Siculi patrimonii redditus jampridem injuste spoliata erat, ne Agarenorum assidue illi inhiantium faucibus, divo Petro intercedente, absorberetur cum evidenti ac perpetuo litorum Pontificiae ditionis et regni Italiae periculo? Certe ante annos quinque, seu anno 808, ex hisce epistolis liquet Corsicam insulam pontificiis paruisse imperiis (ep. 4, al. 6) easdem ob causas, ni fallor; minora licet essent in illam jura sanctae sedis, quae unicum ibi patrimonium habebat, dum e Siculo patrimonio amplissimis antiquos redditus Orientales, commutationis titulo, exigere quotannis debuisset: « De autem insula Corsica, inquit, unde et in scriptis et per missos vestros nobis emisistis, in vestrum arbitrium et dispositum committimus, atque in ore posuimus Helmgaudi comitis, ut vestra donatio semper firma et stabilis permaneat, et ab insidiis inimicorum tuta persistat, per intercessionem sanctae Dei genitricis et beatorum principum apostolorum Petri ac Pauli, et vestrum fortissimum brachium. » Et Ludovicus Pius Caroli filius in suo diplomate, de quo infra, tres istas insulas in Caroli donatione recenset. Quae res eruditus aliquot recentioribus persuasit, ut diploma Ludovicianum interpolatum crederent.

IV. Quae cum ita sint, plures Leonis epistolas desiderari negaverit omnium nemo. Cum praecipue ex Conringianis antiquior ad annum spectet 806, ac Leo esset pontifex ab anno 795. Interea dum feliciori alii e situ illas eruere datum erit, decem istis, quae maximae sunt reliquae integri dominatus pontificii, majestatisque imperatoriae incunabula nobis exhibent, recensendis insistam. Ne autem qui Carolini Codicis epistolas tam accurate digessi, parum diligentiae adhibuisse arguar in recensione harum et captu faciliorem et longe pauciorum numero, easdem omnino leges mihi servandas praescripsi, quas in procurandis illis secutus sum. Tametsi ad lectionis varietatem quod attinet, Helmslandenses membranae ab uno eodemque auctore iterum inspectae emendationes potius quam variantem lectionem suppeditasse dicendae sint. Nihilominus singulare id nostra editio praeserferet, quod primas alterasque curas Conringii ob legentium oculos ponet. At quia imperatoria majestas fuit praecipuus Conringii scopus, cum Leonianis epistolas in lucem edidit, me quoque ejusdem majestatis a Leone tertio instituta, vel si mavis instaurata, satagere aequum erit. Quamobrem ab ipsa instaurazione ordiens veram illius indolem obliciam non modo juris-

consultis Germanicis, sed praecipue annalistae Italo, qui (Ann. It. 800) Romae ducatusque ejus supremam dominationem Graecis Augustis asserit usque ad annum 800. Tunc vero, captata occasione mulieris Constantinopoli imperantis, pontificem et Romanos, in Carolum jure Graecorum translato, se illi subjecisse autumat, nullo annalium monumento nullaque gravi auctoritate ductus. Quamvis enim et annalista Lambecianus apud Pagium (800, n. 9) et alii, male omnes, Orientalis imperatoris defectum, renovati Occidentalis fuisse causam putent, dominium tamen supremum hucusque Graecorum fuisse ac deinceps Francorum, neque affirmant, neque affirmare poterant. Unam omnino causam imperatoriae majestatis renovandae in Occidente synchroni auctores asserunt, necessitatem scilicet continendi populos, pontifici Romano jampridem subditos, in officio; reliquae omnes causae inductiones sunt scriptorum, qui longe post ea tempora florentes non vera, sed vero similia, litteris consignarunt. Defensio enim catholicae fidei et Romanae Ecclesiae patricii munus erat, quo quam egregie Carolus functus fuerit, ex Codicis Carolini litteris compertum fuit. Nec majestas imperatoria necessaria erat, ut munere eodem fungi pergeret. At de his aliquanto inferius dicam. Nunc quae post Carolini Codicis aetatem Carolus patricius pro fide orthodoxa et Ecclesia Romana praclare gessit, memoria repeti oportet, ut de imperiali dignitatis instauratione planior atque utilior sermo fiat.

§ II. — *Fides catholica, et Romana Ecclesia a Carolo Magno patricio Romae. egregie defensa, et pontificia dominatio dilatata.*

V. Nil profecto apud historicos tum veteres tum recentiores celebrius iconomachorum vesania per octavam Ecclesiae saeculum. Inde enim Italiae defectio ab Augustis orientis, Romanae Ecclesiae dominatio, vicissitudo Exarchatus, regni Langobardorum excidium, ac praecipue Carolingiorum regum initia et potentia, quae lidem principi apostolorum ejusque successoribus retulerunt accepta. De quibus omnibus constat ex litteris Leonis III praedecessorum in Carolinum Codicem relatis. Orthodoxa fides, et traditio Patrum (ita sacrarum imaginum veneratio in iis litteris appellatur) impense commendantur Francorum regibus. Praecipue sancti Petri imago toto terrarum orbe celebratissima vindicanda piissimis iis regibus inculcatur. Eam quippe Isaurus ore, blasphemio se contrafacturum minitatus erat Gregorio II sub ipsa impietatis initia, ut constat ex ejusdem litteris a Frontone Ducaeo Latine factis, apud Baronium (726, tom. XII, p. 352) et apud Labbeum (Concil. tom. VII, p. 7 seqq.); conceptis enim verbis, « Romam mittam, inquit, et imaginem sancti Petri confringam; sed et Gregorium illic pontificem vincium adduci curabo. » Idcirco prima in legatione ad Francorum principem Carolum Martellum adornata, claves Petri, symbolum scilicet potestatis aperiendi claudendive caelorum regnum, missae tanto cum successu; ut, quod Carolo non licuit, filius ejus Pippinus rex Carolinorum primus Petri auctoritate per vicarium seu successorem ejus, rex creatus una cum filio Carolo Magno ac patricii, seu defensores Petri et ejus successorum, et peculiaris populi, Romanorum scilicet, et totius Romani ducatus incolarum designati, nil antiquius, nihil sanctius habuerint, quam *clavigeri regni caelorum et peculiaris ejus populi* defensionem atque exaltationem apostolicae sedis. Id vero quanto cum fenore uterque rex fecerit, barbarae tot gentes profligatae, catholicae fidei dilatatio, timorque ingens impiis illis Augustis incussus abunde docent. Quare Carolus legationibus Constantinopoli advenientibus fatigabatur, licet ancipiti aut vano plerumque eventu; quanto enim majori cum alacritate Carolus pro sacris imaginibus pugnabat, tanto detestabiliori cum impietate de iis conterendis age-

batur a Græcis. Quæ omnia constant ex monumentis Carolini Codicis.

VI. In isto autem Codice, utpote anno 791 exarato, præcipuum desideratur testimonium defensionis, qua Carolus patricius sacras imagines asseruit sedemque apostolicam exaltavit. At concilium generale Nicænum II nobis posteris tantæ rei memoriam conservat (Labbe, *Conc.* tom. VII, p. 915 seqq.). Ea scilicet est epistola Adriani *Carolo regi Francorum et Langobardorum ac patricio Romanorum*, data, ut Labbeus animadvertit, anno 794 post concilium Francofordiense adversus Nicæne prædictæ synodi oppugnatores. Cujus sententiam ut assequamur, aliquantum retrocedi oportet. Mortuo Constantino Copronymo, ut diximus (l. I, p. 336), anno 776, Leo IV ejus filius imperii ac paternæ impietatis hæres successit, qui ex Irene Aug. suscepit filium Constantinum, brevique immatura morte sublatus successorem sub tutela matris reliquit anno 780. Hicse Augustis rerum potentibus, momentanea lux affulsit post diuturnam sexaginta fere annorum tempestatem. Id sentiens Petri navis rector Adrianus, epistolam utrique inscriptam dedit VII Kal. Nov. In l. IX, sive anno 785, quam referunt Baronius (785, n. 14 seqq.) et Labbeus (*Conc.* tom. VII, p. 99 seqq.), neque id quidem inutiliter. Namque ii principes ad catholicam fidem instaurandam proclives generale concilium cogi permiserunt, quod anno exeunte 787 Nicæe celebratum fuit: Actis hujus concilii delatis in Franciam, alterum ipsius canonem sinistra interpretatione perceptum, in Francofordiensi concilio damnatum fuisse liquet. Hæc autem super re, cum minime insistendum sit proluxis questionibus, quæ a proposito nos avertant, videndi annales Baronii, Sirmondi animadversiones ad id concilium, et præcipue Petrus de Marca (*De Conc.* lib. VI, cap. 23). Quod ad nos attingit, Francofordienses Patres canonem illum juxta sinistram prædictam interpretationem stylo admodum virulento persecuti sunt in capitulari, quatuor in libros diviso, qui per summam injuriam tribuuntur Carolo, quia eosdem Adriano confutandos misit, adeoque Carolini appellantur: quod falsum esse Adrianus docet in supra laudata epistola, qua capitulare istud doctissime configit.

VII. Et vero ad ultimum caput veniens (*Conc.* tom. VII, p. 960) totum illud recitat: « Ultimum capitulum est, ut sciat dominus apostolicus, et pater noster, et cuncta simul Romanorum Ecclesia, ut secundum quod continetur in epistola beatissimi Gregorii, quam ad Serenum Massiliensem episcopum direxit: Permittimus imagines sanctorum, quicumque eas formare voluerint tam in ecclesia, quam inque extra ecclesiam, propter amorem Dei et sanctorum ejus. Adorare vero eas nequaquam cogimus qui voluerint. Frangere vel destruere eas, etiamsi quis voluerit, non permittimus. Et quia sensum sanctissimi Gregorii sequi in hac epistola universalem catholicam Ecclesiam Deo placitam indubitanter libere profiteremur. » Deinde Carolo sic reponit: « Hoc sacrum et venerandum capitulum multum distat a totis supradictis capitulis. Et ideo eum agnovimus vestræ a Deo servatæ orthodoxæque regalis excellentiæ esse proprium in eo, ubi rectæ fidei plena, penitus confessa est sensum sanctissimum Gregorii sequi. Meminit enim vestra prærectissima regalis præexcelsa scientia, qualiter in ipsa sancti Gregorii papæ epistola Sereno episcopo Massiliensi directæ fertur inter cetera contineri, ubi eundem episcopum increpans, inquit: Aliud enim est picturam adorare, aliud per picturæ historiam quid est adorandum addiscere. » Et proseguitur variis ex Gregorii ejusdem epistolis venerationem sacris imaginibus debitam demonstrando longe aliam ab adoratione, quæ debetur uni trinoque Deo. Perinde fecerat pius princeps, cum ante Francofordiense concilium, hæreticas opiniones ab audacissimo Elipando litteris consignatas accepit, doctorem examini subjiciendas; namque easdem ad Adrianum afferri curans, sobriam illam

valdeque proluxam elicit epistolam ad Ispaniæ Gallicæque episcopos (*Conc.* tom. VII, pag. 1014) qua divini salvatoris depositi custos intemperatam doctrinam episcopos illos edocuit. Quamvis enim apud se haberet Alcuinum virum doctissimum, cujus præceptis instituebatur, tamen cum de fidei controversiis ageretur, ad infallibilis doctrinæ fontem se vertebat, ut fidei orthodoxæ dogmata acciperet, cujus vindex erat acerrimus, ut sæpe vidimus in primo hujus operis volumine.

VIII. Cæterum summam illam venerationem, qua Carolus præ aliis sanctis principem apostolorum prosequeretur, Adrianus pro exemplo adhibuit in laudata epistola ad Constantinum et Irenem, eosdem admonens, ut instar *Caroli regis Francorum et Langobardorum ac patricii Romanorum*, Petri patricium implorarent: namque ait: « Super omnes barbaras nationes beato Petro principe apostolorum vobiscum comitante, eritis in triumphis imperantes victores, sicut filius et spiritualis compater noster dominus Carolus rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum, nostris obtemperans monitis, atque adimplens in omnibus voluntates, omnis Hespericæ occidentæque partis barbaras nationes sub suis prosternens conculcavit pedibus, omnipotentatum illarum domans, et suo subjiciens regno adunavit. Unde per sua laboriosa certamina eidem Dei apostoli Ecclesiæ ob nimum amorem plura dona perpetuo obtulit possidenda, tam provincias, quam civitates, seu castra, et cætera territoria, ino et patrimonia, quæ a perfida Langobardorum gente detinebantur, brachio forti eidem Dei apostolo, cujus et jura esse dignoscebantur. Sed et aurum, atque argentum quotidie pro luminariorum concinnatione, seu alimoniis pauperum, non desinit offereudo, quatenus ejus regalis memoria non derelinquatur in sæculum sæculi. » Religioni duxi de sententia quidpiam præterire, quippe quæ Pii Ludovici Caroli filii diplomatis verba fere ipsa continet, magnum sinceritatis argumentum: « Has omnes, inquit, suprascriptas provincias (Æmilliam, Pentapolim, Tusciam), urbes et civitates, oppida et castella, viculos et territoria, simpliciter et patrimonia. » Que notari velim a Pagii et annalistæ Itali falsæ opinionis patronis, qui Carolini Codicis litterarum inversione ad annum 787 Tuscicæ donationem differunt, ut facilius datam possessionem in dubium revocent. Si enim Adrianum anno 785 Græcis principibus donationes istas nuntiabat, solas igitur civitates Campaniæ ad tertium Caroli adventum, seu ad annum 787 differri oportet.

IX. Quid? quod effusa ista liberalitas patricio Romanorum ascribitur? Nonne oblitteratam prorsus esse Græcam dominationem Romæ id demonstrat? Duo scilicet completebatur patriciatus, ut animadvertit Marca (*de Conc.* c. 12) doctrinam approbante Pagio (740, n. 8): Jurisdictionem qua reges Francorum utebantur ipsa in urbe Roma ex consensu pontificis populique Romani, ac defensionem Romanæ Ecclesiæ. Quibus addi omnino debet orthodoxæ fidei patrocinium, quod patriciatus præcipuum esse munus sæpe vidimus. Neque id novum acciebat Græcis, qui non semel conati nequidquam fuerant et Exarchatum et Romam in suam redigere potestatem. Quamobrem qui supremam asserunt dominationem Græcis usque ad octavum sæculi extremum, veritati fucum faciunt. Quæ enim fiducia esset pontificis, principibus insultare, quos catholicam ad religionem redituros sperabat? Secus se gessisse comperit esse Stephanum II (tom. I, p. 16, 58) qui per legatum, seu missum imperialem, perque supplices litteras Copronymum ad Urbis defensionem invitaverat, dominatum lubens abdicaturus, modo Urbi defensio non deesset. Adriani autem ævo, cum Romæ magnus defensor adesset, sancta respublica ab annis fere sexaginta Græcam dominationem exisset, paniceque admodum superesset qui præter pon-

tilicem in Urbe alium dominatum esse meminissent; Adrianus Romæ princeps cum principibus Constantinopoleos loquebatur pro dignitate ac maiestate sua. Talis profecto in Urbe, talis in Galliis Romanus pontifex habebatur. *Dominum nostrum a Deo decretum* S. P. Q. R. eum fasus erat anno 757 (tom. I, p. 143), et Alcuinus Caroli præceptor, qui Francorum omnium instar erit (ep. 27, al. 72), de summis pontificibus ita loquitur: «Semper sanctæ Romanæ sedis beatissimos, quantum valui, principes et pastores amavi.» At minime dimittenda est Adriani principis ad Constantinum et Irenem principes epis. ota, quam versamus. Quandoquidem jura tum sacra tum civilia, per tot annos invasa, Adrianus repetit ab his principibus, si catholicam fidem amplecti velint, hunc in modum:

X. «Si veram et orthodoxam sanctæ catholicæ Ecclesiæ Romanæ nitimini amplecti fidem, sicut antiquitus ab orthodoxis imperatoribus, seu a cæteris Christianis fidelibus oblata atque concessa sunt patrimonia beati Petri apostolorum principis fautoris vestri, in integrum nobis restituere dignemini prominariorum concinnationibus eidem (eiusdem) Dei Ecclesiæ, et alimonis pauperum. Immo et consecrationes archiepiscoporum, seu episcoporum, sicut olim constabat traditio, nostræ diœcesis existentes, penitus canonicè sanctæ Romanæ nostræ restituantur Ecclesiæ.» Ad sacra jura quod attinet, Siciliæ, Calabriae, Venetiæ item, et utriusque Illyrici institutum consecrationes repetebantur. Civilia vero minus late patebant, Calabriae enim et Siciliæ limitibus circumscribebantur. De utrisque admodum eruditè Alemannus (*De Later. Pariet.* c. 15). Ea vero tam vehementer repetebat Adrianus, ut post annos novem in litteris ad Carolum, queis Capitulare, seu libros Carolinos a novatoribus appellatos refellit, Constantinum, qui matrem in suam ipsius perniciem ab imperii consortio abiecerat, ab hæresi laud emersurum testetur; nisi jura illa restituat: «Dudum quippe, ait, quando eos pro sacris imaginibus erectione adhortati sumus, simili modo et de diœcesi tam archiepiscoporum, quam episcoporum sanctæ catholicæ et apost. Romanæ Ecclesiæ, que tunc cum patrimoniis nostris abstulerunt, quando sacras imagines deposuerunt, et nec responsum quodlibet exinde dederunt; et in hoc ostenditur, quia in uno capitulo ab errore reversi, ex aliis duobus in eodem permanerunt errore.» Et infra: «Unde si vestra auverit a Deo protecta regalis excellentia, eodem adhortamur impetu pro sacris imaginibus in pristino statu erectione; gratiam agentes. Sed de diœcesi sanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ tam archiepiscoporum, quam episcoporum, seu de patrimoniis iterum increpantes, commonemus, ut si noluerit ea sanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ restituere, hæreticum eum pro hujusmodi erroris perseverantia esse decernemus. Plus enim cupimus salutem animarum, et rectæ fidei stabilitatem conservare, quam hujusmodi habitum mundi possidere.» Sic Adrianus anno 794. Sequenti autem exeunte occubuit mortem, nec diuturno in viginti annorum pontificatu sancti Leonis III patrimoniis illa ad Ecclesiam redierunt. Interim Saraceni Siciliæ inhiantes, ejus invasionem sæpe periclitati, anno demum 827 insula invasa Græcos tota Italia perpetuum ejecere. Cumque duobus amplius sæculis insulae incubassent, Normannorum ope sancta sedes antiqua illa jura recuperavit.

XI. Quare Adrianus patrimonia illa tam vehementer repetebat, Alemannus docet prolatis verbis Theophanis: «Appellata patrimonia sanctorum principum apostolorum, qui apud veterem Romam in veneratione sunt, illorum Ecclesiis jam olim persolvi solita auri talenta tria et semis, hoc est libras auri tercentum quinquaginta,» que «ad nostram rationem, ait idem Alemannus, conficiunt summam triginta quinque millium aureorum in annos singulos.» Adeoque cum pontifex ea repetebat, auræ

fere vicies centena millia in alimoniam pauperum et concinnationes luminum eroganda, per summum nefas ablata fuerant ab iconomachis ex patrimoniis Calabritano et Siculo, quo, faciliorem ad exactorem translatum fuerat quicquid Constantinus Magnus successoresque Augusti, patricii, atque alii pro animæ remedio contulerant in Oriente predictis ecclesiis. At de his iterum sermo erit, cum de diplomate Ludovici Pii dissecratur. Nunc serio animadverti velim causas, cur Romani pontifices adeo impense patrimonia Ecclesiæ repeterent, ex Regesto sancti Gregorii Magni in uno Siculo, dum illo fruebatur Ecclesia. Et viri et mulieres cujuscuque ordinis, ne ecclesiasticis quidem exceptis, ad victum ac vestitum necessaria quoad viverent, obtinere (lib. I, ep. 18, 44, 65; lib. V, ep. 38; lib. VII, ep. 38). Alieno ære gravati et carcere ob paupertatem detenti levamen, libertatem, ac vitæ presidium sunt assecuti (lib. II, ind. 11, ep. 56). Victus charitati integræ diœceses duobus millibus tritici modis subventum (lib. V, ep. 4). Innumeras necessitates alias minores onitio. In libro Pontificali videre est consuetudinem Ecclesiæ laudatissimam, sui ortu congestam, thesauros in pauperes profundendi atque ecclesiarum decori consulendi. Perinde est in Annalibus ecclesiasticis, quorum ven. parens Baronius (175, n. 10) plura effusus in pauperes pontificiæ liberalitatis exempla se allaturum spondens, iis præcludit insigni illo Gregorii XIII suis diebus vita functi, qui pontificatus annis tredecim incompletis vicies centena millia aureorum distribuit. Quamobrem, præter provincias et civitates, patrimonia potissimum sanctæ sedi asseruntur in diplomatis principum consilio pontificio, quibus non erat liberum ex publico ærario in pauperes et ecclesias effundere, quæ in officia tam militaria quam civilia, in copias militum, in opera publica, resque in alias tum Romæ, tum aliis in civitatibus et locis ecclesiasticæ ditioris eroganda erant.

XII. Distinctus hic pecuniæ usus fuit in causa, cur Adrianus non semel quaesierit opem a Carolo in sarta lecta basilicæ sancti Petri (*Cod. Car. ep. 66, al. 61; 87, al. 66*) et Leonina civitas administrari cepta a Leone III, ut est in libro Pontificali (sect. 532) consummari non potuisset a Leone IV, nisi Lotharius Aug. fratresque ejus non modicas argenti libras suppeditassent. Patrimoniorum ecclesiæ in totum rex Carolus, natura sua in pauperes et ecclesias liberalissimus, optimisque institutis disciplinis, probe norat. Idcirco nun videns Adriani constantiam diuturnamque Græcorum contumaciam, quorum artes experimento didicerat, sicutamque amicis pro Italici regni et apostolicæ sedis tranquillitate colebat, Siciliam insulam, antequam imperator fieret, sanctæ eidem sedi concesserit una cum Sardinia et Corsica; an postea, cum principis apostolorum patrocinio plusquam armis defendi posse a Saracenorum incursionibus cognovit, res est in conjectura posita, nullo siquidem monumento veteri concessio hujusmodi comprobatur. Anno duntaxat 808 ex Leonis III epistolis discimus Corsicæ insulam juris esse sanctæ sedis liberalitate Caroli, et post annos novem, Sardiniam quoque et Siciliam patricio donationi adungi a Ludovico pio compertum habemus. Itaque apostolica sedes jura sua in illa insula, sin continuo possedit ob contumaciam Græcorum, quam Saracenicæ excepit invasio, Carolo tamen aut patricio aut imperatori refert accepta. Equidem nam in patricio ut Carolina donatio integra imperatorum præverteret majestatem Caroli: at conjectando rem tanti momenti affirmare non ausim. Pergami de reliquis dissecrere, que ante renovationem tam conspicuæ dignitatis in Occidente sanctæ sedi cum patricio Romanorum intercesserunt.

XIII. Adriano vita functo viii Kal. Januar. anno 795, continuo ad magnum Ecclesiæ defensorem legatio missa de amici pontificis transitu. Hanc alta

secuta est Leonis postridie electi, consecratique post biduum, quam ipse pontifex adornavit. De hac loquitur monachus Engolismensis (*V. Car. M. ap. Pith., pag. 45*) his verbis : « Adrianus papa oblit, et Leo mox ut in locum ejus successit, misit legatos cum muneribus ad regem ; claves etiam confessionis sancti Petri, et vexillum urbis Romæ ei direxit. » Super hujusmodi muneribus alii alia : mihi proluxas recentiorum disputationes non vacat expendere. Monachus idem Engolismensis (*ibid. pag. 52*) quid de iis sentiendum videatur, definiat, munera horum similia enarrans a patriarchæ Hierosolymorum legatis allata : « Benedictionis causa claves sepulchri Dominici, ac loci Calvariæ, claves etiam civitatis, et montis Oliveti cum vexillo detulerunt. » Annales Laurehamenses, ut eos vocat Cointius, quos Pagius, Duchesnius, alique tribuunt Eginhardo, hac occasione rem falsam projiciunt : « Rogavitque, aiunt de pontifice, ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subjectionem per sacramenta firmaret. » Id vero esset patricio plus æquo tribuere. Quamobrem annalista, quicumque is fuerit, miscet tempor, nec secernit, ut debuit, imperatorem a patricio. Quamvis enim par utriusque munus esset Ecclesiæ Romanæ defensio, tamen impar fuit Romanorum obsequium erga utrumque. Basnagius, qua erat eruditione, id sensit (*Canis. Ant. lect. tom. II, pag. 418*), quare maluit prochronismum effundere antevertens Caroli dignitatem Angusteam, quam rei certæ ineruditus videri. « Hæc epistola (inquit de Alcuini ep. 27, al. 72) scripta est Leoni III anno 796, cum, mortuo Adriano, Leo, qui ejus vices subierat, imperatori Carolo magno claves confessionis Petri transmittens, postulavit, ut legatione ad ipsum missa fungerentur aliqui ex optimatibus, ut populus Romanus novo sacramento imperatori obstringeretur : ideo delectus est Angilbertus, qui jam his Romam petierat. »

XIV. Annalistæ Itali, qui fato sui nominis quæcumque Pontificiam dominationem enervare atque imperialem astruere sibi videbantur, amplexus est, confutandis opinionibus non insistam ; se enim ipsa diluunt **13** quæ huc spectant. Et vero anno 796 adversatur Pagio nullam fidem adhibenti tribuentibus Carolo regi dominium Urbis ; ac per sacras claves confessionis id significari ait, ut Carolo olim Martello per claves fuit exhibitum regnum Romæ. Anno autem 800 arguit Baronium, quasi argumento sibi contrario utatur, dum exemplo clavium Hierosolymis missarum *benedictionis gratia* una cum *vexillo*, rejicit argumenta eorum qui per claves confessionis et vexillum dominium Urbis Carolo regi esse traditum autumant. Atque interim sui immemor Græcis usque ad prædictum annum dominium idem astruit. Recte autem Pagius (796, n. 10) vexillum pro defensione urbis Romæ interpretatus erat, fuisseque Marcam et Cointium Græcorum dominationem protrahentes ad extremum octavi sæculi, ante annalistam Italum, confutaverat. Istæ autem aliæque similes illationes amandantur litteris ipsius Caroli apud Labbeum (*Conc. tom. VII, pag. 1128*) quæ inscribuntur : *Carolus gratia Dei rex Francorum et Longobardorum ac patricius Romanorum, Leoni papæ perpetuæ beatitudinis in Christo salutem*. Principem primis verbis eum fatetur : *Perlectis excellentiæ vestræ litteris*. Prosequitur cum gratiarum actionibus, quia pontifex decretum suæ electionis transmiserat, non ex necessitate, nam erat consecratus, sed officii gratia, ut electionis unanimitas citra omne vitium paterneret, fidemque ei promiserat se perpetuo servaturum. Et post multa, quæ animum piissimi principis aperiunt, Angilberto se injunxisse ait, « quæ vel nobis voluntaria, vel vobis necessaria esse videbantur, ut ex collatione mutua conferatis quidquid ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesiæ, vel ad stabilitatem honoris vestri, vel patriciatu nostri firmitatem necessarium intelligeretis. Sicut enim cum beatis-

imo prædecessore vestræ sanctæ paternitatis actum inii, sic cum beatitudine vestra ejusdem fidei et charitatis inviolabile fœdus statuere desidero ; quatenus apostolicæ sanctitatis vestræ, divina donante gratia, sanctorum advocata precibus, me ubique apostolica benedictio consequatur, et sanctissima Romanæ Ecclesiæ sedes, Deo donante, nostra semper devotione defendatur. »

XV. Quod verbo est pollicitus, comprobavit factum. Nam sancto huic pontifici necessaria fuit defensio, quæ patricii Romanorum est propria. Cumque id factum sit Caroli patriciatu extremam atque unica imperatoriæ dignitatis origo, rem totam, quemadmodum se habuit, diligenter enarrabo. Leonis III pontificis anno quarto, seu 799, vii Kal. Maias, in litaniiis majoribus immane illud facinus r. fatu horridum est **14** perpetratum, quod parvo cum verborum discrimine apud veteres omnes scriptores occurrit (*Lib. Pont. in V. Leon III. et A. A. ap. Bar. et Pag. an. 799, n. 1 seqq.*). Sacrilegæ conjurationis capita Paschalis et Campulus, uterque Adriani nepos, officio palatino uterque insignis (*Cod. Car. ep. 60, al. 73*), nam Paschalis erat primicerius, et Campulus sacellarius. His primatibus adherentium nomina silentur, causa etiam conspirationis silentio involvitur. Summa est sancto pontifici vim fuisse illatam media in supplicatione, prope monasterium (sancti Silvestri in Capite) quod Stephanus II patriciatu Francorum regum auctor, ejusque germanus frater sanctus Paulus considerant in domo propria, effossisque oculis ac lingua amputata, frequenti tum temporis immanitatis genere, semivivum relictum esse. Quamobrem in prædictum monasterium ductus a suis, ubi et visum et linguam mirabiliter recepit (quo : unum qui terrena tantum sapient, in dubium revocant), indeque in sancti Petri basilicam. Hinc Winigisi Spoletani ducis accurrentis cum copiis, ut sanctum pontificem contra impios tueretur, præsidio fultus sanctus pontifex per Spoletum in Franciam fugit. Ibi summis honoribus prodignitate susceptum, et Paderborne aliquandiu moratum cum regis missis rediisse Romanam comperimus ; ubi a fidelibus subditis magna cum lætitia exceptus fuit, quod per totam ecclesiasticam ditionem factum erat, extremo mense Novembri, ut legitur in libro Pontificali, unde ab aliis sincera ista narratio desumpta est. Post solidum fere annum Carolus ipse Romam venit (*Baron. 800, n. 5, Pag. n. 8*) octavo scilicet Kal. Decembris an. 800.

XVI. Antequam Carolus Italiam versus iter susciperet, ut tantum negotium, ejus simile nec regio suo genitori, nec sibi urbs Roma unquam facessiverat, sapienter et juste expediretur, flagitii Romanorum Alcuinum monasterii sancti Martini Turonensis abbatem ætate, sapientia, virtutibusque aliis præstantem, præceptorem suum sibi que acceptissimum admonuit, quidve in re tanta agendum sibi videretur, consuluit. Quid iste reposerit, audiendum ex ejus litteris apud Canisium (*Ant. lect. tom. II, p. 392; ep. 4, al. 11*) quarum partem Baronius etiam et Pagius (799, n. 6, 3) recitant : « Tres, inquit, personæ in mundo altissimæ hucusque fuere : id est apostolica sublimitas, quæ beati Petri principis apostolorum sedem vicario munere regere solet. Quid vero in eo actum sit, qui rector præfatæ sedis fuerat, mihi veneranda bonitas vestra innotescere curavit. Alia est imperialis dignitas, et secundæ Romæ secularis potentia. Quam impie gubernator imperii **15** illius depositus sit (Constantinus Irenæ matris jussu excecatus, ac præ dolore mortuus) non ab alienis, sed a propriis et concivibus ubique fama crebrescit. Tertia est regalis dignitas, in qua vos Domini nostri Jesu Christi dispensatio rectorem populi Christiani disposuit, cæteris præfatis dignitatibus potentia excellentiorem, sapientia clariorem, regni dignitate sublimiorem. » Paulo infra, ad rem veniens, prosequitur : « Nullatenus capitis cura omittenda est. Levius est pedes dolere quam caput. Compendia pat-

cum populo nefando, si fieri potest; relinquatur A
 minae, ne obdurati fugiant, sed in spe retineantur,
 donec salubri consilio ad pacem revocentur. Tenen-
 dum est quod habetur, ne propter acquisitionem mi-
 noris, quod majus est amittatur. Servetur ovile pro-
 prium, ne lapsus devastet illud. Ita in alienis sudetur,
 ut in propriis damnatum non patitur. Iterumque
 aliis litteris, quae a Carolo invitabatur, ut secum
 iter arripere Romam versus (*ibid.* ep. 7, al. 13) re-
 ponit, se male Turonis quiete vivere, ac pergit in
 priorem sententiam: « Roma vero, quae fraterna dis-
 cordia iniuncta est, mistum dissensionis venenum huc-
 usque tenere non cessat, vestraeque venerandae di-
 gnitatis potentiam ad hujus partis cognoscendam
 perniciem et dulcibus Germanis sedibus festinare
 compellit. Nos vero lacrymis absentiam, et precibus
 iter vestrum continuo prosequimur, divinam humili-
 ter obsecrantes clementiam, quatenus suos vestros-
 que simul cum omni prosperitate sanos ducat, et re-
 ducat gaudentes. »

XVII. Priores Alcuini litteras aliquatenus postero-
 ribus illustratas alii alias interpretantur. Eccardi
 opinio (*Res. Franc.* lib. xxv, cap. 11) in quam an-
 nalista Italus propendit, est Carolo cum Romanis
 suaviter agendum esse, ne in Romanos animadver-
 surus patriam et dominio Urbis ab efferatis iis ci-
 vibus spoliaretur. Pagius autem sentit: ne alienam
 vulturos ditionem, propriam amitteret, videlicet Ita-
 liae regnum. Neutri adhæreo. Eccardi enim opinio
 manifeste falsa est; Pagii vero, quamquam credibi-
 lior, nimis violenta videtur. Alcuinus de Caroli ex-
 citu loquitur, quem minime committendum suadet
 cum committantibus Romanis natura ferocibus, quem-
 que sospitem reduci optat. Cæterum comparatio ista
 trium magnorum principum, pontificis, imperatoris,
 et regis Franciæ, non parvi momenti est. Pontificis
 quidem potestatem supremam indicari fateor, de qua
 idem Alcuinus alia in epistola (27, al. 72) sermonem
 habens, aieb't subjectum esse « omnem Christi gre-
 gis multitudinem suo pastori, licet in diversis terra-
 rum pascuis **16** commorantem. » Hic tamen *recte*
Romane urbis appellari eum audimus, di-*lonem*
que alienam Romanam appellari. Quamobrem defen-
 sio Ecclesiæ Romanæ, cujus caput Roma, minime
 confundenda est cum dominio. Eginhardus, qui non
 ignorabat herile munus patriæ, seu defensoris, ubi
 de ecclesia sancti Petri verba facit (cap. 28) qua ni-
 hil sanctius fuit Carolo: « Quam, inquit, cum tanti
 penderet, tamen intra 47 annorum quibus regnave-
 rat spatium, quater tantum isto votorum solvendo-
 rum ac supplicandi causa profectus est. Ultimi
 adventus sui non solum hæc fuere cause, verum etiam
 quod Romani Leonem papam multis affectum injuriis,
 erutis videlicet oculis linguaque amputata, fidem regis
 implorare compulerant. Idcirco Romam veniens
 propter reparandum, qui nimis contrabatus erat,
 Ecclesiæ statum, ibi totum hiemis tempus protraxit.
 Quo tempore Imperatoris et Augusti nomen accepit,
 quod primo tantum adversatus est, ut affirmaret se
 eo die, quamvis præcipua festivitas esset, ecclesiam
 non intraturum fuisse, si pontificis consilium præ-
 scire potuisset. » Sic post sex et quadraginta anno-
 rum spatium patriatus Francorum regum anno 754
 a Stephano II institutus, desit anno 800 nomine ten-
 us, illustriori scilicet imperatoris substituto, cui
 munus idem defensionis inhærebat, ut mox planum
 fiet.

XVIII. At priusquam mutatio ista insignis, ipsique
 regi Carolo inexpectata accideret, placitum regii
 missi habuerant in palatio pontificio, quod minime
 prætereundum videtur, quippe in Libro Pontificali
 relatum (sect. 378 seqq.) quo integrior testis harum
 rerum inveniri tota in antiquitate non potest: unde
 etiam Labbeus in suam collectionem transtulit (*Conc.*
tom. VII, pag. 1455). Post narratum, quemadmo-
 dum anno 799 « Romani omnes generaliter in vigi-
 lia beati Andreæ apostoli cum nimio gaudio » ponti-

ficem ex Francia redicem « susceperunt, » continuo
 sequitur: « Et post aliquantos dies fidelissimis mis-
 sis, qui cum eo venerant in pontificale obsequium,
 videlicet Hildebaldo et Arno reverendissimis archi-
 episcopis, et Cuniperto, Bernardo, Acone, et Jesse
 reverendissimis et sanctissimis episcopis, necnon et
 Flacco electo episcopo, verum etiam Helmgoto, Rot-
 ticario et Germario gloriosis comitibus, residentibus
 in triclinio ipsius domni Leonis papæ, et per unam
 et amplius hebdomadam inquirentibus ipsos nefan-
 dissimos malefactores, quam multam a pontifice ha-
 buissent, tam Paschalis quam Campulus cum sequa-
 cibus eorum, nihil haberent adversus eum quod di-
 cerent. Tunc illos comprehendentes **17** prædici
 missi magi regis, emiserunt eos in Franciam. » Pla-
 cita hujus similia ipsa in Urbe esse habita Pippino
 rege ab ejus legatis sen missis, jam dixi alibi (*Cod.*
Car. tom. I, p. 131). Præclarum istud dupli-
 ex capite plaudentibus annalistæ Karlo proponendum duxi.
 Primo videlicet ut norint, se expiscantes unum aut
 alterum placitum imperatorum tempore, ut domina-
 tionem horum extundant, in urbe Roma, aquam tunde-
 re; nam similia fiebant regum ævo; cum de hujus-
 modi dominatione querere ne ipsi quidem audent.
 Deinde ut manibus ipsis teneant, non expugnatione
 Urbis, aut spontanea deditione populorum Romam et
 civitates alias Romanas ducatur venisse in potestatem
 Caroli: neque arcani utilibusve hinc inde tractati-
 bus rem istam confectam esse, sed metu pontificum,
 qui, cœlestibus quam terrenis rebus assuetiores, con-
 timere in officio subditos non volebant; ac præsertim
 egregio patriatus, aut defensionis munere, quo
 piissimus princeps Carolus rex Francorum et Lango-
 bardorum ac patriæ Romanorum functus erat. Jam
 vero de ipsa imperatoris maiestatis instauratione in Oc-
 cidente, ut vera ejus indoles pateat, disserendum est.

§ III. — De renovatione imperii a sancto Leone III facta anno 800.

XIX. Carolus in Magnum de improviso ac pene in-
 vitam corona in periali redimitum esse auctores
 omnes veteres consensu affirmant. Cum ad missam,
 ait monachus Engolismensis, ante confessionem
 beati Petri apostoli ab oratione surgeret, dominus
 Leo papa coronam capiti ejus imposuit. Similia
 neper audivimus ab Eginhardo tradi, qui Carolo
 erat a secretis. Ademarum et Liber pontificalis cum
 utroque concinunt, constanterque omnes tradunt,
 quemadmodum post improvisam coronationem
 istam, « a cuncto Romanorum populo acclamatum
 est: Carolo Augusto a Deo coronato magno et paci-
 fico imperatori Romanorum vita et victoria. » Liber
 autem Pontificalis (sect. 376), minutiorum re-
 rum testis, adjungit puram putamque causam populi
 omnis acclamationem: « Universi fideles Romani,
 videntes tantam defensionem et dilectionem, quam
 erga sanctam Romanam Ecclesiam et ejus vicarium
 habuit, unanimiter altissima voce, Dei nutu atque
 beati Petri clavigeri regni caelorum, exclamarunt
 a Carolo Aug., etc. » Quæ unius pontificis deliberatio
 a Ludovico II exaggeratur in litteris ad Basilium
 imperatorem, quas ex anonymo Salernitano (cap.
 102) descriptas **18** alii referunt, ut aiebam in præ-
 fatione (tom. I, n. 4) post narratam Romani ponti-
 ficis coronationem: « Præsertim, aens, cum sæpe
 tales ad imperium sunt asciti, qui nulla divina
 operatione per pontificem ministerium propositi solum
 a senatu et populo, nihil horum curantibus, impe-
 ratoria dignitate potiti sunt. Nonnulli vero nec sie,
 sed tantum a militibus sunt clamati, in imperio sta-
 bilitati sunt, ita ut etiam eorum quidam a feminis,
 quidam autem hoc, aut alio modo ad imperii Ro-
 mani scepra promoti sunt. » Estque adeo certum,
 ab scelere isto Romanorum profectam esse impera-
 toriam maiestatem, ut perpetuum nil tale cogitantis
 pontificis monumentum exstet triclinium paulo aute
 factum a Leone ipso, ubi placitum celebratum fuisse

vidimus in ejus causa an. 799. Nam visuntur Leonis A Carolique imagines musivo opere elaboratae, quarum quae Carolum representat patriciatus insigne vexillum exhibet; praeterea inscriptio utrique superposita est hujusmodi:

SCSSIMUS D. N. LEO PAPA D. N. CARULO REGI.

Quae perperam interpretatur Alemannus (*de Litter. Pariet. c. 15*) pro Carolo jam coronato, ut recte animadvertit Pagius (796, n. 8 seqq.) falsus et ipse in caeteris ad triclinium spectantibus: quod planum facere non est hujus loci.

XX. In corruptis atque integris hujusmodi testimoniis nequidquam annalista Lambecianus auctoritatis aetatisque incertae, atque Joannes diaconus, qui Neapolitanorum episcoporum Vitas scripsit nono saeculo declinante, obijciuntur. Hic siquidem: « Leo, inquit, fugiens ad Carolum, spondit ei, si de suis illum defenderet inimicis, Augustali eam diademate coronare; » quod scilicet ex facto certo scriptor hic deduxit. Perinde annalista Lambecianus ex facto certo illationem falsam deducens, « Leoni » visum esse ait « et universis sanctis Patribus qui in ipso concilio aderant, seu reliquo Christiano populo, ut ipsum Carolum regem Francorum imperatorem nominare dejuissent, qui ipsam Romam tenebat. » Somnia. Die 1 Decembris concilium est congregatum, cui nomen *canonica purgatio Leonis papae*. In quo pontifex de objectis sibi criminibus, super quatuor Evangeliorum libro se sacramento purgavit sponte; cujus sacramenti formulam affert Labbeus (*Conc. tom. VII, p. 1158*). Coronatio autem constanti scriptorum synchronorum testimonio facta est die sancto Natalis Domini in basilica sancti Petri, affluentis ob solemnitatem populi frequentissima, qui improvisae pontificis deliberationis acclamator fuit. Quamobrem uterque scriptor ad Italicas res illustrandas in lucem editus (*Scrip. Ital. tom. I, par. II*) 19 relinquendus mihi videtur is, quos imperatoriae dignitatis instaurationem ignorare juvat, ne scripta eorum corrumpant. Luitprandus quoque, qui centum post annis florebat, praepostere id factum narrat, longe tamen ab annalista Lambeciani atque Joannis diaconi mendacibus affirmatis: « Post haec, inquit, die Natalis Salvatoris nostri ab omnibus praedictus rex Romanorum imperator Augustus est constitutus, et a papa nominato pontifice coronatus » (*de Pont. Rom. Vitis, p. 268*). Quod Luitprando verti vitio non debet pontificum gesta aliunde petita in compendium redigenti. At Liber Pontificalis Anastasio tributus, quo, id iterum urgeo, harum rerum integrior testis non suppetit, rationem etiam affert cur acclamationes populi consecuta sint coronationem, quia videlicet a consecratione pontificis ritu desumpto, acclamationes illae aliud in summa non erant, quam laudes fieri, aut cani solitae ante confessionem sancti Petri continuo post coronationem, ut videbimus (*Dissert. VI, § 5*) ubi ritus ipse proferetur. Interim audienda Libri pontificalis verba, ut res planior fiat: « Carolo piissimo Augusto a Deo coronato, magno, pacifico imperatori vita et victoria: ante sacram confessionem beati Petri apostoli, plures sanctos invocantes ter dictum est, et ab omnibus constitutus est imperator Romanorum. »

XXI. Inauguratio ista Augustorum Occidentis, quae inter sacras caeremonias relata, et quibusdam identidem additis eo majestatis pervenit, quae in caeremonialibus, ante editum patricii conspicitur, res prorsus nova est, quae ut jurisdictionem, ita indolem omnino aliam imperatoriae majestatis renovatae in Occidente manifestat ab ipso initio, nequidquam se torquent qui Orientali utramque similem fuisse contendunt. Quamvis enim et in Oriente mos invaluerit imperatorem per manus patriarchae Constantinopolitani coronandi, quod Leo ipse testatur (cp. 40, al. 4), non tamen erat patriarchae imperatorem constituere, sed electum acclamatumque solemniter ritu coronare.

At contra in constituendo Carolo imperatore coronatio per pontificem facta, non fuit caeremonia, sed vera imperatoris institutio, ita ut successorum nullus per tot saecula imperator dici aut esse poterit quin diadema susciperet a Romano pontifice, et ante confessionem sancti Petri. Quemadmodum enim reges et patricii perpetuo dicuntur a Leonis praedecessoribus beato Petro acceptum referre patriciatum: « In reges per suum apostolum beatum Petrum vos uigues, defensores sanctae suae Ecclesiae atque fidei orthodoxae constituit » (*Cod. Car. tom. I, p. 189*); ita imperatores, ut ab ipso Petro per successores suos constitui viderentur, novae hujus dignitatis institutor Leo ante sacratissimum 20 ejus corpus, et de ejus altari coronam suscipere voluit. Quae quidem opinio tam alto ipsorum principum mentibus sedit, ut ex iis duo, Henricus IV et Ludovicus Bavarus, cum nec minis, nec precibus imperiale coronam assequi potuissent, juxta formam a Leone III constitutam, per pseudopontifices inaugurari voluerint in sancti Petri basilica ad sacrum illud altare, unde « coronam non gloriae sed confusiois » susceperunt, ut ait Bertoldus de Henrico IV ap. Baronium (1084, n. 2). Rem exemplis demonstrabo: plurimi enim refert, ad falsas opiniones rejiciendas, nullum dubitandi locum relinquere.

XXII. Undecim omnino Augusti numerantur ante anarchiam saeculi X, quam abstulit Magnus Otto Germanorum primus imperator: Septem videlicet Carolinae stirpis, *Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Lotharius I, Ludovicus II, Carolus Calvus, Carolus Crassus, et Arnulphus*, qui supremum diem obiit anno 899, III Kal. Decembres. Sed inter Carolum Crassum et Arnulphum duo alienae stirpis imperatores inseruntur, *Guido Spoleti dux, aliusque ejus Lambertus*, annis circiter octo. Denique duo Augustae dignitatis competitoribus *Ludovicus III* Bosonis filius ex Hirmingarde filia Ludovici II, et *Berengarius dux Forejulienis Everardi filius* ex Gisla filia Ludovici Pii, qui ad annum pervenit 924 anarchiae octo et triginta annorum primum. Quae constat ex Francorum historia, unoque fere ictu oculi aspiciuntur in Exercitatione Genealogica Joannis Adami Bettingeri de familia Augusta Carolingica septem tabulis expressa. Per totum id 124 annorum spatium nullus imperialem dignitatem est adeptus ala ratione, quam descripta in litteris Ludovici II ad Basilium, sacram videlicet unctionem et diadema imperiale de manu pontificis suscipiendo, ne Ludovico quidem Pio excepto, qui singulari exemplo imperii coronam accepit in Francia a Stephano IV qui continuo post consecrationem suam eo se contulit, tum ne Leonina institutio detrimenti quid acciperet; tum praesertim ut diploma illud celebre ac fundamentale, quod Ludovicianum recentiores appellant, conficeretur, de quo disseram suo loco.

XXIII. Haec super re scriptores summae fidei Eginhardus et Theganus factum narrant, quod primo aspectu indolem hanc certam renovati Occidentalis imperii turbare videtur. Quandoquidem Carolus Magnus senio jam confectus « consortem, ait Eginh., sibi totius regni et imperialis nominis haereditatem constituit, inpositoque capiti ejus diademate, imperatorem et Augustum jussit appellari. » Et Theganus (cap. 6) cum eo concinens, narrat Carolum a primatibus regni consilium petisse 21 « si eis placuisset ut nomen suum, id est imperatoris, filio suo Ludewico tradidisset; » illis autem consentientibus, ad ecclesiam die Dominico profectum esse cum filio, quem paterna admonitione allocutum jussisse auream coronam propriis manibus sibi imponere « ob recordationem omnium praepertorum quae mandaverat ei pater: » claudique narrationem his verbis: « Ille perrexit in Aquitaniam, et dominus imperator tenuit regnum, et nomen suum honorifice sicut dignum erat. » Prosequitur seqq. capp. quemadmodum anno post Carolo imperatore mortuo, « Ludewicus de

partibus Aquitaniæ venit Aquisgrani palatium, et suscepit omnia regna, quæ Deus tradidit patri suo, sine ulla contradictione. Qui est an. Incarn. D. 814, qui est primus annus regni ejus. Legationes postea suscepit regnorum eorumdem, quas inter Beneventanam et Bernhardum fratris filium Italiæ regem. Tandem anno tertio regni sui Stephanum IV pontificem summo cum honore atque obsequio ait exceptum Rem's a rege, qui postmodum una cum Irmingarda regina diadema imperiale suscepit, et exinde imperator semper appellatur. Hinc annalista Italus conjecturis indulgens, ut solet, de Leonis consensu Ludovicum imperatorem esse creatum a patre colligit (an. 815). « Non enim, ait, a proceribus Franciæ Romæ dominationem acceperat una cum imperatoria dignitate: » Miror talia proferri ab erudito viro post visam Thegani sinceram narrationem, qui inter Caroli regna perspicue Italicum et Beneventanum recenset, interjacente pontificia ditione prætermissa. Præterquam quod Eginhartus et Theganus unanimes luculentissime affirmant, Carolum concessisse, primatum consensu, *nomen suum imperatoris*, quod erat designare, non creare imperatorem, quemadmodum procedente tempore rex Romanorum, seu futurus imperator cæpit eligi, qui nisi a pontifice imperiale diadema susciperet, imperator non erat.

XXIV. Neque Carolo Magno succensendum fuit, quasi societatis et amicitie immemor, sanctæ sedi injuriam fecerit, ipse siquidem Ludovicus Pius patrem imitatus Lotharium filium regnorum hæredem atque imperii consortem fecit. Rem narrat Theganus (cap. 21) iisdem fere verbis: « Supradictus vero imperator denominavit filium suum Lotharium, ut post obitum suum omnia regna, quæ ei tradidit Deus per manus patris sui, susciperet, atque haberet nomen et imperium patris: et ob hoc cæteri filii indignati sunt. » Quid vero? Quod Carolo non licuit ob vitæ brevitate, ni fallor, Ludovicus filium imperii consortem Romam misit, ut a sancto Paschali imperiale diadema obtineret: quod **22** factum esse testantur ejusdem Lotharii litteræ ap. Mabilonium (sæc. IV, Bened. p. 513) quibus patri nuntiat promotionem suam: « Coram sancto altare, inquit, et coram sancto corpore beati Petri principis apostolorum a summo pontifice, vestro ex consensu et voluntate, benedictionem, honorem, et nomen suscepti imperialis officii; insuper diadema capitis, et gladium ad defensionem Ecclesiæ. » Perinde factum esse cum Ludovico II ambigi nequaquam debet, tum quia consors et ipse factus fuit a patre, ut testantur annales Bertiniani ap. Pagium (an. 850, n. 6) missusque Romam ad Leonem IV ut coronam acciperet: « Lotharius filium suum Ludovicum Romam mittit; qui a Leone papa honorifice susceptus, et in imperatorem unctus est; » tum quia idem Basilio testatur Occidentale imperium longe esse potius Orientali, quia imperatores a summo pontifice inungi et coronari consuevere, ut sui prædecessores abavus, avus, et pater atque ipsemet inuncti coronatique fuerant. Et quod maxime huc spectat, licet alii a me allatum (tom. I, Præf. n. 4) gloriatur, se Romanos, et « Urbem divinitus gubernandam, et matrem omnium Ecclesiarum Dei defendendam atque sublimandam » suscepisse, quod, ut sæpe vidimus, patricii officium erat.

XXV. Quid igitur, inquires, discriminis inter patricium et imperatorem invenitur? Ex brevi et vero potius quam lepido Trevirensis ecclesiæ chorepiscopi Thegani opusculo, quale illud deservit Walafridus Strabo, discrimen istud, proindeque imperialis novæ dignitatis vera indoles patet. An. 816 (cap. 17) Leonis III morte indicata, « Stephanus, inquit, post eum successit, qui statim postquam pontificatum suscepit, jussit omnem populum Romanum fidelitatem cum juramento promittere Ludovico. » En discrimin. Romani, qui sacrilegum facinus perpetraverant in sanctum Leonem III, cumque compulerant ut potesta-

tia consortem ad eisdem in officio continendos Carolum patricium, seu defensorem assumeret, majestatem imperatoriam pepererunt; neque id quidem cogitatum factumque est a sancto pontifice Leone, ut sanctum Petrum successoresque ditione sua spoliaret, quod non modo pontifice, sed homine omni indignum fuisset; neque Carolus summa pietate princeps qui tam vehementer jura sua vindicaverat sanctæ sedi, eadem sibi restituit, sive tribui passus esset: verum ut subditos sibi populos imperatoria potestate accedente facilius regeret. Quare Lothario Pii Ludovici filio, cui fidelitatis juramentum Romani non præstiterant, cum consors imperii factus fuit, necdum anno 844 cum ab iisdem illud exigebat pro filio **23** Ludovico II Italiæ rege; Sergius II, ut est in Libro Pontificali (sect. 487) hæc reponi voluit per suos missos: « Quia, si vultis domino Lothario magno imperatori hoc sacramentum ut faciant, eodem consentio, atque permitto, nam Ludovico eju filio, ut hoc peragatur, nec ego, nec omnis Romanorum nobilitas permittit. » Ex juramenti autem formula, in annalibus Fulden. apud Marquard. Freher. (tom. I, pag. 66) præstiti scilicet Arnulpho Carolinorum extremo patefiet, quis potestate suprema in Urbe dominaretur: « Juro per hæc omnia Dei mysteria, quod, salvo honore, et lege mea, atque fidelitate domini Formosi papæ, fidelis sum, et ero omnibus debus vitæ meæ Arnulpho imperatori, et nunquam me ad illius infidelitatem cum aliquo homine sociali; et Lamberto filio Agildrudæ, et ipsi matri suæ ad socerarem honorem nunquam adjutorium præbebo, et hanc civitatem Romam ipsi Lamperto, et matri ejus Agildrudæ, et eorum hominibus per aliquod ingenium, aut argumentum non tradam. »

XXVI. Audis Romanos præstare juramentum imperatori, *salvo honore et lege mea*. Qui igitur Romanos tanquam pecus vile atque imbelles traducunt, antiqua tempora se ignorare ostendunt. Alcuinus, ut supra vidimus (num. XVI), valde alios Carola Magno eos depinxit. Idcirco Eginhardus (cap. 58) de additionibus ac mutationibus legum factis a Carolo, sermonem habens: « Post susceptum, inquit, imperiale nomen, cum adverteret multa legibus populi sui deesse (nam Franci duas habent leges plurimias in locis valde diversis), cogitavit quæ deerant addere et discrepantia unire, prava quoque ac perperam prolata corrigere. Sed in his nihil aliud ab eo factum est, quam quod pauca capitula, et ea imperfecta legibus addidit, » Francorum scilicet ac Longobardicæ. Romanæ autem, id licet valuisse, de consensu pontificis, ne apicem quidem attingit. Romani enim, ne id quisquam auderet, inviolatam sibi servari ab imperatoribus, ipso in juramento, quo suam fidem spondent, paciscuntur; deinde consortium illud imperatoricæ potestatis legitimæ dominationi pontificiæ posthabent: *Salva, inquit, potestate domini mei N.* Quæ duo satis mihi esse videntur ad percipiendum, quod imperatoria potestas Romæ, nisi eadem aliquis abuteretur, nihil aliud erat quam societas et communicatio pontificiæ: quam Pagius, pro tam sublimi dignitate minus loquens, delegationem potestatis fuisse arbitrat. Ea propter ineptire mihi videntur ii qui disputant utri dominatio Urbis tribuenda sit? Suprema enim **24** omni proculdubio erat pontificis, ipsis imperatoribus testibus omni exceptione majoribus in suis pactis, seu privilegiis de regulibus confirmandis; quippe qui suprema jure sibi reservato in ducatibus Tusciæ et Spoleti nominatim, cætera omnia confirmant pleno jure pontificibus, quemadmodum pleno jure aut possidebant ante donationes, aut obtinuerant a regibus Francorum Pippino et Carolo, quem non constat, num Siciliæ, Sardinia, et Corsicæ insulas ante aut post coronam imperii donaverit, neque creditur proclive est, annis tredecim indonatum Romanam Ecclesiam reliquisse. Hujus vero supremæ pontificiæ potestatis in Urbis personas et res, ad regnum

quod attinet, ac defensionem, ut ait Ludovicus II, participes fiebant imperatores per imperialis diadematis impositionem; ita tamen ut inibi *nultum placitum*, aut *ordinationem* facerent de omnibus *que pape et Romanis pertinent*. Quæ tamen conditio ab Ottone tantum coepit anno 962 una cum Germanico imperio. Nam Carolingios et dum regali utebantur potestate, jure patriciatus, et postquam imperatores sunt creati, habuisse placita in ipsa Urbe compertum est.

XXVII. Ex iis quæ habita sunt a regibus atuli supra (num. 8) insigne illud a missis regis celebratum anno 799 in causa sancti Leonis III. Audiamus nunc a monacho Engolismensi placitum Caroli jam imperatoris in eadem causa: « Post paucos autem dies jussit, eos qui papam anno superiori dehonestaverant, exhiberi; et habita de eis questione secundum legem Romanam, ut majestatis rei, capite damnati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem intercessit, et vita et membra eis concessa sunt, sed pro facinoris magnitudine exilio deportati sunt. » Vides Carolum, supremæ potestatis pontificiæ participem, animadvertere in reos majestatis, qui scelus perpetrare ausi erant in summum principem, simulque vides salvam legem Romanam ab ipsa origine imperatoris majestatis instauratæ. Celebre aliud placitum refertur in Libro Pontificali (sect. 555) habitum a Ludovico II: « cum sanctiss. Leone (IV) pontifice, omnibus Romanis proceribus pariter et optimis [Fora. Optumibus] Francis in domo, quam be. me. Leo III papa juxta Ecclesiam beati Petri apostoli fecerat, sedentibus, placitum habuit. » In eo, accusa io hujusmodi audita est ex ore Danielis magistri militum: « Gratianus Romanæ urbis superista, quem erga vos fidelem esse creditis, mihi soli in domo sua nimum super Francos murmurans, dixit secrete: Quia Franci nihil nobis boni faciunt, neque adiutorium præbent, sed magis, quæ 25 nostra sunt, violenter tollunt. Quare non advocamus Græcos, et cum eis fœdus pacis componentes, Francorum regem et gentem de nostro regno et dominatione expellimus? » Accusatio falsa detecta est, accusatore ipso calumniam confitente. Quare, « clementissimus imperator, nolens contra instituta veterum Augustorum peragere Romanorum, eos secundum Romanam legem instituit judicare. Quo judicio ipse Daniel multorum verbis reprehensus ore proprio manifestavit se falsum super eum dixisse. Ideo jam dicto Gratiano ante omnes est traditus, ut quidquid de eo facere vellet, potestatem haberet. Sed cum tam traditum Daniele imperator a Gratiano multa et humili supplicatione petivisset, Gratianus assensit. Quem ille statim plenaria sibi reddita gratia libenter suscepit, et sic de mortis est periculo liberatus. »

XXVIII. Equidem mente non assequor cur placito isto utantur Pagius (855, n. 5) aliique recentiores, ut Ludovici Aug. supremum in Urbe dominium extendant. Agitantur scilicet consilia adversus Francos, quia non præbent adiutorium. Hinc vero evidens est majestatem imperatoriam patriciatus unuere fungi debuisse. Agitur de fœdere ieiendo cum Græcis, Francos pellendi ergo de nostro regno et dominatione. Igitur de Romano dominatu ambigi haudquaquam potest, in quo Franci milites stationes habebant, ut Ecclesiæ presidio essent, præcipue adversus Saracenos Italiæ et Romanæ ditioni tum temporis molestissimos. Quem videlicet dominatum a regno Italiæ et ducatu Beneventano distinctum fuisse, ut hodie est, eodemque jure a pontifice et Romanis administrari, quo suum a Francis, patet ex Constitutione quam Ludovici ejusdem patris Lotharius Eugenio II instigante ac probante fecerat (Holst. Coll. Rom. par. II, p. 210). Capite enim septimo constituitur pro utriusque dominationis concordia hoc pacto: « Præcipimus, etiam ut

deprædationes in confinio nostro non fiant; quæ factæ sunt, et ceteræ injustitiæ, secundum legem ab utrisque partibus emendantur. » Prætereo illud dicere, quod sententia juxta legem Romanam lata, falsum accusatorem multa et humili supplicatione ab accusato repetere, supremum dominium non redolet. Ad placita vero quod attinet, video, eadem ex causa, nimirum evincendi causa dominationem imperialem in Urbe, peti ex archivo Farfensi (ap. Mabill. Ann. tom. II, Append. n. 52) placitum habitum a missis imperialibus in palatio Lateranensi anno 829, Ludov. Pio et Lothario Augg. Libenter autem audirem, quid ii discriminis deprehendant placito isti cum aliis tempore regis Pippini habitis 26 an. 761. (Cod. Car. ep. 29, al. 17.) 765 et 767. (Ib. ep. 39, 42, al. 14, et 19). Cum cæteroqui nulli unquam in mentem venerit Pippino dominium Urbis asserere. Horum primum lubet ob oculos omnium ponere confendendum cum prædicto, quod erunt ex archivo Farfensi, atque usque adeo exaggeratur in annalibus Italicis.

XXIX. Narrat Paulus Pippino regi Francorum et patricio Romanorum, quemadmodum, « præfati denique missi vestri in nostri præsentia cum Langobardorum missis necnon et Pentapolensium ac singularum nostrarum civitatum hominibus assistentes, comprobatio coram eis facta est de habitis inter utrasque partes aliquibus justitiis, etc. » Farfensis autem archivi placitum est super invasibus, quas monasterio factas asserebant monachi a summis pontificibus Adriano et Leone III. Missi igitur imperiales aiunt: « Residentibus nobis ibidem in judicio in palatio Lateranensi in præsentia domni Gregorii pape, et una simul nobiscum aderant Leo episcopus et bibliothecarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ Theodoros episcopus, Sirinus primicerius, Theophylactus numinculator, Gregorius fil. Mercurii, Petrus dux de Ravenna, Ingoaldus et Aceris abbates, Alboinus, Lanfridus, Emmo, et Maximus vassi domini imperatoris, gastaldi, et alii plures. » Aliquid discrepantiæ esse inter missos regios et imperiales negari non potest; similis tamen causa, judicium simile. Annalistæ Italo (an. 829) videtur argumentum adeo evidens supremæ imperatoris potestatis, in Urbe ipsa, et in pontificiis ædibus pro tribunali agere, ut osorem veritatis habendum putet quicumque secum non sentit. Solentior Pagius (839, n. 3) ita de eodem placito loquitur: « Certe non pauca monumenta publica, et antiquorum loca recte intelligi non possunt, nisi sciatur penes quem Romæ potestas judicandi hoc tempore fuerit. » Utrique erudito scriptori brevi aliquid reponendum. Annalistæ scilicet monasterium Farfense in ducatu Spoletano situm, ad imperiale jus supremum tunc temporis pertiuerit, atque ea propter privilegia et jura illius ab imperatore vindicanda esse. Itaque cum inter ipsum et sanctam sedem de possessionibus controversia verterit, adeoque pontifex necessario audiendus esset ex eo monasterio abbas Romam ducitur, qui coram pontifice, ut summa dignitas exigebat, suam causam diceret, assidentibus una cum legatis seu missis imperialibus, duobus episcopis, quorum alter erat sanctæ sedis cancellarius, primicerio, aliisque officiis palatinis, quæ satis superque sunt ad demonstrandum, quod missi imperiales non residabant pro tribunali; sed more illius ævi in concilio, seu congressu, pro maxima 27 quæ tunc erat concordia sacerdotii et imperii, causas ecclesiasticas cognoscebant. Pagio autem reponendum est communicationem illam pontificiæ potestatis, de qua diximus, satis lucis afferre monumentis publicis, locisque antiquorum obscuris.

XXX. Præterire non debeo cl. nuperrimi historici Langobardicæ minoris, seu ducatus Beneventani (Pratil. tom. II, p. 196 seq.) animadversionem ad verba illa Ludovici H in ep. ad Basilium: « Quorumque gentem et Urbem divinitus gubernandam,

et matrem omnium Ecclesiarum Dei defendendam atque sublimandam suscepimus. » Putabat scilicet vir cl. Romam cum ejus ducatu in potestatem Rom. pont. venisse ex Ludovici Pii cessione, quod falsum esse Cod. Car. epistolis planissime demonstravi. Nihilominus veritatis amore impellente: « Non itaque, inquit, Ludovicus Pius Aug. Romanæ urbis dominum aliquid sibi reservarat in celebri illa Constitutione, sive donationis Diplomate (quod pene omnes, etiam H. Grotius, P. Marca, Labbeus, alique Galliarum, et Germanicæ scriptores, tanquam veram, legitimam, certamque modo fatentur), in quo aperissime legitur, pontifici jurisdictionem in Romanam ducatum cessasse, sibi tantummodo reservato intercedendi jure pro recurrentibus, atque pro Ecclesiæ defensione, ac tutela, quam iidem reges sibi cum attributis juribus ac privilegiis (patriciatus nempe, seu patronatus) sibi suisque successoribus reservarunt. » Deinde ineluctabili argumento allato ex Testamento Caroli Magni, a Ludovico Pio ad verbum hac in re exscripto, dum tribus filiis uterque commendat, « ut curam, et defensionem Ecclesiæ sancti Petri simul suscipiant, etc. » continuo subjungit: « Hæc ideo a me repetenda duxi, ut futilia quædam argumenta, quæ nuperi scriptores afferunt, quibus Romanam urbem sub imperatorum Occidentalium dominio fuisse contendunt, diluantur, et rejecta satis habes apud Romani pontificatus vindices. » Huc placita quæcumque inveniuntur, huc monumenta publica referantur necesse est, ut vera eorum sententia teneatur. Ea propter ut Caroli Magni regis missi in Leonis III causa placitum habentes, Carolusque ipse imperator coronatus in eadem causa novum placitum celebrans, non alio quam patricii, seu defensoris munere functi sunt: ita aut imperatores, quibus jus nullum novum accessit in Urbe, præter sæpe dictam communicationem potestatis in personas pontifici subditas, aut eorum missi placita, actusque alios jurisdictionis exercentes Romæ, iis tantum supremæ potestatis indicia præbent, qui sanctæ sedi infensi, laicæ potestatis assentatores, ac veritatis osoros, inexplorata penitus antiquitate, eam illustrasse sibi blandiuntur.

XXXI. Deferbuit, inficiari non ausim, priscus ille ardor, qui annis amplius centum viginti Pippinum, Carolum Magnum eorumque nepotes erga principem apostolorum successoresque ejus inflammavit. Neque inveniuntur post Ludovici II obitum tot suscepti labores pro Ecclesiæ Romanorumque defensione, cum maxime necessarij essent, ut docent epistolæ Joannis VIII, qui Carolum Calvum fr. Lotharii I ac Ludovici Pii filium coronavit anno 876, et Carolum Crassum filium Ludovici Germanici ejusdem Lotharii I fratris, anno 880. Quid vero? Ex socordia ista locupletius argumentum emersit vera indolis imperatoricæ majestatis a Leone III instauratæ. Nam Carolinus, qui sui muneris fere oblitus erat, prætermis- sis, aliunde patrocinium Ecclesiæ quesitum est; cumque Italiæ principes Widonem Spoleti ducem, atque æmulum Berengarii solemniter acclamassent Italiæ regem Ticini anno 889, hunc Stephanus V anno 891 Romam accersit imperatorio diademate ornavit; cujus filius Lambertus pari modo sequenti anno imperii consors est coronatus a Formoso, nec nisi Lamberto tyrannidem occupante, sanctæque sedi infenso, ad Carolinæ stirpis extremum, nempe Arnulphum filium Carolomanni, qui Caroli Crassi frater erat, ad momentum ista dignitas rediit, ab anno 896 ad 899, idque admodum commode ad rem nostram, quippe ex juramento a Romanis huic præstito: *salvo honore, et lege mea, atque fidelitate domini Formosi papæ*, quod supra est allatum (num. 25), quæ esset potestas Carolinorum Augustorum in Urbe satis patet. Restaret aliquid explorandum de Ludovico III, Bosonis Burgundicæ regis filio ex Hirmingarde filia Ludovici II quem Benedictus IV coronavit anno 900, et de Berengario duce Foroju-

liensi, quem Eborardus comes susceperat ex Gisla Pii Ludovici filia. At de horum utroque, ut de prædecessoribus a tempore Joannis VIII illud affirmare non dubito, quod a majorum exemplis descivere, ultimus præsertim ex iis Berengarius, qui cæsus a suis, Carolingiorum Augustorum seriem terminavit.

XXXII. Quod certo discimus ab iisdem Augustis ad plenam renovatæ majestatis indeolem assequendam, in ipso actu coronationis publice legi faciebant pactum confirmationis, seu diploma, quo donationes et jura omnia sanctæ sedis confirmabantur. Id non ex sua quisque voluntate componere consuevit; sed juxta normam Roma missam a pontifice ad eum, qui diademate imperiali exornandus erat. In archivo siquidem sanctæ sedis donationes omnes et privilegia, seu diplomata prædecessorum 29 Cesarum servabantur, ut passim testatum videre est in libro Pontificali. Mitti autem consuevisse istam normam testatur Joannes VIII (ep. 63) Carolomanno, qui summopere optabat imperii coronam adipisci, quam frater ejus Carolus Crassus est assecutus: « Legatos, inquit, ex latere nostro ad vos solemniter dirigemus, cumque pagina capitularier continente, quæ vos matri vestræ Romanæ Ecclesiæ, vestroque protectori beato Petro apostolo perpetualiter debetis concedere. » Neque alia putanda est, quam quæ a Ludovico Pio primum facta sancto Paschali, eidem pontifici a Lothario filio confirmata erat; a Ludovico II Leoni IV, sibi que a Carolo Calvo. Namque alibi (ep. 84) Carolo Crasso imperatori nuntiari cupit Romanas calamitates: « Nobis, inquit, apud beatum Petrum consistentibus (in civitate Leonina, cui noudum accesserat urbis nomen) nullam urbis Romæ potestatem a piis imperatoribus beato Petro principi apostolorum ejusque vicariis traditam habebimus. » Quibus verbis hæud dubie lenociatur imperatori, cujus opem implorat, nam Romam pontifici nemo concesserat, ut est demonstratum in Cod. Car.; at Ludovicus Pius una cum cæteris Romanæ Ecclesiæ juribus Romam etiam complexus erat, ad cujus normam tres Augusti successores suum quisque diploma composuit: quod satis fuit Joanni, ut traditam a piis imperatoribus Romam prosteretur. Quemadmodum Carolus Magnus et Ludovicus Pius inter principes bene de Romana Ecclesiâ meritos Carolum Martellum recensent, quia legationes a Gregorio III acceperat, quæis rogabatur, in maximis Urbis angustiis, ut illi optularetur.

XXXIII. Pontificem autem non latuisse, quibusnam regibus, Augustivæ acceptæ referrentur donationes Romanæ Ecclesiæ factæ, concilium comprobat, in quo anno 877 electionem coronationemque Caroli Calvi superiori anno a se peractam confirmari voluit (Labbe, *Conc.* tom. IX, p. 295). In eo siquidem meritis consequitur laudibus Carolum Magnum « qui temp. præliis auxit, victoriis dilatavit, sapientia decoravit. Qui cum omnes ecclesias sublimasset, semper hoc ei erat in voto, semper in desiderio, sicut in gestis, quæ de eo scripta sunt, legitur, ut sanctam Romanam Ecclesiam in antiquum statum et ordinem reformaret. Unde et hanc multis honoribus extulit, multis munificentis et liberalitatibus amplificavit; adeo ut amissas olim urbes ei restituisset, et ex regni quoque sui parte alias non modicas contulisset. Sed pauca dicta sunt, nisi quæ circa religionis incrementum gessit, magna et sublimia memorentur, etc. » Deinde veniens ad Ludovicum Pium, multis 30 ex capitibus eum commendat, sed nullam ab eo civitatem esse traditam memorat: « Cujus, inquit, filius divæ rec. Hludovicus max. imp. pater hujus a Deo electi principis Caroli semper Aug. patrum solium adeo religione imitatus, pietate laudabiliter æmulatus est, ut et paterna divini cultus vota, et erga prælatam principalem Ecclesiam liberalitatis insignia pius natus æquipararet, et roboraret (en tibi Ludovicianum diploma omnia confirmans, nihil addens); sed et uberius beneficiis et dapilibus bene-

ſcientiis ut hæres gratiſſimus ampliaret. » Idemque Joannes menſibus aliquot, poſtquam imperatori lenocinatus, ut aiebam, Romam liberalitate Auguſtorum in Eccleſiæ poteſtatem veniſſe affirmabat, concilio Tricassino II una cum Luſoico Balbo interfuit anno 878 (*Ibid.*, p. 308). In eo autem, « promiſſio regum lecta eſt, et ſacramenta quæ Pippinus et Carolus obtulerunt beato Petro apoſtolo lecta ſunt : » quia videlicet de excommuniſcendis Eccleſiæ rerum invaſoribus agebatur. At quatuor Caroli ſuſſororum diplomata, quippe quæ nullam præſerebant donationem propriam, ſed jura tantum vetera confirmabant, nullatenus memorantur. Tamenſi ab unoquoque Auguſto antequam diadema ſuſciperet, ſeu imperator fieret, diploma hujusmodi dari conſueviſſe ambiſſi nequaquam poteſt.

XXXIV. Profecto ſi pactum iſtud confirmationis ab ullo Auguſtorum prætermitti poteſſet, nec Wido, nec Lambertus, nec Berengarius, quorum nil intererat, quid Carolingii geſiſſent, præterea ad ſublime illud faſtigium præpotentia ac rebus proſpere geſtis pervenerant, omiſſent. Nihilominus laudabilis hujus conſuetudinis iidem perſpicua teſtimonia præbent. Et vero concilium Raveunæ celebratum eſt anno 898 ab Joanne IX, cui intererat Lambertus imperator, qui eodem anno in venatione equo lapſus interit (*Ibid.*, p. 507). Pontifex atque imperator viciffim conſtitutiones edunt. Inter pontificias, quæ huc ſpectant (cap. 6 ſeq.) ſunt hujusmodi : « Ut pactum, quod a be. me. vſtro genitore domino Wiltone, et a vobis piſſanis imperatoribus juxta præcedentem conſuetudinem factum eſt, nunc reintegretur et inviolatum ſervetur. De locis autem, atque rebus, quæ in eodem pacto continentur, præcepta nonnulla illicita facta ſunt, quæ petimus, ut in eadem ſynodo terminentur, et quæ non recte facta ſunt præcepta, corrumpantur. Ut patrimonia, ſeu ſuburbana, atque maſſæ, et coloniæ, necnon civitates, quæ contra rationem, quaſi per præcepta largita ſunt, petimus reddantur. » A Berengario vero non ſolum diploma conſuetum fuiſſe editum, ſed etiam ipſa in ſolemnitate **31** coronationis publice lectum fuiſſe, teſtatur anonymus Auguſti ejus panegyriſta ap. Leibnitium (*Script. Brunſw. tom. I, p. 255*). Enarrata ſiquidem iſtius coronatione per manus pont. Joannis X, die ſancto Paſchatis an. 915, proſequitur :

... Facta ſilentia tandem
Lectitat Auguſti conſeſſos munere pagos
Præſulis obſequio gradibus ſtans lector in alis ;
Cæſare quo norint omnes data munera ; prædo
Uterius paveat ſacras ſibi ſumere terras.

Quamobrem tuto affirmari poſſe videtur Carolingiorum omnium diplomata hunc ſibi locum vendiſſe in celebritate coronationis, cujus ritum opportunè deſcribam diſſertatione VI, cum de Codice Rudolphino ſermo erit. Secus eſſe de diplomatibus Auguſtorum Germanicè comperitum erit § ſequenti.

XXXV. Prædictorum autem quinque Caroli Crassi ſuſſororum, qui hujus finem inglorium anno 888 ineunte exceperunt, non ea præcipua laus eſt, ſuo unumquemque diplomate jura Eccleſiæ omnia confirmari. Et maxime attendi debet, quod regno Italiæ inter ſe diviſo atque in factiones diſtracto, qui eos inter potentior videbatur, ſpondebatque ſe Eccleſiæ deſenſionem ſuſcepturum, Romam a pontifice accerſitus diadema imperiale adeptus eſt. Quod ſi eorum nullus eam dignitatem ſibi armis aſſeruit, ſed a pontificibus patrociniſſi ſpe illicitis, impenſe quaſitam obtinuit, imperialis igitur majeſtas, quam Leo III inſtauravit in Occidente, per pontificiam coronationem ineunda erat, neque aliter ad ſublime iſtud faſtigium poterat perveniri. Quamobrem toto calò aberrat Goldaſtus (not. ad cap. 28 Eginh.) cum Sigeberti, qui tribus fere ſæculis poſt renovatum im-

perium floruit, auctoritatem objicit Eginhardo oculato teſti. Verba Sigeberti ſunt : « Romani, qui ab imperio Conſtantinopolitano jamdiu animo deſceverant, nunc accepta occaſionis opportunitate, quia mulier excecatò imperatore Conſtantino filio ſuo eis imperabat, uno omnium conſenſu Carolo regi imperatorias laudes acclamant, eumque per manus Leonis papæ coronant Cæſarem et Auguſtum appellant. » Quam opinionem recentiores nonnulli obviis ulnis amplectuntur, minus advertentes hunc honorem fuiſſe inſenſiſſimum ſancto pontifici Greg. VII, ut demonſtrant eruditus adnotator Operum ſancti Anſelmi (ad ep. 56, lib. I, p. 557), ac Bellarminus (*de Scr. Eccl.*) et præſertim Baronius, qui pluribus in locis eum carpit, atque Henrico IV addictiſſimum fuiſſe evidenter comprobat, falſumque in plurimis, impoſtorem, **32** ac ſchiſmaticum ſuggillat. Quare illud mirandum ſubit, ſcriptores catholicos non puduiſſe hujusmodi hominis auctoritate res Romanorum inſirmiſſe. Equidem veram certamque indolem renovati imperii monumentis veterum pateſciſſe arbitror ; propterea fontes indicavi unde ex eruditis nonnulli opinionibus falſas derivantur, ſatis mihi eſt ad eaſdem reiſcendendas. Venio nunc ad ita facta atque inſtituta majeſtatis imperatoris translationem ad Germanos, quæ quidem nonnullas mutationes paſſa eſt ; de illius tamen indole nihil omnino mutatum fuiſſe comperit atque exploratum erit. Præmitti autem oportet ſtatim, ſeu conditionem Urbis, quæ hanc translationem præceſſit, ut clariora ſint quæ deinceps dicenda erunt.

§ IV. — De translatione imperii ad Germanos, ab Joanne XII facta anno 962.

XXXVI. Quæ vidimus a Romanis inſerta eſſe juramento, quod imperatori præſtare conſueverunt (ſup. n. 25), ſalvo honore, et lege mea, atque fidelitate domini N. papæ..... nunquam me cum aliquo homine ſociabo..... Hanc civitatem Romam ipſi N. non tradam : ſupremam quidem pontificis poteſtatem, cujus particeps per coronationem fiebat imperator, teſtatur ; at ſimul potentiam Romanorum, eorumque administrationem reipub. luculenter designant. Quare in monumentis ejus temporis ac præſertim in Libro Pontificali, primates et proceres ſummis affectos honoribus videmus, tam laicos quam ex clero. Hujus orationis ſunt celebres ii ſeptem, qui iudices, et palatina officia nuncupantur : primicerius, ſecundicerius, nomenclator, arcarius, primus deſenſor, ſacellarius, et primicerius, qui frequenter occurrunt in Col. Carolino. Ad laicos vero quod ſpectat, eminentiſſimos duces et conſules Codex Carolinus ſuppeditat (ep. 59, 60, 67 ; al. 49, 73, 69), magiſtros item militum cum eodem honoris titulo, ac præ aliis ſuperiſtam, qui Luitprandi continuatori (*It. ſt. Imp. et Reg. lib. VI, cap. 6*) eſt primatum omnium primus : « Ex primatibus, inquit, Romanæ civitatis Stephanus filius Joannis ſuperiſta ; » poſt quem alios decem numerando recenſet. Quin etiam Liber Pontificalis (ſect. 554) appellat « Romanæ urbis ſuperiſtam » quam dignitatem, ſive officium cum magiſterio militum conjungit, atque palatii, et Romanæ urbis ſuperiſtam nullo diſcrimine eundem **33** nuncupat : « eminentiſſ. magiſter militum, et Romani palatii egregius ſuperiſta, et conſiliarius. » Ex quibus ſupremo principi Romano pontifici ſubjecta eſſe officia plurima, ut regibus Francorum in ſuo regno, planum ſit ; unde utrinque gubernatores urbium, militumque duces aſſumi, necnon legationes in graviſſimis rebus adornari moris fuit. Nil autem melius comprobatur quid Romani iſti primates poſſent, quæve eorum partes in administratione eſſent, quam vacatio illa imperii per octo et triſinta annos ab emortuali Berengarii 924 ad 962, cum Otto Magnus imperiale diadema eſt aſſecutus a J. anne XII. Romaniſſi quippe eviſit nullum ex Italiæ re-

gibus, quorum series non deficit, licuit pontificibus A ad imperialem dignitatem sublevaré.

XXXVII. Et vero prepotentia Tusculanorum comitum, quæ sub finem noni sæculi Arnulpho adhuc superstitè emergens, dum magni duo æmuli Ludovicus III et Berengarius de regno Italici decertabant, adolevit, ac denique in tyrannicam apertam erupit, horridam Romæ ipsius faciem præsentat. Quam equidem spectari inale apud Luitprandum et Baronium (ab an. 908, n. 5) quam ipse exponens, indignitatum illius ævi relator fieri, ut potentia Romanorum testimonia in medium afferam. Summa duntaxat capita excurram, quæ ad novam imperatoriam majestatis institutionem juxta primævam Leonis III renovationem perducant: obijciendam scilicet Struvio atque ejus opinionis assertoribus, qui tanti principis virtute abutentes, non pro defensione sanctæ Romanæ Ecclesiæ ac Romanorum a summo pontifice creatum imperatorem fatentur, ut debent, sed ipsum per se acquisito armis imperio potitum esse dicunt. B Tusculani igitur comites, usurpata tyrannide, ad sanctuarium quoque man: s impias extendere non dubitarunt. E sua enim stirpe inceptos plerumque homines, et, si Luitprando fides, vitio genitos, vitii que mancipatos ad principis apostolorum sedem erebere non sunt veri, ut tuius potiri rerum perseverarent: ita ut, præter fidei depositum, adversus quam portas inferi non prævaliturus infallibili divini Salvatoris oraculo edocemur, omnia pessum ferint. Celebres sunt præcipue senatrices illæ Theodora senior et junior, Marocia, ac Stephania, quarum opera tantæ indignitates perpetrabantur. Harum quippe aribus, qui Petri successores eligeantur, nulla fere auctoritate in civilibus rebus usi sunt. Fædo in hoc rerum statu Hugo rex Italici Marociam, viro ejus mortuo, nempe Widone Alberici marchionis et comitis Tusculani filio, uxorem duxit, eumque ra ex Adriana Mole dominatus est Romanis, ut antea fecerat Theodora Marocia mater. Nec 34 tamen C din; nam Albericus junior Alberici filius levi ex causa in vitricum Italici regem Romanos commovit. Quamobrem hic fuga elapsus vix tandem redemit pacem Alda filia sua cum Allericco in matrimonium conjuncta. Alberici ejusdem filius Octavianus anno 956 æhuc impubes pontificatum invasit. Tunc vero duplixi ex capite Urbis dominus, cum a Berengario Italici rege ejusque filio Adelberto multa indigna passus esset, Ottonem Germaniæ regem in Italiam cum exercitu accersivit, eumque Ecclesiæ et Italiae maxum defensorem expertus, imperatorem creavit anno 962.

XXXVIII. De Italici regis expulsionè insigne suppetit testimonium Frodoardi (an. 935), qui refert quemadmodum Rhemensis ecclesiæ missi, Roma redeuntes cum pallio pro Artaldo archiepiscopo, « nuntiant, Joannem (XI) papam filium Mariæ, quæ et Marocia dicitur, sub custodia detineri a fratre suo nomine Albrico, qui matrem quoque suam Marociam clausam servabat, et Romam contra Hugonem regem tenebat. » De Alberici autem et Romanorum consilio post regis expulsionem Blondus (Dec. 2. lib. 1) hæc narrat: « Romæ enim duo consules ex nobilitate quotann s tunc fiebant, qui ad vetusti consularitæ exemplar summæ rerum præessent, et præfectus item ex nobilitate creatus populo jus dicebat. Ex plebe autem creati singulis annis duodecim, quibus decanonibus erat appellatio, senatus rices in conciliis et deliberationibus obtinebant. » Quam rerum administrationem principio etiam sæculi sequentis obtinere testatur Dithmarus apud Leibnitium (*Script. rer. Brunsv.* tom. I, p. 400) Henrici I coronationem enarrans: « Decursis a Dom. Incarn. post millenarii plenitudinem numeri annis tredecim, et in subsequentis anni secundo mense, ac hebdomada tertia, anno autem regni ejus tertio decimo, et die Dom. ac vi Kal. Mart. Henricus Dei gratia rex inclytus a senatoribus duodecim vallatus, quorum

sæxi rasi barba, alii proluxa mystice incedebant cum baculis. » Itaque Joannes ad Petri cathedram ascendens hujusmodi administrationem invenit Romæ a suo genitore, Romanisque primatibus institutam; eumque in uno eodemque homine, divino consilio conjungerentur invasio principatus et principis legitimi potestas, quod Agapitus II ante annos decem non potuit, facili negotio ejus successor Joannes perfe. it. Otto siquidem potentissimus Germaniæ rex ab illò etiam pontifice invitatus advenerat, iteratisque victoriis Italianam a Berengarii ejusque filii tyrannide liberaverat. Cum vero, juxta pontificis ejusdem vota, in Urbem progressurus esset, per Albericum, 35 Romanosque non licuit, ut testatur Flodoardus apud Pagium (952, n. 1): « Otto rex legationem pro susceptione sui Romam dirigit, qua non obtenta, cum uxore in sua regreditur. »

XXXIX. Secus accidit Joanne pontifice, ut Luitprandus integer atque oculatus testis affirmat, cujus verbis (lib. vi, cap. 6) lubet rem totam, quemadmodum se habuit, enarrare: « Regnantibus, imo sævientiis in Italia, et, ut verius fateamur, tyrannidem exercentibus Berengario atque Adelberto, Joannes summus pontifex, et universalis papa, cujus tunc Ecclesia supradictorum Berengarii atque Adelberti sævitiis erat experta, legatos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Joannem videlicet card. diaconum, et Azzonem scribaniarium sereniss. atque piissimo tunc regi, nunc Aug. Cæsari Ottoni destinavit; supplecter litteris et regum signis orans, quatenus pro Dei amore sanctorumque apostolor. Petri et Pauli, quos delictorum suorum cupierat esse remissores, se sibi commissam sanctam Romanam Ecclesiam ex eorum faucibus liberaret, ac saluti et libertati pristinae restitueret. . . . Qui tanto Berengarium atque Adelbertum celerius regno expulit, quanto evidentius constat, quod commilitones Petrum et Paulum sanctissimos apostolos habuit. Bonus itaque rex dispersa colligens et coacta consolidans, quod cuique proprium fuit, restituit. Dehinc Romam similia facturis adiit, ubi miro ornatu mireque apparatu susceptus, ab eodem summo pontifice et universali papa Joanne unctionem suscepit imperii. Cui non solum propria restituit, verum etiam ingentibus gemmarum, auri et argenti numeribus ipsum honoravit. Jusjurandum vero ab eodem papa Joanne supra pretiosissimum corpus Petri, atque omnibus civitatis proceribus, se nunquam Berengario atque Adelberto auxiliatum, accepit. Post hæc in patriam prophanter repedavit. » Simile juramentum, si meministi (sup. n. 25), Romani præstiterunt Arnulpho. Quare ambigi non posse videretur, quin proceres formula eadem usi sint: *Salvo honore et lege mea atque fidelitate domini Joannis.* (De juramento præstito a pontifice similia proferre nemo ausit; summus enim princeps alii principi, quem suæ potestatis facit participem in subditos, non fidelitatem seu subjectionem jurat, sed sacramento pollicetur, se illius hostibus non adhaesurum). Luitprandus autem ne Romanos quidem alio sacramento usos esse affirmat. Utroque juramento mirum in modum abutuntur scriptores apostolicae sedi infensi, ut, pontificis auctoritate depressa, imperialem 36 plus æquo elevent: propterea res cominus aggredienda erit, ut quanto dissideant intervallo a veritate pateat.

XL. Cum pontifex Joannes de imperatoria majestate ad Germanos transferenda cogitaret, non de improviso tanti momenti negotium peragendum censuit, ut Leo III; alia enim tempora erant, alii mores. Sed per legatos suos, quod ex consequentibus liquet, duo sacramenta proposuit magno regi, quorum alterum pontifici, populo Romano alterum præstandum ab illo erat, antequam imperiale diadema susciperet; ita tamen, ut pontifici sacramentum faceret per suos nuntios, antequam proficisceretur Romam versus, quod postea per se ipse, ut colligitur ex more successorum, in solemnitate coronationis

reperet. Pari modo Romanis semel ad radices montis Marii, iterumque Leoninam civitatem ingredienti-
 dentes Romanorum reges aliud sacramentum praestitisse vetera monumenta testantur. Ex praestantissimo codice Albiniano primum Ottonis sacramentum suppetit, locusque ipse, ubi servatur autographum: *«Juramentum nuntiorum Ottonis futuri imperatoris, quod est in Saxonia in monasterio, quod dicitur Lünaburg. Domino Joanni pape XII rex Otto per nos promittit et jurat per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et per hoc lignum vivifice crucis, et has reliquias sanctorum, quod si permittente Deo Romam venerit, sanctam Rom. Ecclesiam, et eundem dominum Joannem papam rectorem ipsius exaltabit secundum suum posse, si vivum eum invenerit. Sin autem, eum qui erit [et nunquam vitam, aut membra, et ipsum honorem quem habet] sua voluntate et suo consensu, aut suo consilio, aut sua exhortatione perdet neque ipse, neque aliquis successorum ejus. Et in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciet de omnibus, quae pape et Romanis pertinent [sine tuo consilio]. Et quidquid in nostram potestatem de terra sancti Petri pervenerit, tibi reddam]. Cuicumque autem regnum Italicum permittet, jurare faciet illum, ut adiutor sit domino pape, et successoribus ejus ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse. Sic adjuvet Deus eundem dominum regem Octonem, et hec sancta Evangelia, et hec sacrosancta sanctuaria. » Semel et iterum supplevi ex Gratiano (dist. 63, c. 55. Tibi Domino) quae certo videntur deesse in apographo, quod Romæ nactus fuit Albinus, tum quia Baronius (960, n. 4) aliique eruditi omnes, ne annalista quidem Italo excepto, illud solum noscentes, religioni habuerunt quidpiam de eo detrudere, tum quia successores Ottonis, quod majus est, quidquid Albiniano deest, per suos legatos expresse-
 runt.*

XLJ. Huc accedit Luitprandi, seu majoris ejus continuatoris synchroni testimonium omni exceptione majus (lib. 6, cap. 6) qui narrat quemadmodum Otto pontificis nuntiiis quererentibus obsideri sancti Leonis oppidum in monte Feretrano, quod sanctae sedis juris erat, reposuit: *«Omnem terram sancti Petri, quae nostrae potestati subjecta est, Ecclesiae promissum reddere; atque id rei est, quod ex hac monitione Berengarium cum omni familia pellere laboramus. Quo enim pacto terram hanc ei reddere possumus, si non prius eam ex violentorum manibus ereptam potestati nostrae subdamus? »* Quamobrem dubitari non potest quin Albinus in apographum incidit minus accuratum. Cur autem istud a me praefereatur alii ab eruditis omnibus accepto, causa est Gratiani licentia in veteribus monumentis proferendis. Quamvis enim rei summam non attigerit, ea de verbo ad verbum exprimere, ut debuit, minus laboravit. Quid enimvero necesse erat legatos Ottonis delegata principis potestate exuere, ut ipse princeps loqui eorum ore videretur? Nullum ex ejus successoribus reperire erit, qui hujusmodi exemplum sit secutus. Bono autem omine prodiit ex monasterio Lunaburgensi sancti Michaelis in Saxonia sacramentum Ottonis Saxoniae, primi ex Germania imperatoris, quo editum à Gratiano ratum firmiterque monstratur. Quamvis enim nulli eruditorum unquam in dubium venerit, locupletius tamen testimonium jurisconsultis Germanicis afferendum erat, ut vera in-
 doles imperii ad Germanos translata teneretur. Non igitur Romanum imperium a Carolo Magno acquisitum, deinde ab Ottone Magno denuo vindictum, perpetuoque jure cum regno Germanico ita conjunctum, ut et nomen suum in istud transtulerit, ut constanter omnes docent; sed Italia a tyrannide illius regum vindicata, Romanaeque ditionis ac praecipue pontificis suscepta defensio et Carolo et Ottoni dignitatem, seu majestatem imperatoriam peperere. Hoc tamen inter utrumque magnam regem discriminare, quod Carolus

de improvviso per manus pontificis coronatus, dictaque imperator fuit, Romanis tantum patronum seu defensorem acclamantibus, Otto autem ad tam sublime fastigium non pervenit, nisi praemisso juramento, de quo loquimur, pontifici; alioque Romanis, de quo mox breviter dicam, fusiusque agam infra (Diss. 6).

XLII. Est profecto quod mirer, Conringium minime intellexisse hanc indolem ex paucis Leonis III epistolis, quas semel et iterum publicans Augusti tantum nominis salegit. Attamen Leo testatus erat (epist. 5) Carolo Augusto, *vestram expectamus defensionem, et consolationem . . . vestra imperialis defensio ubique multipliciter resonat.* Et alibi (ep. 8, al. 3) profertur se cum suis sacerdotibus Deum orare, ut Carolum ad exaltationem et defensionem Ecclesiae per longa annorum curricula conservare et protegere iubeat. De propria autem dominatione agens (ep. 5) primum dolet a Francis hominibus veltigalia Exarchatus usurpari in singulis civitatibus: *Secundum quod solebat dux, qui a nobis erat constitutus . . . Unde ipsi duces minime possunt suffragium nobis plenissime praestare.* Et alibi (ep. 2, al. 10) cum palatii Ravennatis reditus invaderentur: *Quosumus, inquit, vestram imperialem clementiam, ut sic de vestra a Deo accepta donatione, quam praedicto Dei apostolo obtulistis, peragere jubeatis, quatenus in nulla minuaturs parte; sed maxime per vestrum laboriosum certamen firma, atque stabilis, et inconcussa perennis temporibus persistere valeat.* Rursus quo alibi (ep. 3, al. 1) de iisdem civitatibus Exarchatus: *Oblatio, ait, quam dulcissimus genitor vester dominus Pippinus rex beato Petro apostolo obtulit, et vos confirmastis.* Haec vero amandant jurisconsultorum imaginationes, qui Octavianus aut saltem Constantini temporibus, Caroli et Ottonis aetates aequiparando, imperium ab utroque armis quaesitum arbitrantur. Non regiones et provincia Romanum imperium constituiebant, sed rex quicumque a Romano pontifice imperiali diademate redimitus, ditionibus suis pluribus paucioribusve, Italiae regnum seu Langobardiam, Etruriam, et Spoleitanum ducatum adjugebat, quae cum terram sancti Petri, seu ditionem ecclesiasticam fere circumscribebant, promptiorem pontifici, et sanctae sedi defensionem pollicebantur.

XLIII. Quamobrem doctissimus abbas Godefridus (*Chron. Godw.* tom. I, l. II, c. 1, p. 119) ne reges quidem Romanorum appellatos animadvertit Germaniae reges, ante Italici regni possessionem: *«Si hunc, inquit, exactius consideremus regis Romanorum titulum, nec ab Ottonianis imperatoribus unquam, nec etiam in temporibus squioribus ante actualem Italici regni possessionem adhibitum. »* Et inferius (*ibid.* cap. 3, p. 163) ubi sermo est de Magno Ottone: *«Observandum est, ait, nec reges nostros anteriores, Conradam scilicet et Henricum, nec Ottonem I ante susceptam Romae coronationem, e. sic ante obtentum imperium, cum sceptro ullo in sigillis representari: »* multisque ad rem probandam allatis, diligentissimus hic monumentorum veterum scrutator (*ibid.* p. 166) definire non dubitat in hunc modum: *«Ex quibus omnibus firmiter concludendum est, Ottonem I ante susceptam Romae coronationem solo regis titulo in plurimis simpliciter, in nonnullis diplomatibus cum quibusdam additamentis, usum fuisse. »* Eandem rem compertam habuit annalista Italus diplomatum et chartarum auctoritate; quapropter in annalibus passim, praecipue an. 1433, 1493, 1519, affirmat nulli regi Romanorum imperatoris nomen tributum inveniri ante susceptam Romae coronationem de manu pontificis. Hinc est, quod in ancipiti illa Germaniae regum electione, Philippus scilicet atque Ottonis, Innocentius III (*de Negotio Imp.*, ep. 50, 53, 92) Germanos rem certam edocens: *«Etsi, inquit, alibi coronam regni recipiat, ab apostolica tamen sede ultimam manus impositionem, et coronam imperii recipit imperator. »* Pari modo Langobardis proponens excu-

plum Lotharii II ducis Saxoniae, et Conradi fratris A
Friderici ducis Sueviae, utriusque electi: « Romanus, ait, pontifex Lotharium coronavit, et imperium obtinuit coronatus. » Regibusque ipsis Germaniae usque adeo persuasum erat hanc veram esse indolem renovari per Leonem III imperii, ut non pauci, praesertim e Suevica stirpe, sanctae sedis osoros pravitatem suam dissimularint, quoad coronam assequerentur, et Henricus IV ac Ludovicus Bavarus pseudopontifices creari curaverint, ut aiebam supra (num. 21), a quibus imperiale diadema suscipere, quod est testimonium omnium locupletissimum.

XLIV. Neque coronatio tantum Germanos Carolingiorum similes fecit, verum electio ipsa, ante constitutam certam eligendi formam consilio Romani pontificis post Fridericum II saeculo tertio decimo. Et sane, cum Otto III novi aliquid deliberare presumpserit super electione futuri imperatoris, connivente Gregorio V, tum quia regis ejusdem stirpis erat, tum quia Augusti opera ad summum fastigium ascenderat, Benedictus VIII, teste Glabro apud Baron. (1013, n. 5), sanctionem istam edidit, qua primam in indolem imperii confirmavit: « Ne quisquam auctoritas imperii Romani sceptrum praeproperum gestare princeps appetat, seu imperator dici, aut esse valeat, nisi quem papa sedis Romanae morum probitate delegerit aptum reip. eique commiserit insigne imperiale. » Quae quidem Constitutio ab sancto imperatore Henrico roborata est praclaro sui exemplo, cum sequenti anno coronam imperii ab eodem Benedicto obtinuit. Rem narrat Ditmarus apud Leibnizium (*Scr. rer. Brunsv.* tom. I, pag. 400) conceptis his verbis in annalibus 40 Italico (an. 1014) minus perspicuis: « Cum dilecta sive coniuge Ornegunda ad ecclesiam sancti Petri papa exspectante venit, et antequam introduceretur, ab eodem interrogatus, si fidelis vellet Romanae patronus esse et defensor Ecclesiae, sibi autem suisque successoribus per omnia fidelis, devota professione respondit. Et tunc ab eodem inunctionem et coronam cum contactis suis suscepit. » Quem Ditmari locum recte Nat. Alexander (saec. xi, c. 9, art. 1, p. 617) interpretatus: « Jurata prius, inquit, Romanae Ecclesiae ipsique Benedicto ac successoribus fidelitate ac defensione, ut Ditmarus initio libri septimi testatur. » Unus annalista Italicus aut non sensit, aut sentire noluit, rem esse de promissione seu professione in caeremoniis libris celebri, quam Carolingii quoque super gradibus basilicae sancti Petri emittere consueverunt. De qua licet opportunius agendum sit, cum tamen doctissimus Mabillonius et ipse interpretatus allata verba Ditmari (*Mus. It.* tom. II, p. 216) minus recte allinet, Carolingios haud dissimili formula usos esse, professionum discrimen hic in antecessum proponam necesse est.

XLV. Formula professionis qua usi sunt Carolingii exstat in antiquo illo Ordine apud Mabillonium (*ibid.* p. 215) et ap. Martene (*de ant. Ec. Rit.* lib. II, c. 9) parvo cum discrimine sic expressa; « *Promissio imperatoris.* In nomine Christi promitto, spondeo, atque polliceor ego N. imperator coram Deo, et beato Petro, me protectorem et defensorem esse hujus sanctae Romanae Ecclesiae in omnibus utilitatibus, in quantum divino fultus fuero adiutorio, secundum scire meum et posse. » Eandem aliquantulum variam ven. Baronius (800, n. 7) jam pridem in sacros Annales retulerat jusjurandum appellans, quo Carolini et posteros usos esse contendit, ne hiscente quidem Pagio. Equidem video Leonem III (ep. 2, al. 10) loquendi genere usum esse, quod Adrianum minime adhibuisse deprehendi: *Qui vos, inquit, in suis utilitatibus defensores constituit, quae a professione non multum abluunt.* Praeterea animadverto promissionem imperatoris nuncupari, atque imperatorem professionem illam emittere, quod uni Carolo, qui de improvisis coronatus dictusque imperator fuit, convenire potest. Quamobrem Baronii

opinionem amplector, promissionemque istam, seu jusjurandum Carolo Magno ascribo. Secus est de Caroli successoribus; hos enim haud nomen imperatoris usurpasse ante coronationem constat ex litteris Lotharii supra allatis (num. 24) ad patrem suum Ludovicum Plum: *benedictionem, honorem, et nomen suscepti imperialis officii, quibuscum vetera omnia monumenta concinunt, ut suo loco planum fiet.* Hac tantum 41 in re cum Carolo illis convenisse intelligo, quod professionem, seu juramentum a sacramento Germanorum admodum diversum emisissent, si saltem, qui ex Caroli progenie orti, vere posterius cum Baronio appellari possunt. Postremi enim reges seriei Carolingiae videntur et ipsi sacramentum fidelitatis praestitisse, tametsi documentorum inopia pro certo affirmari nequeat.

XLVI. Quod omni procul dubio affirmandum est, Germaniae reges imperialia insignia non assequuntur nisi sacramento fidelitatis praemisso, quod in Ordine, seu caeremoniali ad annum 1046 spectante (infra diss. 6, n. 24) sic fuit: « In nomine Domini nostri Jesu Christi. Ego rex N. Romani. et futurus imperator Romanorum promitto, spondeo, polliceor, atque per haec Evangelia juror coram Deo, ac beato Petro apostolo, et beati Petri apostoli vicario domino N. papae fidelitatem, tuisque successoribus canonice intrantibus, meque a modo protectorem ac defensorem fore hujus sanctae Rom. Ecclesiae, et vestrae personae, vestrorumque successorum in omnibus utilitatibus, in quantum divino fultus fuero adiutorio, secundum scire meum ac posse sine fraude ac malo ingenio. Sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei evangelia. » Num Otto Magnus caeterique Ottones duo, filius nempe et nepos, sacramentum hujus simile ediderint, praeter allatum *Tibi Domino*; an successor Ottonis III, sanctus Henricus omnium primus fidelitatem sit pollicitus, incompertum mihi esse fateor. Creditu tamen proclive est, sin verbis iisdem, nam titulus regis Romanorum non conveniebat Ottonibus, sententia eadem pollicitus esse fidelitatem. Cum enim de transferenda imperiali dignitate in potentissimum regem Ottonem a pontifice et Romanis primatibus deliberatum fuit, non temere tantum negotium pertractatum fuisse jam dixi (num. 40); magis autem ac magis confirmatur juramento alio quod Romani exegerunt ab imperatore electo, antequam diadema imperiale suscepturus, civitatem Leoninam ingrederetur; nam neque Germaniae regem ad jusjurandum faciliorem, nec Romanos ad id petendum audaciores reddere alia poterat quam translate hujus dignitatis occasio, cum duodequadraginta jam annis duplici potestate morem gerere desueverant. Praeterquamquod idem Magnus Otto non solum a pontifice, sed etiam ab omnibus civitatibus *proceribus, se nunquam Berengario, atque Adelberto auxiliaturos, jusjurandum accepit, ut Luitprandus testatur: quare ut pontifex, ita et proceres a rege Otone juramentum exegisse ambigendum non videtur.*

42 XLVII. Certe in antiquissimo illo Ordine anni 1046 exstat duplex id juramentum Romanis praestitum ab Henrico III Germaniae rege, et in actis coronationis Henrici V apud Baronium (1111, n. 5) legitur: « Duo juramenta ex more fecit, unum juxta ponticalium, alterum-juxta porticus portam populo fecit. » Quae quidem consuetudo ad Henricum IV non refertur, quia non fuit coronatus; multo minus ad Henricum III qui, cum Romae esset, duo illa juramenta alibi praestitit. Consuetudo igitur, seu mos vetustior in actis laudatur. Ea vero unde melius repetatur, quam a translatione imperii ad Germanos, non video. Quamobrem, tametsi conjecturis indulgere non soleo, mihi tamen persuasissimum est rei certae originem ista certiorum inveniri non posse. Caeterum animadverti debet, quod promissio, seu professio Carolingiorum, in area super gradibus basilicae sancti Petri solbat fieri; at sacramentum

Germanorum per sæculum XII fieri cœptum est in oratorio sanctæ Mariæ in Turri. Ibiq̄e repeti consuevit sacramentum per nuntios præstitum; talis enim locus præscribitur in cæremoniali libro veteri, quo usus est Clemens V (ap. Raynaldum 1311, n. 14) tametsi idem pontifex permittit arbitrio electi imperatoris renovationem sacramenti per nuntios præstiti alterutro in loco, dummodo non omittatur. « Renovet etiam sacramentum per suos procuratores præstitum suæ approbationis tempore coram nobis, secundum tenorem superscriptum. Et si in adventu suo in gradibus, ubi eisdem tu et legatus obviabitis, antefatis renovationem prædictam facere præeligeret, contentamur. » Ex eodem vero Cæremoniali antiquo rem discimus, quæ præteriri omnino non debet. Aperta illa expressio *fidelitatis*, de qua satis dictum esse videtur, desuevit post Henricum III, Juramenti tamen formula, a Carolingiorum promissione diversa et in ordinem coronationis relata remanente; adeoque Henricum V et Fridericum I jusse invenimus *ex libro*, nempe ex Ordine, seu Cæremoniali. Quod si in Cæremoniali libro, quem Clemens V Avenione Romam transmisit pro Henrici VII coronatione, jurandi verbum desiderabatur, id factum puta, non quia juramentum exsoleverit, sed quia sacramentum, seu juramentum per nuntios præstitum, ad imperatore electo renovandum erat. Quare in Cæremoniali etiam patricii juramentum reperitur: cujus formulæ, ut fidelitatis sacramentum dici possit, nihil aliud deest quam vox ipsa *fidelitatis* expressa.

XLVIII. Quam rem luculenter comprobatur Lotharii II sacramentum, in maximis Urbanarum rerum difficultatibus præstitum, novo exemplo, 43 ante fores basilicæ Lateranensis. Celebre illud est apud Baronium (1133, n. 2), mihi autem lubet ex Albiniano codice idem proferre uno aut altero verbulo varians a schedis Vat. unde illud exscripsit Baronius: « Hoc est juramentum quod dominus rex Lotharius tempore hæresis filii Petri Leonis domino pape Innocentio præstitit ante fores basilicæ sancti Salvatoris que Constantiniana appellatur, in die qua coronatus est ab ipso Innoc. antequam coronam acciperet, domino Censio Frajapani [Bar. de Frajapani] juramentum computante, et Octone nepote suo ac cæteris nobilibus Romanis ibi existentibus. Ego Lotharius rex promitto, et juro tibi domino pape Innocentio, tuisque successoribus securitatem vite, et membri (Bar. et in membris) et male captiois, et defendere papatum et honorem tuum, et regalia sancti Petri que habes manutenere, et que non habes, juxta meum posse, recuperare. » Plenius profecto juramentum præstitere Lotharii decessor Henricus V atque Fridericus I ex libro Cæremoniali, ut habent utriusque acta; nihilominus conferenti summam hujus juramenti, dum præcipitanter fieri omnia compulsi antipapa Anacletus validissimis armatorum cuneis Vaticanum, Adrianam Molem, aliaque munimenta occupans, planum erit, non modo a Carolingiorum promissione istud juramentum discrepare, sed fidelitatis sacramentum vere esse.

XLIX. Dum audis Lotharium in Lateranensi basilica esse coronatum, ne putes quid deductum esse de instaurate imperatoris majestatis indole. Henricus etiam VII ibidem coronari debuit anno 1312. Nam Sicilia rex Robertus, ut olim antipapa, Vaticanum invaserat, nec duræ necessitati lex ulla præscribi potest. Quin etiam idem Henricus et Carolus IV per legatos Clementis V et Innocentii VI diadema imperiale novo prorsus exemplo susceperunt. Id vero magis magisque comprobatur non alibi quam ante sacratissimum Petri corpus faciendam esse coronationem. Avenione siquidem uterque existens, suam maluit facultatem delegare, quam locum coronationis mutare. Petro enim fidelitatis juramentum primo at, deinde Romano pontifici ejus successori, ut allatis formulis pacti: cujus videlicet Ecclesiæ,

proindeque Romani pontificis, ditionisque ecclesiasticæ defensio suscipiebatur. Eapropter cum Carolus V, qui omnium ultimis imperatorum diadema obtinuit, a Clemente VII Bononiæ coronatus fuit, quia periculum erat in mora, Germania tumultuante, ac Ferdinando fratre opem flagitante adversus Turcas; sancti Petronii ecclesia in Vaticanam conversa fuit, Jovio teste 44 (tom. II, lib. xxvii, pag. 224) in cujus oculis omnia fiebant. « Erant omnia, inquit, ad imaginem Vaticani templi constiata, et novæ sacellis appellationes impostæ, ut ea sigillatim ad veterem consuetudinem ex pontificis libris responderent. » Tam firma stabilitaque erat indoles renovati Occidentalis imperii a sancto Leone III ante annos septingentos triginta! Quod autem est præcipuum, confessionem beati Petri sub altare majus, ad Vaticanam imaginem, constitutam esse refert Bl sius de Marinellis, cæremoniarum magister, qui toto ritum occasione servatum posteritati mandavit. Quare Carolus sacramentum Petro ejusque successori Clementi præstitit, quod Lotharius II, ut nuper vidimus, non fecit in ipsa Urbe, quia procul a confessione in Lateranensi basilica diadema imperiale suscepit. Triasiquidem necessaria erant ad imperatorem constituendum, juxta renovationem a Leone III factam: 1º ut rex imperator designatus profiteretur se Romanæ Ecclesiæ ac pontificis defensorem futurum; 2º ut ante confessionem beati Petri inauguraretur; et 3º ut insignia imperialia de Romani pontificis manu susciperet. Quæ identidem addi oportuit his necessariis conditionibus, est planissime demonstratum, quatenus ad institutionem, seu instaurationem imperialis dignitatis pertinet. Plura siquidem dicenda erunt, cum de electione et coronatione disseretur.

L. Jamvero ad epistolas Leonis III veniendum esset; at de primo ac tertio ex prædictis capitibus nonnihil adjungi oportet, ut omne dubium amoveatur, quin utrumque novam istam indolem imperii designet. Compertum est Euphremium Constantinopoleos patriarcham omnium primum anno 491 ab Anastasio professionem fidei exegisse, antequam coronaretur imperator, ut docent auctores Græci ap. Baronium (491, 7) quæ postea in ritum Byzantiæ coronationis relata est. Cui quidem professioni Occidentalem nihil simile continere patet, quia primum exigebatur a Græcis, qui ab orthodoxa fide alieni putabantur; deinde ab iisdem exigebatur, ne orthodoxæ eidem fidei adversarentur, dum contra Occidentales Augusti, catholici omnes, orthodoxam fidem adversus eosdem Græcos tuebantur absque ulla edita promissione, vel sacramento, quod unice Romanam Ecclesiam ac pontificem spectabat. Et ut propius ad nostra tempora accedamus, sub ipsa initia persecutionis sanctarum imaginum, patriarcha sanctus Germanus antequam inauguraret Leonem, spondere illum jusserat, minime turbaturam Ecclesiam, Deumque fidejussorem ab imperatore oblatum acceperat. Cujus rei testis est ap. Baronium (726, n. 7) idem sanctus Germanus: « Reducebat autem ad memoriam ejus patriarcha 45 spondiones ipsius ante imperium factas, qualiter sibi Deum dederit vadem, in nullo commoturum Ecclesiam suis apostolicis et divinitus traditis ritibus. » Ex quibus patet quæ Græcorum professio esset, quibusve cæremoniis inaugurarentur. Edmundus Martene (*de Antiq. Eccl. rit.*, lib. II, c. 9) utrumque ritum et utranque professionem exhibet, quæ si conferantur, manifestum discrimen tenebitur. Quamobrem omni proculdubio affirmandum erit, primo isto capite novam omnino indolem imperii designari. Perinde esse de altero capite late exposuimus in dissertatione, planiusque erit, cum de ritu coronationis sermo fiet. Pauca nunc asserenda de tertio capite.

LI. Duodetriginta imperatores usque ad Carolum V recensentur, ex quibus duo tantummodo, Henricus VII et Carolus IV, de pontificis manibus imperialia insignia non susceperunt. Id vero eruditi norunt,

esse factum, non vero jus. Exstant apud Raynaldum (1311, num. 7 seqq., 1355, n. 3 seqq.) litteræ Clementis V et Innocentii VI quæ utrumque luculenter exponunt. Ac primum de jure uterque ait : « Decernentes, sibi per nostras manus loco et tempore opportunis debere concedi unctionem, et ipsius imperii dialema, certum ad hoc ei terminum assignantes. » Deinde ordinem seu ritum coronationis inserunt, ab uno Romano pontifice peragenda, locuples videlicet testimonium, quod annis quingentis Augusti tres et viginti imperatores dicti sunt hi duntaxat, qui a Romanis pontificibus ad hoc oleo sancto perfusi sunt; » ut Ludovicus II Basilium edocebat (Aon. Salern. cap. 106). Postea quæ præmittenda sunt diligenter præscribunt. Ac denique conceptis hisce verbis jus suum astruunt : « Quia autem, ut ex prædictis apparet, multæ observantiæ, multaque solemnia, multæque reverentiæ et honorificentie, Romano pontifici competentia, propter nostram absentiam omittuntur, protestamur, et volumus, et Apostolica auctoritate decernimus, nullum ex hoc juris vel facti Romanæ Ecclesiæ, ac nobis nostrisque successoribus præjudicium generari; quin cum casus regis Romanorum in imperatorem coronandi occurreret, omnia exhibeantur, et fiant per coronandos Romanis pontificibus, sicut in forma, quæ in archivio Ecclesiæ, et pontificali Ordinario continetur superius descripta, serius est expressum. » Eratque omnibus adeo persuasum, a solo Romano pontifice coronationem faciendam esse ut iidem isti duo reges Romanorum locum potius mutari posse quam personam sint arbitrati. Quandoquidem uterque considerans pontificem Avenione consistentem, curisque innumeris a longo 46 in Italiam itinere suscipiendo retardatum, contra prædecessorum morem juramentum per nuntios præstitum ipsi pontifici sic terminant : « Et cum Romæ, vel alibi per vos in impera-

to rem coronandus fuerit dominus noster rex prædictus; dictum sacramentum, et aliud fieri consuetum a requisitionem vestram tempore coronationis suæ personaliter renovabit. »

EPILOGUS.

LII. Hæc vero satis mihi esse videntur ad demonstrandam opinionem Struvii, eorumque, qui illam sequuntur, levitatem de renovati imperii translatione ad Germanos. Non me latet, Ottonem Magnum successoresque Ottones duos nimium sibi tribuisse, præsertim evehendo ad Petri cathedram, quos amicitia aut cognatio sanguinis, causave alia iisdem commendaret, quod senatrices et Tusculani comites antea fecerant. Id vero imperii conditioni haudquaquam nocuit, sed Romæ invidiam, audaciam, seditiones peperit, quas armis compescere opus fuit. Inde in utramque potestatem, pontificiam et imperatoriam, commotiones procerum, quæ quadraginta eorum imperii annos turbulentos, quandoque etiam funestos effecerunt. Horret animus Roffredi præfecti urbis, Cencii, Crescentii rebellionem, ac cædes referre, quæ apud Baronium et Pagium (965, 974, 998) indicantur. Regis quoque Henrici IV, Augustorumque cognominum V et VI necnon Friderici utriusque tempora Romanæ Ecclesiæ infausta, dum assentatio, audacia, hæresis grassabantur, memoria reputans, oppressionem potius Ecclesiæ, pontificum, sacrarumque omnium legum video quam defensionem. Ista autem renovati Occidentalis imperii conditionem non obliterant, sed scriptoribus apostolicæ sedi infensis, aliisque parum cautis, veritatis utrisque osoribus, obloquendi, errandique per devia occasiones præbent opportunissimas. Hos vero sciscitarer : quoniam laudis genus sit Ecclesiam et pontifices ab Augg. decipulos, Augustosque eosdem perjuros depinxisse? Venio ad episcopos Leonis III Augustæ majestatis instauratoris.

47 INCIPIUNT EPISTOLÆ DE PAPA LEONE

AD IMPERATOREM CAROLUM MISSÆ.

EPISTOLA PRIMA.

QUALITER QUODAM EPISCOPUS EXSUL INVENTUS.

(An. Dom. 806, Cod. IX, chron. 1.)

ARGUMENTUM. — Fortunato Gradensi archiepiscopo e sua sede pulso a Græcis et Venetis, atque in Francia exsulanti Carolus impetrat a pontifice Polanam ecclesiam tunc vacantem, quoad Gradus recuperetur. Hac occasione pontifex archiepiscopi mores parum laudabiles tam in Italia quam in Francia enuntiât Carolo, ab eoque salubriter admonendum optat.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei *.

Dum vestræ imperiales syllabæ de civitate in civi-

* Ætatem epistolæ hoc anno statuit Pagius (n. 16) monens Polanam ecclesiam ad provinciam Gradensem pertinuisse antequam Istria in Francorum potestatem veniret. Periude Couringius : hoc quippe anno initium collocat belli Græcorum cum Carolo in mari Adriatico, quod 810 est absolutum. Continuatur Ughelli (It. Sac. tom. V, pag. 476) utrique adheret.

b Eginhartus ap. Pag. (num. 8) narrat Venetos et Dalmatas in Caroli amicitiam venisse; classemque a Nicephoro, duce Niceta patricio, missam esse ad re-

C tatem ad nos pervenissent, quæ et a nobis susceptæ ac relectæ fuissent, reperimus in eis, quatenus a Gradensi insula, ubi Fortunatus archiepiscopus suam propriam sedem habere videbatur, propter persecutionem Græcorum seu Veneticorum exsul esse dignoscitur; et si congrue nobis apparuisset, pro causa necessitatis in Pola, ubi jamdudum Æmilianus quidam episcopus præfuit, quæ et diocesis prædicti Fortunati archiepiscopi existit, illic suam sedem haberet; et qualiter vestra a Deo protecta 48 imperialis potentia sine consensu apostolatus nostri nequaquam eum aliubi collocare veluit. Nos vero de hac re pertractantes providimus. Ut secundum qualiter vestræ imperiali clementiæ complacuit, ut in Polana

D cuperandam Dalmatiam. Historiam valde prolixam vide ex Dandolo aliisque apud Ughellum (tom. V, p. 1094).

* Conclamata legis regiæ, seu constitutionis Adriam, qua Carolus jus acquirat in electione pontificis archiepiscoporum, etc. ap. Goldastum (Constit. Imp. tom. I, p. 16) et Lunigium (It. Dipl. tom. I, p. 1) argumentum locupletissimum. Ne imperator quidem creatus inconsulto Rom. pontifice quidquam simile sibi arrogat.

ecclesia persisteret, ita maneat, sub eo prorsus tenore : ut si, Domino annuente et beato Petro apostolo protegente, per vestram in triumphis victoriam, ipsa sua sedes illi restituta fuerit, secundum qualiter prædicta Polana ecclesia integra cum omnia sibi pertinentia susceperit, sic iterum ea restituitur, et non de rebus ejus aut pecunia ad suam debeat subtrahere sedem, sed neque cniquam ex ipsis rebus seu pecuniis atque speciebus dare quoquo modo præsumat, ut ipsa ecclesia semper irrofragabiliter cum suo antistite salva existere possit ^a. Reservatur siquidem in ipsis vestris imperialibus apicibus, quomodo in Aquis palatio nobiscum providistis de Aquileiensi ecclesia, velut una quæ suam sedem haberet ^b. Credat enim nobis vestra clementia, et quod quidquid ibidem una vobiscum vel cum fratribus et coëpiscopis nostris oratores vestri pertractavimus, omnia ad mercedem animæ vestræ seu filiorum vestrorum esse conspicitur. Omnipotens et misericors Deus per intercessionem sanctæ suæ genitricis, suorumque apostolorum Petri et Pauli dia vos in hoc mundo conservare dignetur, et per multorum annorum curricula celestia regna cum suis faciat adipisci. Piissimum domini imperium gratia superna custodiat, elque omnium gentium colla substernat.

49 EMBOLIM.

Et hoc vestræ serenitati intimare curavimus de præfato Fortunato, ut sicut semper pro illius honore temporalis laboratis, ita et de anima ejus curam ponatis, ut per vestrum pavorem, suum ministerium melius expleat. Quia non audivimus de eo sicut decet de archiepiscopo, neque de partibus istis, neque de partibus Franciæ, ubi eum beneficiastis ^c. Tamen gratias agimus Deo, quia omnia vobis incognita nou

^a Formulæ Diurni pontificum tunc maximo erant usui : quare haud canones et decreta adire oportuit de bonis ecclesiæ non alienandis, etc. Eas consule (*Diur.* cap. 3) una cum Garnerii subjectis notis. Gregorii enim Magni litteræ ab eo laudatæ huc maxime spectant.

^b Aquileia tum temporis videbatur derelicta. Hinc siquidem Gradum sedes patriarchalis jampridem translata fuerat, et post varias vices ap. Ughellum videndas, Forjuli tunc residet patriarcha, quod Aquileiæ municipium vocatur in actis Forojuvensis synodi a Paulino celebratæ an. 791, ita ut in Caroli etiam testamento an. 811, non Aquileia metropolis, sed *Forujulii* memoretur. Quid autem an. 804 pontifex cum Carolo de Aquileia deliberarint, facili negotio assequimur ex his verbis : *velut una, quæ suam sedem haberet.* Ad Gradensem siquidem ecclesiam jura et bona Aquileiensi transierant; hinc autem Forojuvensis plura sibi asserabat; de ipsa patriarchali sede Aquileia in statum pristinum revocanda ne cogitabatur quidem. Quamobrem Leo egisse videtur cum Carolo de Aquileiensi sede restituenda cum Forjulli detrimento. Id scilicet uterque Gregorius II et III periclitati erant declarantes Forum Julii metropolim solius ducatus Forojuvensis. At nihil de Aquileia perfectum esse ostendit Leo IX post annos 250. Nam de Forojuvensi metropoli utriusque Gregorii decreta instaurat; sed longe ut de Aquileia restituta quiquam proferat, Gradum novam Aquileiam appellat, eique Histriam et Venetiam subjicit.

Arunt. Interrogate quidem fideles vestros, et omnia vobis nota fient, eo quod illi, qui vobis eum collaudant, hoc per munera et calciaria ^d faciunt. Quid nobis plus amabile est, quam vestra dulcissima anima? Et Deus cognitor est, quia post salutem animæ vestræ hæc omnia vobis insinuamus, eo quod de tanto amore, quem erga vestram serenitatem gerimus, ideo silere non possumus. Potestis interrogare fratrem nostrum Hildibaldum ^e archiepiscopum, et Ercanbaldum ^f cancellarium. Fortassis exinde aliquid cognoveritis, quia cognovimus eos animæ vestræ fideles in omnibus.

50 EPISTOLA II.

QUALITER MISSI JUSTITIAM FACTURI DAMNUM FECERUNT.

(*An. Dom.* 807, *Cod. x.* *chron.* 2.)

ARGUMENTUM. — Per suos missos Joannem episcopum, et Basilium hegumentum, munusculum sancti Petri reliquiis insigne afferentes, queritur, prædia aliaque ad palatium Ravennate spectantia, pridem ab Hermino jussu Caroli restituta, iterum invalidi. Oratque ut donationem a Pippino factam et ab eo confirmatam nulla ex parte patiatur imminui.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei ^g.

Ad hoc omnipotens et invisibilis Deus noster vestram a Deo protectam imperialem potentiam sanctæ suæ Ecclesiæ fecit esse custodem, ut ubique gubernatione laudabili ad augmentum gloriæ vestræ vigilantior existeret, et quos consilio exterius regitis, perire interius non permittatis, quatenus per fructum piæ sollicitudinis vestræ ad æterna quæ sanctis suis daturus est gaudia pertingere mereatis, atque ex bonorum vestrorum actibus dignam retributionem

Vide Baron. (an. 729, num. 5 seqq.). Huc etiam Conringius lectorem remittit, se nusquam reperire aïens quid de Aquileiensi ecclesia Aquisgrani conventum fuerit.

^c Quam recte illius mores tenuerit pontifex, insectata tempora patefecerunt. Nam an. 818 reconciliata cum Venetis gratia, ut ait Sigonius, ecclesiam Gradensem repetiit postmodum majestatis reus a Ludovico Pio accersitus, conscientia exstimulante, Constantinopolim est profectus (Bar. an. 821, n. 59, et ibi Pag.). Conring. in notis ad hanc epist. ex annalibus Francorum Eginharto tributis eadem refert plenius.

^d Hanc vocem sumi pro quovis munere et quavis pensione admonet Ducangius tum hac in epist. tum in charta Athanasii III episc. Neap. et alibi; licet corrupte ap. Ughell. semper legatur *Calzarium*.

^e In Vita Leonis III ap. Anastas. *Hildewaldus* archiep. obvium mittitur Leoni primum iter facienti ad Carolum : eratque archiep. Colonien. ut habent Hansiz. (*Germ. Sac.* tom. II) et Coring. (cit. 1.)

^f In annalibus Francor. ap. Baron. (an. 801, n. 20) Ercelbaldus notarius appellatur, qui in Liguriam est missus a Carolo ad parandam classem. Utrique hinc patet, Fortunati pravos mores compertos esse.

^g Epistolam hanc Conringius primæ codicis, quæ nobis tertia est, præponendam conjicit; utramque dubitandum consignat an. 807. Pagius omni procul dubio ad eundem annum eas refert (num. 9 seq.).

multipliciter percipiatis. Misimus itaque presentes oratores nostros, Joannem videlicet reverendissimum episcopum, et Basilium religiosum hegumenum, visitationis causa, ad vestram imperialem clementiam, cum benedictione beati Petri apostoli fautoris vestri ^a. Sed petimus serenitatem vestram, ne injuriosum ducatis quod non aliquid dignum munificentiae vestrae vobis dirigere valuimus. Verumtamen de beati Petri apostoli rebus, quamvis parvae sunt quae offeruntur, pro magna semper benedictione suscipiendae sunt, quoniam et hic vobis valebit majora impendere, et apud omnipotentem Deum beneficia aeterna praesentare. Dum enim in hominibus post Deum et sanctos suos non nisi in vestram imperialem potentiam fiduciam habemus, **51** justum prospeximus ut et gaudium nostrum et angustias quas assidue patimur, vestris prius intimaremus auribus, ut oblationem quam vestri dulcissimi parentes et vos ipsi beato Petro apostolo obtulistis, accepta atque secreta sit in conspectu ejus, quatenus ab ipso clavigero regni caelorum, qui vos in suis utilitatibus defensores ^b constituit, dignam retributionem percipere mereamini, et vestra opinatissima imperialis munificentia in universo fidei populo laudabiliter diffametur, et nos pro causa negligentiae ante tribunal Dei cum ipso Domino et nutritio nostro beato Petro apostolo in iudicio minime provocemur, pro eo quod oppressiones populi Dei vestrae non nuntiaverimus clementiae. Misit igitur pia serenitas vestra missos suos, ut justitiam nobis facere debuissent,

A sed magis damnum quam profectum nobis fecerunt. Verumtamen missos vestros ^c qui ad nos venerunt interrogare dignemini, et ipsi viva voce insinuare possunt ea, quae in nostris hominibus audierunt vel viderunt peracta. Sed et praesens Joannes episcopus missus noster per singula vestrae potest innotescere imperiali potentiae, quia omnia, quidquid per vestrum pium ac legale iudicium de causa videlicet palatii Ravennatis recollectamus, unde et jussistis, ut nullus quilibet homo imposterum conquassare aut in iudicio promovere praesumeret, tam de vulgaria quam etiam de mansis ^d, quos per vestrum dispositum Herminus fidelis vester nobis reconsignavit, omnia cum casis, vinois seu laboribus atque pecuniis abstulerunt, et nihil exinde nobis remansit. B Quamobrem quesumus vestram **52** imperialem clementiam, ut sic de vestra a Deo accepta donatione, quam praedicto Dei apostolo obtulistis, peragere jubeatis, quatenus in nulla minuatur parte ^e, sed maxime per vestrum laboriosum certamen firma atque stabilis et inconcussa perennis temporibus persistere valeat, et nos, licet impares, tantum Deo miserante vicem ^f ejusdem discipuli tenentes, securiter ac patienter Dei omnipotentis possimus exorare clementiam, ut vestrum robustissimum brachium fortiter contra inimicos sanctae Dei Ecclesiae extendat, et omnes barbaras nationes pede fortitudinis opprimatis. Piissimum Domini imperium gratia superna custodiat, eique omnium gentium colla sub-sternat. C

^a Ineptit Conring. qui omne venenum suum evomit in sanctam sedem audacissimis in notis ad hanc epist. Non aliud hic est benedictio sancti Petri, quam munus cum reliquiis, ut ex sequentibus patet. Ex vero non erant claves, nec scobs, seu limatura catenarum divi Petri, quae ad viros principes mitti consueverunt, nomen quippe earum reticere nusquam comperi. Ducangius, qui multa de hujus vocis notatione congressit, hunc locum satis planum praeterit. Neque obvium cuique est, nisi sectariis, dicacitatis argumentum inde extorquere.

^b Hoc *defensoris* titulo passim appellari Carolum adhuc regem in Adriani epistolis vidimus. Imperatorem modo creatum a pontifice non aliter vocari ab eodem audimus. Aut enim patricius, aut imperator esset, nil sibi arrogavit Carolus praeter defensionem ditionis apostolicae sedis.

^c Errat tota via Conring. par aliud missorum sibi fingens. Idem illi missi, quos Carolus Ecclesiae defensor a pontifice rogatus miserat, ut sua jura vindicarent sanctae sedi, Romam se contulerunt; causam pro sancta sede se definire non potuisse ob rationes ab iis allatas, qui bona controversa sibi asserebant euarrarunt; ac vim pontificiis subditis seu exactoribus factam inspexerunt.

^d Duo erant, quae repetebat pontifex tanquam juris palatii Ravennatis, quae ararium in pontificium inferebantur ex redditibus Exarchatus: *vulgaria* et *mansa*. De vulgaria recte Ducang. ex Sirmondo admonet, eam esse scilicet praedia quaedam seu prata, quae incolae indivisim utuntur, *communis* et nobis dicta, quorum nonnulla locantur a principe, cujusmodi fuisse videntur ea de quibus hic agitur. Certe Ducang. epistolae hujus auctoritate rem astruit. Murator. (an. 808) *vulgariam* putat tributum a vulgo solvi consuetum: bellam interpretationem! *Mansa* autem,

quae et *mansiet* et *mansae* appellabantur, fundas [fundos] puta, quorum nonnulli erant hodieque sunt proprii principum. At tum vulgariae, tum mansorum redditus quorum mentio est, si sententia Caroli ita addicti fuerant palatio, ut iudicium omne deinceps tolleretur; res igitur non erat integra, nec liquida; sed litibus obnoxii antea fuerant; et pars adversa suam causam adeo perspicuis documentis tuebatur: ni fallor, ut missi imperiales pro sancta sede decernere non potuerint.

^e Pessume Muratorius (an. 808) percepit systema Exarchatus, quasi Pippinus, supremo sibi jure retento, dominium utile concesserit sanctae sedi. Vide Cod. Carol. (ep. 81, al. 67) uno siquidem isto argumento systema corrui. Donatio, ait pontifex, *in nulla minuatur parte*: id est palatii redditus proprii, quos paulo supra se percipere (*recollectamus*) dixit, occupabantur non ab imperialibus missis, sed iis a Ravennatibus, qui fundos illos et communia sibi asserebant: adeoque donatio Pippiniana ex aliqua parte minuebatur. Id ne fiat summopere laborat Leo.

^f Putidam Conringii dicacitatem super vicariato sancti Petri, quem sibi diutissime tribuerunt pontifices sanctissimi, et juxta doctissimi, satis superque P. Coustant refellit in praefatione ad epistolas Romm. Pont. (num. 43 et seq.) qui simul ostendit, et Christi vicarios, licet rarius, quia nomen id episcopis, quin etiam abbatibus commune erat, fuisse appellatos, initium ducens a sancto Cypriano; cujus dicta Conringio ipsi conducere mihi videntur: « Neque enim, inquit, aliunde haereses ehorae sunt, aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et unus ad tempus iudex vice Christi cogitatur (ep. 55, ad Cornel.). »

53 EPISTOLA III.

DE ACCUSATORIBUS.

(An. Dom. 807, cod. 1, chron. 5.)

ARGUMENTUM. — Redeuntes missi apostolici binas litteras et capitulare afferunt ad imp. Carolo. Iis scilicet propenso se animo esse in sanctam sedem Carolus testabatur; dolebat in capitulari nihil ex imperialibus missis placere pontifici, ut ferebatur; tamque eos, qui supremum diem obierant quam superstites, vituperio non carere, quare neminem iam reperiri, qui legationem obire velit Romam. Respondet Leo calumnias esse, nec faciles praevidendas aures huiusmodi susurrionibus; hos vero a Carolo vel a pontifice in iudicium vocandos; interim legatum mittendum a Carolo, qui spectet quid utilitatis attulerint sanctae sedi, qui ea fini advenientes pontifici displicerant. Nullum praedecessorum de Francia melius esse meritum quam se, suaviter improperat; omnium ingratis singulare adeo beneficium cessisse propalam dedignatur.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei ^a.

Remeantes ad nos fidelissimi missi nostri, quos ad vestram imperialem potentiam direximus, retulerunt nobis de vestra benignissima bonitate, quam erga beatum Petrum apostolum et ejus vicarium geritis

^a De chronologia minus laboro, quippe quam video tum a Pagio, tum a Conringio, probabilis admodum ratione habita contentorum in litteris, *constitutam* hoc anno forsan exeunte. Ad *capitularem* quod attinet, Ducangium interpretatur libellum. At postmodum ad V. *Capitulum* 2 planius explicat sententiam capitularis, quod et fecerat ad V. *Capitulare*, hac Magnam etiam Gregorium usum esse ostendens, nihilque aliud esse quam res varias brevibus capitibus distinctas, quod et infra patet: nam pontifex se venisse ait ad sextum capitulum, quod letitiam ex quinque praecedentibus, duabusque epistolis perceptam in mœrorem convertit.

^b Ridenda Conringii versutia. Fundamentum ponit, legatos transmitti solitos ex more regio Francico Romam, et in alias terras pontifici subditas iudiciorum habendorum causa, ac super eo jus supremum imperiale statuit: quod Muratorii manibus, pedibusque amplectitur, Conringii nomine haud prolato: nam Labbeiana ex editione has litteras proferre se testatur in margine. At si ex more Carolus pro summo jure legatos mittebat in ditionem pontificiam ad habenda iudicia, quid intererat, placerentne displicerentve pontifici? Si Carolus erat supremus dominus, cur tanta ejus sollicitudo in missorum deductu, cur mœret minus acceptos pontifici audiens? Cur missi ipsi Romam venire dicuntur inviti?

^c Num quidpiam desiderari potest apertius ad demonstrandum rem esse de obeunda legatione ad pontificem, non autem de tribunali erigendo Romae, et in sanctae sedis ditione? Per regios missos traditam possessionem civitatum, quas Pippinus et Carolus obtulerunt sanctae sedi, ex Adriani ac praedecessorum epistolis Cod. Car. planissime constat; perque eosdem jura sua sanctae sedi vindicata esse epistolae ille testantur. At petentibus semper pontificibus utramque rem factam compertum est atque exploratum ipso ex eo fonte documentorum uberrimo, quo nullum praestantius hac super re ad nos usque pervenit. Dicitur quam re facilius Carolo legatos ex more regio Francico iudicia habuisse Romae et ante et post adeptum Augusti nomen; necnon Caroli ejusdem supremum jus in ditione sanctae sedis ea misso-

A ex intimo cordis amore. Inter ea obtulerunt nobis honorabiles vestras epistolas, et capitularem.

Quod vero capitularem, post relectionem duarum epistolarum reserantes, inter caetera gaudia quae praefatae epistolae cordi nostro effuderunt, sic primum capitulum ejusdem capitularis cor nostrum relevavit, ut cum propheta dicere coepimus: Domine, salvum fac regem, et exaudi nos in die qua invocaverimus te. Cumque per ordinem ad sextum conjungeremus capitulum, quantum gaudium et letitiam praedictae epistolae atque caetera capitula nobis ingesserunt, tantum mœrore et tristitia postmodum sumus repleti. Continebatur enim in ipso praefato sexto capitulo, quod missos invenire ⁵⁴ non valeatis, qui nobis placent: de qua re valde tristatur vestra serenitas; et nullus de ipsis qui jam ad nos fuit directus per suam voluntatem amplius missus erit ^b, excepto quod obedientiam vestram voluntarie unusquisque adimplere cupit; et non solum missi vestri timent vestram portare legationem ad nostram pusillitatem ^c, verum etiam alii jam non sunt ausi quaerere a vobis auxilium, quia nullus est qui vestram quaesivit clementiam, ut dicunt, qui postmodum ad plenam potuisset pervenire gratiam nostram ^d, et quia plures directos habuistis missos fideles, ex quibus jam alii mortui ⁵⁵ sunt, et ipsi blasphemati fuere, et de ipsis

rum legatione niti. Quidni Conringius eique adhaerens Muratorius documentum aliquod proferunt, unde quae docemur his litteris, dediscamus? Demisse admodum de se loquitur pontifex, quae summa erant ejus humilitas, attamen ad se legationes adornari a Carolo, ut ipse adornabat ad Carolum, testatur. Quid enim est portare legationem ad nostram pusillitatem? Nonne id genus missorum indicat legatos, seu administratos Caroli Aug. Erant profecto missi alii, qui habebant iudicia in provinciis monarchiae Francorum: imo et in ditione pontificia, nam pontifex subditorum audacia compulsus Carolo ad imperium evecto id potestatis largitus erat, ut justa et recta ab omnibus ubique fierent, imperatoriae majestatis metu. Sed communicata ea potestas Ecclesiae defensoris officium, non jus supremum Carolo astruit.

^d Plures Adriani epistolae hac re agunt. Videnda praeter alios (Cod. Car. 97, al. 85). Causa enim certa inde suppetit cur pontifex subditos suos ad Carolum prodeuntes arguit. Falsum autem esse hoc loco testatur sanctus pontifex, quod ad Carolum confugientes, suam gratiam amiserint; idcirco calumnias vocat huiusmodi relationes Carolo factas, non quia falsae omnino essent, sed quia ex iuste et recte factis quidquid invidiosum erat decerpendo, usque adeo exaggeratum fuerat, ut veri nihil in iis remansisse videretur. Verum ipsa ex huiusmodi calumniatorum nequitia jus supremum emergit, quo pontifex in subditos sibi populos utebatur; si enim ii, qui confugerant ad Carolum, gratiam pontificis amittebant, non igitur dominium utile duntaxat ad pontificem pertinebat, sed jure principis utebatur in subditos. Eapropter querebatur Adrianus (Cod. Car. ep. 92, al. 86) in Campania traditas sibi esse *claves de civitatibus sine hominibus*; Carolumque orabat ut reliquiarum instar civitatum suae ditionis, Campaniae etiam pleno jure sibi darentur. Remque istam planiorem reddit allato exemplo populorum Tusciae Langobardicae, quos idem Carolus subjecerat sanctae sedi: *Sicut caeteris civitatibus partibus Tusciae domis vestris regere, et gubernare eos cupimus, omnem eorum habentes legem.*

qui vivunt nullus jam sine blasphemio esse videtur. Unde nobis, fili dulcissima, quid aliud agendum est, nisi preces pro his, qui talia vobis mentiti sunt, ad Dominum fundamus? Sicut scriptum est: *Orate pro inimicis vestris*. Credat enim nobis vestra serenitas, quia ea quæ ad animæ vestræ salutem cognoverimus nullo modo tacemus; et si ante tacuimus, nunc autem non cessamus, sive de bonis, sive de malis, vestræ intimare potentia. Nam qui per mendacium et malas machinationes vult filium separare a matre, iudicium habebit cum ipso clavigero ^a regni cœlorum beato Petro apostolo. Quia mihi in hoc mundo nihil pretiosius est, quam animæ vestræ salus. Sed quia omnia quæ de vestra prosperitate atque exaltatione in corde nostro gerimus per singula exarare non valeamus, sic nobis omnipotens Deus retribuatur, sicut de vestro honore et sospitate cupimus. Verumtamen cum multo amore multaque fide erga vos constringimur, tacere nullo modo possumus, ut vos ipsi pro anima vestra vigiletis, scientes quia ista misera et caduca vita in modicum exterminatur et fluem habet, et omnes rationem reddituri sunt Domino de vaniloquiis. Igitur hominibus non citius credatis ante satisfactionem ^b. Sed tamen si nos bene suscepimus et bene honoravimus pro vestro amore, Deus nobis retribuatur bona, et vos satisfaciat, ut in causis beati Petri apostoli amplius et amplius decertatis; et si non vobis nuntiaverint quomodo eos honorifice suscepimus, quid aliud dicamus nisi ut Deus illis indulgeat ^c? Verumtamen si prope fuissetis, **56** adjuvante Dei omnipotentis misericordia, vos habuissetis veritatem et mendacium discernere; quia talem vobis a Deo datam esse sapientiam credimus, ut tale impro-

A perium atque confusionem non habuissetis in faciem nostram. Recordari credimus vestram serenitatem, quia vicibus nobis misistis, quod neminem de nobis male loqui permitteretis, neque locum illi tribueretis ^d. Sed quid igitur restat, nisi ut inter tantas accusationes, quæ de nobis et fidelibus nostris, qui aliquod profectum sanctæ nostræ Ecclesiæ faciebant, vobis dictæ sunt, cum lacrymis gratias agam Deo omnipotenti? Nam de illo amore, quem erga vos gerimus, nullus in hac vita nos separare potest, nisi sola mors, quandoque nobis obvenerit. Sed quid tantum fastidium facimus auribus vestris? Certissime in quantum nobis Deus largiri dignatus est, sic in nostro sensu cogitamus, quod nullus de antecessoribus nostris partibus istis cum tanto amore servierit, quantum nos ^B servivimus. Sed nostrum servitium, ut videmus, nemini acceptum fuit ^e. De autem accusatoribus misorum vestrorum, de quibus nobis emissistis, ut aut in nostram, aut in vestram præsentiam ad discutendum veniant, si placet pietati vestræ, missum vestrum dirigite absque illis, qui omnia liquidius inquirat, et vestræ imperiali potentia fideliter nuntiet, quid aut quomodo istis in partibus egerint, qualem profectum exinde sancta Dei Ecclesia mater vestra habeat ^f. Verumtamen omnia in vestro committamus sagacissimo arbitrio. His præmissis, **57** omnipotens et misericors Deus, per intercessionem sanctæ suæ genitricis semper virginis Mariæ dominæ nostræ, et beatorum principum apostolorum Petri ac Pauli, tale cordi vestro salubre consilium inspiret, ut oblatio, quam dulcissimus genitor vester dominus Pippinus rex beato Petro apostolo obtulit, et vos confirmastis, ipse claviger regni cœlestis ante conspectum Dei cum

^a Nil frequentius audivimus in Cod. Carolino, quam huiusmodi titulum divo Petro tributum. Idem pene omnibus in epistolis Leonis, quæ exstant, videmus fieri, nec desunt alia monumenta mediæ ævi titulum illum præferentia. Il scilicet divino hæret oraculo, dum claves regni cœlorum tropice traduntur Petro a Salvatore nostro, ut ligandi atque solvendi potestas designetur. Quamobrem Augustinus (Serm. 22 de SS.) aiebat: « Dignus certe, qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum. » Quo si respexissent recentiores eruditi, ubi nacti *claves ad regnum* in Gregorii III epistola ad Carolum Martellum (Cod. Car. ep. 1), licet mendose *regnum pro rogam scriptum* fuerit, in tot tamque varias opiniones falsas non abiissent. Aut enim Petrus appellaretur *clavis ad regnum*, aut symbolice mitterentur *claves ad regnum*, haudquaquam de regno Romanorum, quod nomen exitiosum semper fuit, accipiendum erat, sed de regno cœlorum, quod proprie innunt clavens a Christo Jesu traditæ apostolorum principi. Certe omnibus adeo persuasum erat id temporis, per Petrum patere aditum ad cœlorum regnum juxta divinum oraculum, præcipue Francorum regibus et populis, ut una ista causa fuerit cur sancta sedes e barbarorum servitute emergeret, ac tam magnifice exaltaretur. Idcirco tam frequens *clavigeri* titulus auditur.

^b Suaviter arguit Carolum, quod aures præbuerit nimium faciles calumniatoribus, non explorata eorum fide. *Satisfactio* hanc notionem nec Ducangius neque ejus illustratores senserunt.

^c Deum appellari testem a pontifice sancto maximum argumentum est relatores istos calumniatos esse.

^d Plures inter Adriani epistolas videre est in hanc sententiam conscriptas. Perinde esse factum a Carolo cum Leone hinc certum scimus. Argumentum minime dubium, quod una cum temporali dominatione sanctæ sedis invidia, et ex ea detractio duxerunt originem.

^e Vide dissertationem (num. 25 seqq.).

^f En, quod nuper aiebam (col. 523 not. ^c), rationem certam habendi iudicii per Caroli missos ipsa in ditione sanctæ sedis. Pontifex scilicet summus princeps id petebat. Summa enim erat concordia tum temporis sacerdotil et imperii. Eapropter videmus Leonis successorem Stephano Ludovico, qui Carolo successit, nemine eum cogente, voluisse ut Romani sacramento fidelitatem pollicerentur, quod postea Carolinis omnibus Augustis factum esse comperimus. At pensanda formula, qua utebantur, cuiusmodi exstat etiam apud Pagium (an. 896, n. 3) ex continuatore Annalium Fulden. « Juro per hæc omnia Dei mysteria, quod, salvo honore et lege mea, atque fidelitate domini Formosi papæ, fidelis sum et ero omnibus diebus vite meæ Arnolpho imperatori. » Cæterum ad Romanam urbem, Romanosque quod attinet, ex Carolinis nullum aut per se, aut per suos missos iudicia habuisse, nisi volente ac præsentante pontifice, tum Arnolphi successor Ludovicus III (ap. Florentin.) patefacit, qui « cum eodem summo pontifice in iudicio resedit; » tum præcipue Otto Germanorum primus conceptis verbis in suo juramento id declarat: « In Romana urbe nullum placitum aut ordinationem faciam de omnibus quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio » (Dist. 63, *Tibi Domino 53*, cap. *Romani principes*, de jurejuran. Clem. tit. 2. Baron. 960, n. 5; Murator. tom. V *Ann.*, p. 4. 0).

ipsa donatione vobis presentetur, quatenus gaudia æterna percipere mereatis. Piissimum domini imperium gratia superna custodiat, eique omnium gentium colla substernat.

EPISTOLA IV.

DE BENEFICIIS ACCEPTIS.

(*An. Dom. 808, cod. vi, chron. 4.*)

ARGUMENTUM. — Binis Caroli litteris de itinere Pippini filii, regis Italiæ, respondet; primis ab Helmengaudo et Hunfrido comitibus imperatoris missis sibi redditis cum magnis donis, quæ Pippinum media Quadragesima aditurum Romæ testabantur, se eorum consilio per apostolicum legatum omnia disposuisse ad tanti imperii filium regem pro maiestate excipiendum; alteris per ejusdem Pippini missos allatis die 25 Martii, dilatum iter post Pascha ferentibus, se semper paratum esse ad tantum hospitem suscipiendum; tertiis reconciliationis ergo regum iter institutum, calumniam esse; nullam sibi cum rege discordiam; unanimes consensu oras maritimas munire adversus paganos, se nimirum ecclesiasticæ ditionis, illum regni Italiæ: utriusque consilium et auxilia Caroli opus esse. De rebus Corsicæ ab eodem donatæ beato Petro, se cum Helmengaudo comite collocutum, quid agendum putaret.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatore Dei et Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei *.

Magno munere 58 misericordiæ Dei totius mundi multiplicata sunt gaudia, cum pio et glorioso cle-

* De hujus epistolæ ætate non una opinio est. Pagius et Mabillonius (*An. l. xxvii, n. 88*) datam putant anno 806, Muratorius 807, Conringius 808, et sequenti parum scite præmittit, mense eodem, eodemque die scriptam utramque contendens. Profecto si spectes unumquemque annum imperii Caroli, post mediam quadragesimam Pippini regis missos advenisse comperies, præterquam anno 805. Pascha enim eo anno incidit in diem 20 Aprilis, et media quadragesima in 27 Martii, biduo post missorum adventum 25 ejusdem mensis. Atque ad eum annum referendam esse Leonis verba videntur innuere: *Dixerunt nobis, quod in media quadragesima minime conjungere poterat.* Neque enim ita pontifex loqueretur, si media quadragesima elapsa jam esset. At ratio ista temporis pugnat cum historia, quam continet sequens epistola data eodem anno. Quid igitur? alia ratio temporis ineunda est, nec quadragesimæ initium sumi debet a fer. iv Cinerum juxta ævi nostri disciplinam, sed a feria ii post Dom. primam quadragesimæ. Qua super re consulendus Ven. Thomasius opusc. xxv (tom. VII, p. 187), nam quatuor dierum jejuniis ante Dom. i multo ante Gregorium esse institutum ostendit contra Menardum; at nihilominus quadragesimale sex et triginta dierum incipere animadvertit fer. ii post Dom. i quatuor idis additis ad plenum 40 dierum numerum extra quadragesimam. Itaque anno 808 cum Pascha in diem 16 Aprilis incidit, media quadragesima erat 26 Martii post Pippini missorum adventum. Quare proprio etiam ore testari poterant, regem minime venturum media quadragesima, ut fecisse eos constat ex hac epistola. Dies autem medius quadrages. erat Dom. iv octodecim hinc inde jejuniis circumscripta: quod quidem nomen præfert in Responsoriali, et Antiph. sancti Gregorii Magni (*Thomas. tom. IV, p. 225*) cujusmodi libris Francia tunc abundabat Roma identidem missis, ut vidimus in Cod. Carol. Dominicam enim iv postea de Rosa et Latere

mentis vestræ studio erga sanctam Dei Ecclesiam nostramque pusillitatem geritis, largituæ tuz munificentis susceptis pulcherrimis munusculis, relectisque scriptis serenitatis vestræ, quæ in nostro corde melle condita sapuerunt, illico, ut decuit, gratiarum actiones tripudiantes gratulanter Deo retulimus. Quia non solum lætitiæ verba in ea reperimus, verum etiam nostræ prosperitatis solertissimam curam agnovimus. Sed de tantis immensis beneficiis et muneribus, quibus jugiter nos ditatis, optamus ut ab ipso clavigero regni cœlorum, cujus vicem b, Deo miserante, gerimus, dignam retributionem suscipiatis, cui tantum honorem assidue exhibetis. Scimus namque, et fideliter scimus, quia per omnia et in omnibus vobis pertinentibus nostrum gaudium vos esse facturos, sed commutatio excelsi, quæ pia facta probat et benigna solita pietate retri- pensat, ipsa pro nobis digna præmia vestræ pietati retribuatur. Post vero munerum offerentionem insinuaverunt nobis fidelissimi missi vestri Helmengaudus videlicet, atque Hunfridus gloriosi comites, quod filius noster domnus Pippinus rex c ad limina 59 Apostolorum per vestram largitatem media Quadragesima cupit venire atque colloquium nobiscum habere. Unde in magnum gaudium cor nostrum relevatum est quod ipsi fidelissimi missi vestri viva voce vobis insinuare possunt, et continuo omnium cum ipsis disposuimus de prædicti dulcissimi filii

appellatam ibi videre est inscriptam *Dominica in medio Quadragesimæ*. Perinde in libro Missarum (*Thomas., tom. V, p. 60*) ubi in notis Vezz. varii codd. laudantur ejusdem sententiæ testes. Nec negligenda Astronomi auctoritas in Vita Ludovici pii (ap. Pith. par. ii, pag. 254). « Quo consistenti medio quadrag. tempore, arriente etiam lætitia ipsius diei, et officii exhortante cantilena ecclesiastica, ac dicente: *Lætate, Jerusalem.* » Quamobrem Conringii opinio cæteris præferenda; neque enim an. 806 cum Pascha incidit in diem 12 Aprilis, nec 807 cum in 28 Martii, Pippini missorum adventus mediam quadragesimam præcessit.

b Christi vicarios appellari olim consuevisse alios episcopos, imo et ipsos abbates monasteriorum liquet. Petri autem vicarii titulum singularem fuisse Rom. pontificis, quia in ipso, ut ait Leo Magnus (Serm. 2, c. 2; serm. 3, c. 4), Petrus perpetuo vivit, Constant luculentior ostendit in præf. (num. 13); vide supra (ep. 2, al. 10, col. 522, not. f). Decretum postea, ut de aliis nominibus olim generalibus, ita et de Christi vicariatu uni Rom. pontifici tribuendo.

c Carolomannus primo appellatus natus erat, ut Pagius animadvertit (an. 785, n. 4) anno 776, Romæque baptizatus quinquennis an. 781 et Pippinus vocatus, et rex Italiæ inunctus fuit ab Adriano, quare hoc anno ætatis tricesimum, 25 regni agebat. Huc accedit, quod ante biennium divisio regnorum tres inter filios facta erat a Carolo (ap. Pith. par. ii, p. 81) quam hodie a Baluzio acerrime vindicatam adversus objectiones Pithæi, consensu omnes amplectuntur (Pag. an. 806, n. 6). Nihilominus quoad Carolus vixit, filii precario velut jure suum quisque regnum administrarunt. Quare Pippinus absque paterna indulgentia Romanum iter non suscipit, et inferius hæc ipsa ex epistola patet obtemperare eum debuisse paternis imperiis, ad pontificem adendum alloquendumque quod attinet.

nostri itinere, missumque statim nostrum direximus, qui omnem preparationem facere deberet, quatenus cum letitia ad limina apostolorum nostræque pusillitati conjungeret. Igitur post modicos, octavo scilicet Kal. Apr., conjunxerunt ad nos missi præfati filii nostri domni Pippini regis, et obtulerunt nobis honorabilem epistolam vestram. Quam relegentes reperimus vestræ prosperitatis salutem atque solertissimam curam quam erga tranquillitatem sanctæ Dei Ecclesiæ vestra serenitas semper gerit, atque de adventu filii nostri domni Pippini, ut non antea esset venturus, nisi post diem sanctum Paschæ, apto videlicet tempore. Credat enim nobis vestra clementia, quia quocumque tempore ad nos conjunxerit, cum tanto gaudio letitia eum suscipiemus, quantum condecet filio tam magni defensoris sanctæ Dei Ecclesiæ: quia scimus, Domino opitulante, eo quod et nobis et illi profectum erit si nos conjunxerimus. Iterum postquam conjunxerunt ad nos ipsi prædicti missi filii nostri domni Pippini regis, et dixerunt nobis quod in media quadragesima minime conjungere potest, porrexerunt nobis præfati missi vestri, videlicet Helmgaudus et Hunfridus gloriosi comites, aliam epistolam serenitatis vestræ, ubi continebat ut ipsi fidelissimi missi vestri apud filium nostrum domnum Pippinum prius alirent et de vestro verbo ei præciperent ut ubi ambobus placuisset nobis obviam occurrisset ut quod vos omnimodo optatis, cum Dei adjutorio veniat ad perfectionem, id est ut pax et concordia

inter nos firma et stabillis, Deo mediante, constituitur. In veritate enim dicimus quia donavit nobis Dominus pacificum imperatorem, de quo Apostolus dicit: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Nam omnipotens Deus vestrum potest cor satisfacere; quia nullam discordiam nullamque iniquitatem circa eum habemus, sed sic eum diligimus et illius profectum cupimus, sicut de charissimo filio: sed qui zizania portant in conspectu vestro vel filii nostri domni Pippini regis, quod nos nec in corde habemus, omnipotens Deus, qui justus iudex est, ante cujus conspectum omnia occulta patefiant, ipse judicet inter nos et ipsos. De vero Ecclesiis Dei ut suas habeant justitias, atque littoraria nostra et vestra ab infestatione paganorum et inimicorum nostrorum tuta reddantur atque defensa, nos, quantum Dominus virtutem donaverit, cum ipso prædicto filio nostro studium ponimus: sed vestrum consilium et vestrum solatium et nobis et illi necesse est. De autem insula Corsica, unde et in scriptis et per missos vestros nobis emissis, in vestrum arbitrium et dispositum committimus, atque in ore posuimus Helmgaudi comitis, ut vestra donatio semper firma et stabillis permaneat, et ab insidiis inimicorum tuta persistat, per intercessionem sanctæ Dei genitricis et beatorum principum apostolorum Petri ac Pauli, et vestrum fortissimum brachium, et Domino miserante, tempore apto, quantum plus celerius valuerimus, per fidelem missum nostrum omni utilitate sanctæ Dei

^a Ita Adrianus (*Cod. Car. ep. 58, al. 63*), audito Caroli futuro itinere, in vestri obviam, ait, ubicunque vos valuerimus conjungere, gradiendum proficisci volumus. Et paulo ante (*ep. 56, al. 58*) regio accepturus missos, Illico, inquit, secundum qualiter missos vestræ regalis potentie decet, omnes preparationem, seu et caballos in obviam eis direximus. Nunc autem Italia regem accepturus legatum apostolicum præmittit, qui omnia disponat in sanctæ sedis ditione que ad tanti regis ubique susceptionem necessaria erant. Non secus hodie simili occasione fieret, nec secus factum constat præteritis seculis, si quando imperator aut reges Romanum iter instituerent: discrimen tantummodo aliud notatur, quod provinciæ præfecto aut rectori, qua imperator aut reges transituri erant, preparatio ista committeretur. Vide Cæremonial. (*sect. 13, cap. 1 et seqq.*)

^b Saepe animadvertimus in *Cod. Car. Francorum regibus Pippino et Carolo* titulum aliud non tribui quam *Defensoris sanctæ sedis*. Eodem nunc audimus Carolum Augustæ dignitate insignem appellari a pontifice: id siquidem officii erat tam regi dum patricius erat Romanorum, quam imperatori, ut tutaretur, defenderet, protegeret Ecclesiam, neque aliam auctoritatem in ditione pontificia obtinebat, præter communicatam, seu delegatam, ut Pagii opinio est, ab ipso pontifice, summo principe. Idcirco hisce in Leonis epistolis non nisi defensorem appellari liquet, præterquam in inscriptione ac subscriptione, obsequii causa erga dignitatem a Leone ipso excogitatam, solemniterque in eum collatam novo coronationis exemplo per ipsius pontificis manus in sancti Petri basilica.

^c Vide supra, col. 528, not. c.

^d Non dedecet virum sanctum calumnias detegere, cum præcipue res esset manifeste falsa, idcirco Deum ipsam testem appellat, suæque causæ iudicem facit.

^e Serio hic notari velim littoralia nostra et vestra. Suprema enim potestas utriusque principis indicatur: pontificis nimirum, dum oræ maritimæ ditionis ecclesiasticæ appellantur nostræ, e contrario oræ maritimæ regni Italici, quæ ad Pippinum regem pertinebant, non Pippini, sed vestræ omnino vocantur: nam Pippinus regno inquam precario utebatur, quandiu Carolus vixit. Quis autem non videt discrimen inter Pippinianam et pontificiam auctoritatem; maximamque inter pontificiam et imperialem similitudinem? Vid. *Cod. Carol.*, ep. 63, al. 65, necnon infra ep. 8, al. 3, ubi ait pontifex: « Semper postera et littoraria nostra ordinata habuimus. »

^f Quo præcipue anno Insulam Carolus sanctæ sedi donaverit, nemo affirmat. Rem negare nemo audeat. Muratorius (an. 807) effectu vacuum procedente tempore donationem visum iri minuitur. Conringius hinc arguit Ostiensem, qui Pippinianæ donationi Corsicam adiecit. Annalista Fuldensis præterito biennio (806–807) classem Pippini regis contra Mauros insulam infestantes processisse tradit: perinde Eginhardus apud Pagium (807, n. 5). At tuendi causa donationem antea factam, eo classem missam esse certo discimus ex charta divisionis regionum Caroli super memorata, quæ Pippini regnum definit usque ad mare australe et usque ad Provinciam. Pontifice autem Sergio II qui cæpit an. 844, ex membranis Farnesianis (de quibus opportunius dixi in Præfatione n. 22 seqq.) habemus « Adelvertum marcesem et tutorem Corsicanæ insule » pro sancta Romana Ecclesia. Quod satis superque comprobatur donationem effectu non caruisse adversus Muratorii opinionem et minas. Equidem pro certo habeo quod donatio illa per fines in Librum Pontificalem ex apostol. archivo relata, ad annum 774 seu 781 aut denique 787, cum Carolus Adriano pont. Romam venit, referri non debet.

Ecclesiæ vestræ imperiali potentiæ liquidius innotescimus. Omnipotens igitur et omnium futurorum præscius Deus ipse vos faciat prosperis exaltari triumphis, et post longævam vitæ ætatem gaudia tribuat sempiterna. Plissimum domini imperium grâtia superna custodiat, eique omnium gentium colla subternat.

EPISTOLA V.

GRATIARUM ACTIONIS.

(An. Dom. 808, cod. v, chron. 5.)

ARGUMENTUM. — Acceptis Caroli litteris, Helmeingaudum comitem fideliter enarrasse agnoscit quæ ab se credita illi fuerant. Adjicit querelas adversus missos qui ad justitiam faciendam venerant. Eardulfum Nordanhimbrorum regem solio dejectum apud Carolum degere incolumem lætatur. De Cœnolpho Merciorum regis et archiep. Eborac. discordiis a Carolo vel ab se componendis, deque misso illic legando alterutra ex aula cum litteris apostolicis archiepiscopum et socios accersendi causa consilium petit. In embolo ministerium credi episcopo cuidam improbat, et Ravennatis archiep. pravos mores Carolo defert.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei ^a.

Explere verbis, clementissime filii, non valeo quantum vestro opere vestraque vita deflector. Magnas igitur omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis fit sapor charitatis. Cum impleatur quod scriptum sit: *Sicut aqua frigida sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua.* Serenitatis namque vestræ suscepta plena consolationis epistola, continuo, ut deceit, gratiarum actiones omnipotenti ^b Deo retulimus, qui vestram imperialem potentiam pacis ecclesiasticæ fecit esse custodem. Ipsa namque fides vos servat, quam erga sanctam Dei ca-

^a Annales Fuldenses alique apud Pagium (808, n. 10) Eardulf dejectione definiunt ætatem hujus epistolæ. Quamobrem consensu omnes eam referunt ad hunc annum. Conringius parum scite, ut aiebam, præcedenti eam præmittit. At pontifex perspicue narrat in embolo Helmeingaudum et Hunfridum, qui Romæ adierant die 25 Martii, ab se dimissos Ravennæ consistere Dominica in Palmis, seu die 9 Aprilis, et in epistole contextu eorum meminit quæ ipse Helmeingaudum secreto commiserat nuntianda Carolo. Id vero satis aperte docet hanc illi succedere, non contra.

^b Catholici principes Romanam Ecclesiam venerari consueverunt, præcipue quod inde Romanum imperium profuderit. Quare Honorius Theodosio aiebat (*Holst. coll. Rom.*, p. 81): « Procul dubio illius urbis Ecclesia speciali nobis cultu veneranda est, ex qua et Romanum principatum accepimus. » Justinus « humiliavit se pronus et adoravit beatissimum papam Joannem (apud Anast. sect. 88). » Justinianus « gaudio repletus humiliavit se sanctæ sedi apostolicæ, et adoravit beatissimum papam Agapitum. » (*Ibid.*, sect. 96). Justinianus junior « cum regno in capite se prostravit pedes osculans pontificis Constantini » (*Ibid.*, sect. 173). Potiori jure erga Romanam Ecclesiam et pontificem, præsertim Leonem III, qui dignit. imper. instaurator fuerat, obsequium omne promendum erat a Carolo. Id eum gessisse Leo testatur cum magno favore. De obsequio imperatorum et principum in Romam pont. late Thomassinus (p. 11, l. III, capp. 60, 62, 65).

tholicam et apostolicam Ecclesiam, fautricem et auxiliatricem in omnibus petitionibus vestris, atque in sacerdotali uni-ate ser-atis. Cumque vos jugo pietatis cor vestrum humiliter nostræ pusillanimitati subditis, cœlesti gratia agitur ut omnia quæ circa Deum ex vestra purissima voluntate agere cupitis divino adjutorio suffragati ad perfectionem secundum vestrum benevolum desiderium deducitis, et vestrum brachium forte contra inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ et vestros extenditis ^b. Dilectionem igitur atque firmam charitatem, quam erga serenitatem vestram gerimus, est Deus in cœlis, scrutator corda et renes, qui scit qualem amorem et sollicitudinem de vestra diutissima prosperitate quotidie habemus ^c. Quia post Deum et sanctos suos nullum consolatorem habemus, nisi solam vestram a Deo protectam imperialem potentiam, unde semper exspectamus defensionem et consolationem ^d. Relectis namque vestris imperialibus syllabis, reperimus in eis quatenus Helmeingaudus comes vester nosterque fidelis omnia, quicquid a nobis audivit, vobis per singula nuntiavit. Sed si omnia quæ quotidie patimur vobis insinuasset tam ipse quam etiam cæteri missi vestri qui istis partibus veniunt, fastidium eos auribus vestris credimus facere. Nescimus enim si vestra fuit demando quod missi vestri qui venerunt ad justitiam faciendam ^e, detulerunt secum homines ⁶³ plures et per singulas civitates constituerunt, quia omnia, secundum quod solebat dux qui a nobis erat constitutus, per distractionem causarum tollerent [tollere], et nobis more solito nunc [annue] tribuere ipsi eorum homines peregerunt, et multam collectionem fecerunt de ipso populo, unde ipsi duces minime possunt suffragium nobis plenissime præsentare ^f. Sed valde nobis gravis esse videtur, si vobis fastidium facimus:

^c Hæc duo *dilectio et charitas* inter sacerdotium et regnum magno opere vigerunt, ut patet ex pluribus Cod. Carol. epistolis. Duo hæc item inter sacerdotium et imperium exoptabantur. Idcirco pontifex eorum testem Deum appellat.

^d En iterum patriciatus et Augustæ dignitatis officium, defensio Ecclesiæ. Nil frequentius, iterum urgeo, in Cod. Carol. epistolis, cætera opiniones sunt: utinam non etiam commenta.

^e Nescio an luculentior missorum distinctio desiderari possit. Alii erant missi qui legationem obire consueverunt ad pontificem, ut est *Helmeingaudus*, et qui Romam veniebant: alii vero, qui ad justitiam faciendam mittebantur, sic volente pontifice, quod infra planius fiet ex archiep. Ravennatis pravitare ad Carolum delata. Hujusmodi autem missorum officium et auctoritas ne pluris æquo æstimentur, erui debent ex cap. 4 Constitutionis Lotharii sub Eugen. II (*Coll. Rom. part. II, pag. 208*). Ea siquidem sexdecim tantum annis distat ab ætate hujus epistolæ: « Volumus etiam, inquit, ut missi constituantur a domo apostolico et a nobis, qui annuatim nobis renuntiant qualiter singuli duces et iudices justitiam populo faciant, et quomodo nostra constitutio servetur. Decernimus itaque, ut primum omnes clamores, qui negligentia ducum aut iudicum fuerint, ad notitiam domni apostolici referantur, ut statim aut ipse per suos nuntios eosdem emendari faciat, aut nobis notificet, ut legatione a nobis directæ emendentur. »

^f Ista non multum abluunt a Lotharii Constitutione. Ducum atque iudicum munus erat populis ju-

confidimus enim in Dei misericordia quia in vestris A temporibus sancta Dei Ecclesia tranquilla atque pacifica persistere habebit.

De autem omnibus bonis et prosperis quae circa missum nostrum quem in partibus Britanniae ad Anglorum gentem direximus, omnia pro amore beati Petri apostoli fautoris vestri operati estis, sicut solita est vestra clementia, magnas gratias vestrae pietati exinde agimus, quia semper in solatio sanctae Dei Ecclesiae et adiutorio orthodoxae fidei decertatis. Sed sicut nobis per vestram honorabilem epistolam insinuastis, quod Eardulphus rex de regno suo ejectus fuisset, jam hoc per Saxones agnoveramus, unde maxime ipsum missum nostrum pro ipsa nequitia illi direximus. Magnum enim gaudium et magna letitia in corde nostro ascendit pro eo quod vestra pietas misit missos suos et vivum eum ad vos usque perduxistis. Et valde de vita ejus delector, quia et vester semper fidelis exstitit, et ad nos missos suos dirigebat. Pro qua re vestra imperialis defensio ubique multipliciter resonat *.

64 De vero epistolis quibus vobis Eanbaldus archiepiscopus et Cænulfus rex atque Wado miserunt, relegentes, reperimus eorum dolositatem quam inter se habent. Unde valde contristamur. Quia iste Cænulfus [ipse praedictus] rex nec suum archiepiscopum pacificum habet, nec istum Eanbaldum idem archiepiscopum. Nam et de eorum divisione quotidie in [confessione] beati Petri apostoli, licet velut immeriti, preces fundimus, ut eos omnipotens Deus C pacificet, et discordiam quam inter se habent absolvat, et sicut coepit vestra serenitas in ipsam pacem nobiscum decertare, sic incessanter elaborare dignemini, quatenus vestra merces copiosa accrescat in caelis. Misistis siquidem nobis, ut nos ratione [nostrae] apostolicae auctoritatis adhortatoriam epistolam sepefate Eanbaldo archiepiscopo per idoneum

stitium facere: missi autem ipsis ducibus atque iudicibus insisterent necesse erat, ne suo fungi munere inertes negligenter: quidquid enim ad negligenter aut prave factum deprehenderent, pontifici quidem, si civitates erant ditionis pontificiae, non imperatori, nuntiare debebant, ut ipse si fieri posset, per suos nuntios emendaret, sin aliter, imperatoris auctoritatem et potentiam imploraret. Et notandum quod missi ab officio episcoporum incipientes, ad inferiores Ecclesiae ordines descendebant, inde ad duces seu comites et iudices veniebant; ita ut non modo civilis, sed ecclesiastica etiam administratio solerter examinanda ab iis esset. Vide capitulare Ludovici Pii an. 828 (Labbe Conc. tom. VII, p. 1579 seqq.). Idcirco missi isti a Leone accusati haud sibi arrogaverant ducum officia, sed homines secum duxerant qui munus illorum cum serarii pontificii detrimento usurparant. Quod, quia novum et intolerabile visum est pontifici, jus enim suum invadebatur, fidenter nuntiat transitque ad alia.

* Eardulfi dejectionem ejusque reditum in regnum Nordanhimbrorum Leonis et Caroli ope Annales narant ap. Baron. (n. 33 seq.), et apud Pagium (n. 10). De misso autem, quem Leo illuc legaverat, statim atque rem scelestam novit; et de missis Caroli, qui Noviomagnum cum deduxerunt incolumem, inoffi-

missum nostrum mitteremus, ut ad hanc sanctara apostolicam sedem cum suis consentaneis venire debuisset, aut in vestra praesentia rationes deducendum b. Nos vero statim ipsam epistolam dictavimus et vobis emisimus. Sed si placet serenitati vestrae quod ipsam nostram epistolam per vestrum idoneum missum ipsi in partibus ad missum, quem itidem direximus, misissetis, ut una cum praedicto misso nostro ipsum archiepiscopum adhortasset, quatenus aut hic in nostra praesentia, aut ibidem in vestra una cum sociis suis conjunxisset, valde nobis recte visum fuisset; quia missum nostrum nondum suscepimus, et ipsi homines dolosi sunt, ut ne missos super missos suscipientes in dolositate eveniant. Verumtamen nos missum nostrum praeparamus, donec secundum B vestrum placitum demandetis, et si placet imperiali potentiae et missum nostrum ibidem dirigamus, vos nobis per vestram insinuationem significare lubramini, et nos statim ipsum missum nostrum dirigemus secundum vestram voluntatem. Omnipotens enim et misericors Deus sua vos protectione C longa per tempora conservare dignetur atque aeterna gaudia cum sanctis omnibus faciat possidere. Missimum domini imperium gratia superna custodiat eique omnium gentium colla substernat.

C EMBOLIM.

Pro tanto amore tantaque dilectione atque fide quam erga vestram serenitatem gerimus, ea quae agnoscere valemus silere non possumus. Jesse vero episcopus serviens vester aliud servitium vobis facere potest. Nam missaticum per patrias deportare non nobis videtur quod idoneus sit, neque ad secretum consilium provocandus. Sed rogamus vestram clementiam ut de hac re clementer considerare debeatis, quia nos omnes in vestro servitio salvi existere cupimus. De autem sacerdotalibus causis, unde nobis ad detrimentum venire speramus, quae nos non

ciosa brevitate silent: quo plane silentio nititur Conregii dicacitas.

b Nil sibi Carolus tribuit in archiepiscopi Eboracensi causa, qui litteris suis adorsus eum fuerat: pontificiae auctoritati omnia subijci, inde privilegium petit ad illius causam audiendam: recruduisse videtur controversia illa ingens maximeque diuturna inter Cantuariensem et Eboracensem archiepiscopum de primatu. Quam anno demum 1072 Alexandro II Pontifice esse compositam Cantuariensi Eboracensem subijciendo testatur Malmesburiensis. (Labbe Conc. tom. IX, p. 1211 seqq.). Videndus et Thomassinus (p. 1, lib. 1, cap. 36). Inde enim liquet nec Leonem nec Carolum tum temporis concertationi modum imponere valuisse.

c Indolem episcopi probe norat pontifex. Conregius rem testatur: nam Ambianensis iste episcopus, qui ann. 802 legatione functus erat Constantinopolim, postea auctor fuit conjurationis filiorum in Ludov. Pium, et inde depositionis poenam subiit (Thegan., n. 36-37). Jure igitur Leo persuadet Carolo ut legationes illi haud committat, neque ad secreta eum consilia adhibeat. De Missatico per patrias deportando sive legationibus per provincias obeundis Ducangius plurima, epistolae etiam hujus exemplo allato.

sic possumus emendare, vobis insinuamus * ut in A terrogetis Helmgaudum et Hunfridum fideles vestros, quando a nobis absoluti sunt, et in Ravenna conjunxerunt, et ab archiepiscopo ad prandium invitati sunt, id est Dominico die ad Palmas: quales lectiones et quales admonitiones ante ipsam mensam recitans audierint, sicut decet in sancto Quadragesimali tempore, quando omnes de suis facinoribus Deum deprecantur, ut mereantur emendare. Sed et ea quæ ibidem audierunt nobis turpitudine est vobis in scriptis insinuare.

EPISTOLA VI.

66 INTERCESSIONES ET CÆTERA.

(An. Dom. 808, cod. VIII, chron. 6.)

ARGUMENTUM. — Subiratum Carolum quod ab Adulpho diacono misso apostolico et ab alio misso Eboracensis archiepiscopi deceptum se crederet, eosdemque fraudulentam legatione in Ardulphum regem furiosos putaret (uterque enim illo insalutato Romanum advolaverat), pontifex primum mulcet: deinde utrumque falso accusari nequitiam comprobat litteris pluribus ex Anglia sibi traditis, quas transmittit. Imprudenter utrumque egisse sæculi solertiæ inscium fatetur; idcirco veniam dignos putans ad Carolum remittit, Adulpho in Angliam iterum destinato, ut periclitanti illi Ecclesiæ opituletur.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei et Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei b.

Omnes enim qui se nobis fideles asserunt, si vestra imperiali potentia sic fideles non exstiterint, ita ut omnes pacem atque dilectionem quam, Deo miserante, erga sanctam Dei catholicam et apostolicam Romanam Ecclesiam matrem vestram et nos geritis, cognoscere valeant, vacua est spes eorum et labor eorum sine fructu, et inutilia sunt opera illorum, exceptis his qui per ignorantiam in aliquod ut homo fefellerint. Verumtamen et ipsi corrigendi esse judicamus. Misit siquidem nobis vestra serenitas, eo quod Adulphus diaconus, missus nostræ apostolicæ sedis, cum a vobis more solito benigne ac honorifice susceptus esset, et usque ad portum maris deductus,

* Nihil melius comprobat morem illum a Lothario in sua constitutione firmatum male facta nuntiandi pontifici, qui nisi emendare illa posset, ab imperatore auxilium quaereret. Quare antiqua potius consuetudo ea constitutione instaurata videtur, quam novi aliquid excogitatum. Desipit, ut solet, Conringius sancto Gregorio VII infensus: canonibus quippe arceri laicos etiam principes ab ecclesiasticis judiciis constat; pontificio autem privilegio causas quoque ecclesiasticas agi per eos posse quis neget? Ad disciplinam vero quod attinet, si religione, prudentia et canonibus obtemperantia duce, etiam citra privilegium quid gesserint, movendam iis litem non esse docet Thomassinus, p. 2, lib. II, cap. 34. Hic de pravis moribus emendandis admonitione sive increpatione res est.

b Quamquam Eginhardo tributi Annales Ardulphi regis dejectionem, iter in Franciam, indeque Romam ejusque per Leonis et Caroli legatos reductionem in suum regnum hoc anno enarrant, tamen major fides habenda mihi videtur annalibus Fuldensibus, qui anno 809 reductum regem non edocent. Ita intra maximas temporis angustias multiplex rerum series non coarctabitur. Nec secus persuadent Westmonaste-

atque exinde ad navigationem commode absolutus, et cum verteretur, ad vos primum se velle venire prosteretur, noluit missum vestrum exspectare, qui eum usque ad vos deduceret, sed arrepto itinere quasi fugiens, eum [cum] vos illum per dies aliquot exspectaretis 67 ad vos venturum sperantes, spem vestram delusit c. Et quod missum Eanbaldi archiepiscopi, qui ipse litteras suas ad vos misit petens ut prædictum legatum ejus ad vos venientem benigne susciperetis, et eum ad vos venire permetteretis, sed neque illo secundum domini sui præceptum peragere studuit. Quamobrem credat nobis vestra serenitas, charissime ac dulcissime filii, quia per nullum iniquum quodlibet consilium hoc facere perpessi sunt, sed ignorantia sæculi hujus solertiæ hanc stolidam occurrencem perfecerunt. Nos vero apostolica suffulti auctoritate, secundum vestram voluntatem vestra imperiali potentia eos dirigere non omittimus d. Sed precamur clementiam vestram, ut pro amore beati Petri apostoli fautoris vestri, in cujus servitio prædictum Adulphum diaconum emisimus, imo etiam ipsum quod nobis sub jurejurando pollicitus est, ut ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ et vestrum atque nostrum decertare debuisset, et pacem in ipsa insula seminare studuisset, iterum ipsis in partibus remittamus, nullam pro hoc sustineat tribulationem; ut cum Propheta dicere valeat, *Corripit me justus in misericordia*. Quis enim vestram a Deo datam sapientiam illudere valebit, cum superna gratia? sicut vos procul dubio credimus ut habeatis. Sed quia homines sumus et fallimur, petimus pietatem vestram ut hanc eorum noxam beato Petro apostolo concedere non dedignemini, ut ab ipso clavigero regni cælestis præmium mercedis suscipere mereatis. De autem quod nobis emisit vestra serenitas, fraudulentam eos habere legationem, quam vobis ostendere timuerunt, et quia propter hoc tam festinanter profecti sunt, ut Ardulphi regis iter Romam prævenire potuissent, omnes epistolas quæ de partibus illis nobis perlatae sunt, pro vestra satisfactione vobis emisimus legen-

riensis verba apud Pagium (808, n. 10): « Eardulpho Northumborum rege a regno fugato, Arfwoldus ei duobus annis successit. » Hæc tamen epistola recte a Conringio statuitur an. 808; etenim non modo silet de reducendo rege, sed etiam de illius adventu in Urbem. Data autem anni extrema die.

c Si meministi, Adrianus (Cod. Car., ep. 56, al. 58) adventibus Caroli tum regis missis, obviam misit, ut honorifice reciperentur; ab iis tamen est delusus, nam alio iter slectere iis visum fuit. En Carolo jam imperatori a misso pontificio par pari redditum. Honorifice et ipse apostolicum missum suscepturus erat: seque deceptum cum Leone queritur, ut cum eo Adrianus questus fuerat. Modica hæc quidem videntur: notanda tamen eventuum paritas inter summos principes.

d Nonnilhil hic discriminis in facti paritate deprehendimus: nam Adrianus per alios missos medendum petiit priorum illusioni; contra Carolus eodem ad se remitti postulat. Par nihilominus rei eventus; uterque enim missus benigne acceptus a Carolo, et præcipue pontificis Caroli benevolentiam atque opem expertus fuit, ut ex sequenti epistola patefiet.

das ^a. Prædictum vero missum Eanbaldi archiepi-
scopi, in quantum Deo auspice agnoscere valuimus,
in **68** omnibus Dei famulum eum comperimus. Unde
obnixè quæsumus vestram imperialem potentiam,
ut pro eo quod ad fautorem vestrum beatum Petrum
apostolum directus est, melius illi sit et non deterius,
sicut modis omnibus esse cre limus, quamquam igno-
ranter fefellit. Quia valde pertimescimus, ne ipse
populus acquisitionis sanctæ Romanæ Ecclesiæ, per
quamlibet occasionem et certamen prædecessoris
mei domni Gregorii beatissimi papæ, quod ipsis in
partibus posuit, meis temporibus infructuosum existi-
tere videatur, nec mihi in iudicio eveniat ^b. Quid
plura dicimus? Sicut per eorum stultitiam agnovimus
in aliquo vestrum furorem, ita per infusionem sancti
Spiritus velocius a vobis vestram sentiamus miseri-
cordiam. His præmissis, omnipotens et misericors ^B
Deus sua vos a malis omnibus protectione custodiat,
et quoniam vita vestra bonis omnibus valde est ne-
cessaria, post longa adhuc tempora vos ad cœlestis
patris gaudia perducatur. Piissimum domini imperium
gratia superna custodiat, eique omnium gentium
colla substernat. Prædictæ vero epistolæ quæ de
Saxonis ^c partibus nobis missæ sunt magnopere
precamur clementiam vestram, ut eas nobis remit-
tere jubeatis, quia earum verba pro pignore retine-
mus. Absolut. prid. Kal. Januar.

^a Fidem ac prudentiam pontificis animadvertite:
cupa detergenda erat, cui missi videbantur obnoxii.
Quare haud mittit exempla litterarum ex Anglia eos
a scelere vindicantium, sed ipsum earum autogra-
phum, ut patet ex fine epistolæ.

^b Ex quo invaserunt magnam Britannicæ insulam
Germanicæ populi, Angli, Saxones, Jutte, circa dimi-
dium quinti sæculi, Anglo-Saxones conflato nomine
coeperunt dici: nec tamen nomen pristinum amisere.
Fidem post varias vices devictis Britannis, et in Cam-
briam seu Walliam fugere compulsis, ubi quidquid
religionis erat in insula est receptum, septem regna
aliud alio tempore constituerunt. Juttarum regnum
fuit Cantium, cujus metropolis Dorovernum seu Can-
tuarum: Saxonum tria fuerunt regna, Orientalium,
Meridianorum, Occidentalium: totidem Anglorum,
nempe Orientalium, Mediterraneorum, seu Mercio-
rum, et Nordanhymbrorum. Augustinus monachus
eo missus a Gregorio hanc heptarchiam invenit idol-
olatricæ omnem misere mancipatam. Cantii regnum
omnium primum ab Augustino convertitur ad catho-
licam fidem anno 597. Saxonia Orientalis hodie Es-
sexia an. 604 ad fidem conversa. Northumbria ab
episcopo Paulino, qui Eboracum fecit metropolim,
ad fidem revocata est an. 627, et ne æquo longior
sim, an. 661 omnia ea regna Christi fidem amplexa
erant. Leo rem tantam jure tribuit sancto Gregorio
Magno, qui obiit supremum diem anno 604. Ab ipso
enim opus feliciter ceptum per divinos præcones
illuc missos, facili postea negotio perfectum est. Huc
æccedit quod archiepiscoporum Cantuariensis et Ebo-
racensis controversia unum spectabat Gregorium;
nam ipse constituerat (Lib. XII, ep. 15) ut Eboracen-
sis (quandocunque ad Christi fidem veniret Northum-
bria) pari honore uteretur cum Londoniensi, qui tam-
en postea Cantuariæ adhesit, ut liquet. Vide etiam
Labb. (Concil. tom. VII, p. 1110.)

^c Ex breviter indicatis superiori nota inferri non
potest Britannicæ insulæ accessio nomen Saxonis;
Cantii quippe regnum, ubi metropolis Cantuarum, non
erat Saxonum. Pariterque Northumbria, ubi Ebo-

EPISTOLA VII.

69 QUÆSTIONES SOLVENDÆ.

(An. Dom. 809, cod. VII, chron. 7.)

ARGUMENTUM. — Redeuntibus ex Britannia missis
Leonis et Caroli, qui Arduulfum Nordanymbrorum
regem in suum regnum reduxerant, pirate occur-
runt, Adolphum missum apostol. prædantur, in
Britanniam ducunt, ubi redimitur. Rem Carolus
nuntiat pontifici, simulque tres proponit quæstio-
nes. Pontifex maxime sollicitum se fatetur de
misso suo: quæstiones Hieronymi auctoritate solvit.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac trium-
phatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu
Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus ser-
vorum Dei ^d.

Remeante ad nos, Domino annuente, Sabino reli-
gioso episcopo ^e de partibus transmarinis, obtulit
nobis serenitatis vestræ epistolam continentem de
injuncta sibi legatione, vel captu atque redemptione
Adulphi diaconi missi nostri, de quo in magno mœ-
rore manemus, quousque omnipotens Deus illum ad
nos usque per vestrum deducet solatium.

Reperimus etiam in ipsa honorabili vestra epi-
stola tres quæstiones subjunctas. Unam quidem de
eo quod scriptum est in Evangelio secundum Mat-
thæum, ubi dicitur de Domino nostro Jesu Christo:
*Et veniens Nazareth habitavit ibi: ut adimpleretur
quod dictum est per prophetas, quoniam Nazarenus
vocabitur.* Alteram de eo quod in principio Evange-

cum, ad Anglos, non ad Saxones pertinebat. Perinde
Eardulfus rex Merciorum, set Anglorum Mediterra-
neorum, Saxonis nomen rejicit. Conringio igitur ad-
hærendum, qui Saxoniam transmarinam, Angliæ
nomine haudum recepto, tum insulam nuncupari
admonet.

^d Datam hanc epistolam an. 809 Eardulphi regis
restitutio planum facit; etenim annales Fuldenses
aliique apud Conringium consensu id tradunt. Vide
notam ad præced. epist.

^e Annales Fuld. restitutum aiunt regem per *Le-
gatos imperatoris et Leonis papæ.* Perinde Annal.
Francor. queis utitur Conringius, qui rem narrant
uberius: « Postquam Arduulfus rex Nordumbrorum
reductus est in regnum suum, et legati imperatoris
atque pontificis reversi sunt, unus ex iis, Adolphus
videlicet diaconus, a piratis captus est, cæteris
sine periculo trajicientibus, ductusque ab iis in
Britanniam, a quodam Cænulphi regis homine re-
demptus est, Romamque reversus. » Pari modo
Annales Francorum sub Ludovico Pio, qui Egin-
hardo tribuuntur, ap. Baron. et Pagium (an. 808,
n. 33; Pag. n. 10) primo dicunt, *per legatos Romani
pontificis et domini imperatoris*; deinde Adolphum
duntaxat nominant, ac duos imperatoris: « cum
eo ab imperatore missi duo abbates Rolfrius no-
tarius et Nantharius abbas de sancto Aldomaro. »
Quare haud plaudendum videtur Mahillonio (Annal.
lib. xxvii, n. 64), qui duobus tantum abbatibus a
Carolo missis hanc gloriam tribuit. Equidem puto
episcopum Sabinum hic memoratum, qui e trans-
marinis oris legatione functus revertitur, alium
legatum pontificis fuisse: nam Adolphus exeunte
superiori anno profectus erat, antequam pontifex
Eardulfi causam discuteret, restituendumque eum
regem decerneret. Is vero, quantum assequi licet,
Eardulphum cum Sabino misso apost. apud Carolum
expectavit, ut una simul proficiscerentur: nisi
forte cum duobus abbatibus eo se contulerat eam-
dem ob causam, rege postmodum adveniente eum
altero legato pontificio.

lii secundum Marcum testimonium propheticum A *ptum est in Isaia propheta, Ecce mitto angelum meum ante te, qui parat viam tuam.* Hoc, licet verbis aliis, in Malachia legimus. Quod autem sequitur: **71** *Vos clamantis in deserto, etc.*, ab Isaia propheta dicitur. Item vero in commentario Matthæi idem beatus dicit Hieronymus: « Cum enim testimonium de Isaia Malachiaque contextum sit, quaeritur quomodo velut ab uno Isaia exemplum potemus assumptum: de quo ecclesiastici viri plenissime responderunt. »

At vero testimonium beati Pauli apostoli, quod in Epistola ad Corinthios protulit, dicens: *Quod oculus non vidit nec auris audivit, etc.*, in Isaia propheta scriptum habetur aliis quidem verbis, eodem tamen sensu. Sic namque scriptum est ibidem: *A seculo non audiverunt neque auribus perceperunt, oculus n n vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te.*

Requirat b prudentissima vestra imperialis potentia in capitulo centesimo septuagesimo, et ita inveniet. Quanquam beatus Ambrosius hunc sermonem in expositione ejusdem Epistolæ, juxta scriptum Apostoli, in Apocalypsi Eliæ in apocryphis scriptam esse affirmat.

His præmissis, omnipotens et misericors Deus sua vos protectione custodiat, atque per multorum curricula annorum vitam tribuat sempiternam. Piissimum domini imperium gratia superna custodiat, eique omnium gentium colla substernat.

EPISTOLA VIII.

72 DE OCCISIONE MAUORUM IN GRÆCOS.

(An. Dom. 812, cod. III, chron. 8.)

De testimonio vero beati Marci evangelistæ, quod in principio sui profert Evangelii, dicens: *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Et iterum: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Sciendum est, quod e duorum testimoniiis prophetarum unum contextuit corpus, Malachia videlicet et Isaia, quorum unius edixit, alterius vero tacuit nomen. Quod enim ait: *Ecce mitto angelum meum, etc.*, de Malachia protulit. Quod vero adiecit: *Vox clamantis in deserto, etc.*, Isaiæ vaticinium est. Sicut in ipsius Malachia expositione beatus profert Hieronymus dicens: « Marcus evangelista duo testimonia Malachia et Isaia sub unius prophetae sermone contexens, ita exorsus est: *Initium Evangelii Jesu Christi, sicut scri-*

* Tres istæ questiones desumptæ ex Matth. II, 23; Marc. I, 1 2; I Cor. II, 8-9; nec Vulgatam neque Italiam referunt. Eadem infra sancti Hieronymi auctoritate explicata abs re nostra sunt, quippe quæ neque historiam, neque disciplinam spectant. Ven. Thomas. in Praef. (Tom. I) versionem antiquam Latinam juxta LXX manibus omnium versari tum testatur.

b Isaia propheta olim in capita 181 dividebatur, qualem exhibet laudatus Thomasius. Idem (sup. cit. l.) hac Leonis epistola utitur ad comprobandum suam editionem: « Id quod satis respondet, inquit, nostris hisce capitulis, si numerus unus addatur (qui facile scriptoris inadvertentia omitti potuit) legaturque CLXXI pro CLXX. » In Vulgata est cap. LXIV, v. 4, qui est ultimus antiquæ divisionis CLXXI, quod incipit a v. 15 cap. LXIII.

ARGUMENTUM. — Mauris militibus Siciliam invadere Michaellem imperatorem misisse classem cum patricio et spathariis; patricium auxilia obtinere non potuisse ab Anthimo duce Neapolis, quæ non negata ab Amalphantanis et Cajetanis. Mauros latrocinatos in insulis Lampadusa, Pontia, Iscla. In sanctæ sedis ditione salva omnia esse: vix enim a Carolo nuntiatis Maurorum motibus, continuo cœpisse fines atque oras maritimas milite custodiri, jugibusque in confessione ad Deum precibus Ecclesiæ præsidium, longævam Carolo vitam implorari.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi. Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei c.

* Ad ætatem hujus epistolæ quod attinet, Muratorius eam cum duobus sequentibus refert ad annum 813; inde autem arceat duobus præsertim capitibus: primo quia Michael sequenti anno a Leone Armeno proditus imperare desit, mouachumque induit; quare non cohereret Gregorii patricii cum classe in Siciliam missio per Michaellem, ejusque dejectio e solio Constantinopoleos. Deinde quia salva omnia ex parte Ecclesiæ hujus anni pugnati cum ærumnis per Saracenos allatis seq. anno: quod quidem caput Conringii sententiam ancipitem peperit, datam nimirum epistolam hoc vel seq. anno. Cum autem Septembri mense data sit, atque intervallo tantum bimestri epistola sequens distet; rerum inversio ista, quæ in hac penitus siletur, insequeenti autem fuse narratur, omne amovet dubium quin alia anno alio data fuerit. Vide col. seq., not. *

Sciūmus igitur vestram a Deo protectam imperialem potentiam semper de integritate et exaltatione atque custodia matris suæ sanctæ Ecclesiæ ejusque finibus solertissimam habere sollicitudinem, et ideo notum facimus serenitati vestræ ea quæ nuper audivimus et ex parte certi sumus *. Vestræ siquidem a Deo datæ sapientiæ incognitum non est quod illa nefandissima Agarenorum gens partibus Siciliæ anno præsentis venire consiliaverat. Nunc autem, sicut audivimus, in quibusdam Græcorum insulis conjunxerunt. Pro quibus vero misit Michael imperator patricium ^b et spadarios cum stolo, ut contra eos Christo **73** adjuvante dimicare debuissent. Cumque ipse patricius in Siciliam conjunxisset, direxit missos suos per Beneventum ad Anthimum ^c Neapolitanum ducem, ut cum toto ipso Neapolitano ducatu qui illi obedire voluissent navale auxilium ei præbere studerent. Qui vero dux occasiones proponens in adiutorio ejus ire contempsit. Cajetani tamen et Amal-

phitani aliquanta congregantes navigia in auxilio ejus abierunt. Postmodum vero, ut audivimus, ingressi sunt ipsi nefandissimi Mauri, tredecim scilicet navigia, in insulam quæ dicitur Lampadusa, partibus Siciliæ constituta, et prædare eam. Cumque de prædicto Græcorum stolo septem navigia itidem explorando perrexissent, ut sc. veritatem cognoscere potuissent, comprehendentes eos Deo odibiles Mauri, occiderunt illos : et dum expectassent eos Græci qui miserunt illos ad explorandum, et minime essent reversi, abierunt generaliter super eos, et, Christo miserante, totos illos iniquos Mauros occiderunt, ita ut nec unum ex eis vivum reliquerint. Porro et hoc relatum est nobis : quadraginta naves de ipsis Mauris venerunt in insulam quæ Pontias vocitatur, ubi ^B monachi residebant, et prædaverunt eam. Postmodum vero egredientes ex ea ingressi sunt in insulam quamdam quæ dicitur Iscla majore ^d, non longe a Neapolitana urbe **74** miliaria [militaria] xxx; in qua fa-

* Notanda pontificis prudentia : non enim quæcunque scribit certa esse fatetur : sed audita tanquam dubia refert, secernitque ab iis quæ certo norat. Saracenorum appulsum ad insulas Græcorum; Lampadusæ vastationem ab iisdem factam; septem Græcæ naves exploratum missas, prædatasque per Saracenos, hominibus ad unum cæsis, necnon e converso Mauros postmodum omnino deletos a Græcis, tanquam dubia, nuntiorum fidei commendat. Contra decrevisse Saracenos hoc anno Siciliam aggredi, adventum Græcæ classis; ab Anthimo negata auxilia, eademque a Cajetanis et Amalphitanis præbita; et insularum Ponticæ atque Isclæ invasiones pro certis enarrat.

^b In chronico Neapolitano apud Pratillum (tom. III, pag. 35) Michaelis nomen tribuitur patricio. Scriploris incurie id factum, an patricius eodem appellaretur nomine atque imperator, incerta res est : nullum quippe nomen præferret in epistola. Muratorius nimis fidenter ei fecit nomen Gregorio : at patricii Siciliæ appellatione vir doctus est deceptus. Quod minime illi acci isset, nisi hanc epistolam ad sequentem annum distulisset; nam cum anno eodem hujus litteræ datæ sint, quæ mox sequentur, et Gregorii patricii in utrisque mentio fiat, alium non esse ducem classis arbitratus est. Ita patricius, qui pro rege, ut hodie dicimus, in Siciliæ insula residebat, Græci imperii reliquiis præfectus, in præfectum maris ab eo convertitur. Pagius quoque istas epistolas datas omnes putat an 813, iisque utitur ad Saracenicæ historiae continuationem; patricio tamen præfecto maris nullum ausus est nomen facere, quippe anonymum apud Leonem inventi.

^c Nil melius excogitari potest ad hanc epistolam illustrandam quam laudati Chronici Neapolitani a Pratiilo editi testimonium : « Antimus qui noluit mandatis Domini imperatoris obedire, ut cum suo exercitu adversus Saracenos ire debuisset : quapropter illi pervenerunt usque Neapolim devastantes pagos et loca sine ullo obstaculo et impedimento : inculpatus fuit a Michaelē patricio imperialis exercitus dux de intelligentia cum Saracenis apud Dominum imperatorem, dum poterat defendere loca illa, et reliquit indefensa. Exiit tum fama quod exercitus Domini imp. Neapolim veniebat, et non reverteretur, nisi prius non destruchat domus et omnia bona domini ducis Antimi; qua de re dux Antimus volebat Romam fugere, et non potuit, et præ timore post paucos dies mortuus est, et ducatu successit anno 813 Theotistus. » Prefecto si Antimus mœrore obiit diem suum an. 813, in hunc annum

gesta omnia quæ mœrore causa fuerunt, huc rejici nequaquam possunt. Huc accedit quod si Michael initio sui imperii ex Egiptiaro apud Baronium et Pagium (Baron. 812, n. 12; Pag. *ibid.*, num. 7) per legatos suos firmavit pacem Aquisgrani cum Carolo, et Romæ cum Leone : huc etiam referri debent quæ narrantur in epistola. Nam Carolus, vix dimissis legatis, de Italia servanda deliberavit in conventu Aquisgrani pariter coacto, « propter famam classis quæ de Africa et de Hispania ad vastandam Italianam ventura dicebatur » (Pag. *ibid.*, n. 9). Notandi etiam sunt legati ab imperatore missi : « Legatos suos direxit Michaelē scilicet episcopum et Arsaphium, atque Theognostum protospatharios. » Nonne igitur et alius Michael patricius, qui cum spathariis classem duceret in Siciliam Constantinopoli exstiterit ?

^d *Enariæ* insule, quæ et *Inarime* et *Pithecusa* olim appellabatur, Isclæ nomen accessisse a noni sæculi initio nulli auctores dicant. Attamen epistola hæc de alia insula non loquitur, tametsi 30 mill. Neapoli abesse dicatur, cum sex tantummodo inde distet. Cur major vocetur non intelligo, nisi forte *Isclæ*, quæ aliis *Pandataria*, prope Pontiam (Plin. l. III, c. 7) ratio habeatur, quæ et ipsa tum temporis audiret Iscla. Quod autem attinet ad miliaria 30, video *Comringium* prima in editione an. 1647 posuisse *miliaria*, postea nova curata editione an. 1655 membranæ iterum diligenter inspectis, *militaria* 30 emendasse, quasi Maurorum numerus illuc appellentium designetur. Et vero diceret illam Leonem non longe a Neap. urbe, si triginta passuum millibus esset distita ? Pecudes et familia Neapolitanaorum inibi existere credi possent, nisi esset fere finita Equidem reor, locum Chronici Neapolitani (Ap. Pratill. tom. III, p. 61) sæculi sequentis initio, hæc referri debere : namque *illi de Isola viri belligeri* Neapolitanam terram affligentes in mari sunt perdomiti, et plerique Neapolim deducti. Quare non *Isola*, sed *Iscla* ab scriptore antiqui illius chronici esse postulum crediderim; at *Ubaldi* exscriptoris, aliusve vitio *Isola* mendose scriptum. Ha præfecto factum videre est in Critice Pagii ad Baron. (edit. Lucen. an. 813, n. 21). Ipsa enim hæc Leonis epistola pro *Iscla* præferret *Isola*. Cæterum, quidquid sit de recenti nomine *Ischia*, quod insulæ factum voluit ab ejus oppido *Coxendicæ* formam habente; nam *Coxendicæ* Græcæ *Ischia ixvia* dicitur, ut libere dicam quod sentio, utramque insulam esse appellatam *Ischiā* minorem majoremve hæc ex epistola intelligo; a quoniam vero i littera in *l* mutata fuerit, diyinari ab aliis velim.

milicia et peculia Neapolitanorum non parva inven-
runt : et fuerunt inibi a xv usque ad xii Kal. Sep-
tembr. et nunquam ipsi Neapolitani super eos exie-
runt. Cumque totam insulam deprædassent, imple-
tes navigia sua de hominibus et ejus necessariis re-
versi sunt post se. Cajetani autem, qui post desola-
tionem jam dictæ insulæ ibidem fuerunt, dixerunt
quod invenissent homines occisos lacere ^a et granum
et scirpha quæ ipsi Mauri portare secum non potue-
runt, sed et caballos Mauriscos, quos in suis duce-
bant navigiis, occisos ibidem dimiserunt. Ecce quæ-
cunque [audire] potuimus de Græcorum partibus,
serenitati vestræ intimare curavimus. De nostris
autem terminis insinuamus vestræ tranquillissimæ
imperiali potentæ quia per intercessionem sanctæ
Dei genitricis semperque virginis Mariæ dominæ
nostræ, et beatorum apostolorum Petri ac Pauli, et
per vestram prudentissimam ordinationem, omnia
salva et illæsa existunt. A quo enim de illorum ad-
ventu vestra nos exhortavit serenitas, semper po-
stera et littoraria nostra ^b **75** ordinata habuimus,
et habemus custodias; nosque cum nostris sacerdo-
tibus in ecclesia fautoris vestri beati Petri et Pauli
[apostoli], Omnipotentis exoravimus clementiam ut
suam sanctam Ecclesiam ab insidiis inimicorum cu-
stodire et defendere dignetur ^c, vosque ad exaltationem
et defensionem ejus per longa annorum curricula
conservare et protegere lubeat, atque ad gaudia
æterna per multa temporum spatia cum sanctis per-
ducatur omnibus. Piissimum Domini imperium gratia

A superna custodiat, eique omnium gentium colla sub-
sternat. Absoluta vii Id. Septembr.

EPISTOLA IX.

76 QUALITER SICILIENSES CUM SARACENIS FACTUM
FECERUNT ET CAPTIVI REDDITI.

(An. Dom. 813, cod. II, chron. 9.)

ARGUMENTUM. — Leoni traduntur litteræ a Gregorio
patricio Siciliæ ad Carolum Aug. absque inscrip-
tione : resignandæ scilicet, legendæ, atque appo-
sito sigillo in Franciam transmittendæ, aut ipsæ
aut earum exemplum; nam erant responsum Car-
rolinis, utrasque missus pontificius ultro citroque
tulerat. Pontifex integras ad Carolum mittit, pu-
tatque minime inscriptas, Leone imp. suo incon-
sulto, ad se autem remitti orat cum lectæ fuerint :
eundem missum nuntiasset quod patricius propige-
rat inducias cum Saracenis in annos decem, capti-
vis utrinque redditis; Michael Aug. monachus indu-
erat, pleraque alia evenerant quæ singillatim
enarrat.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac trium-
phatori, filio, amatori Dei et Domini nostri Jesu
Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus ser-
vorum Dei ^d.

Tertio igitur Idus Novembr. suscepimus epistolam
Gregorii patricii Siciliensis : responsum scilicet se-
renitatis vestræ epistolæ, quam illi per hominem no-
strum emisimus. Vobis siquidem, pro qua causa
ignoramus, epistolam nomini vestro titulatam ^e non
emisit. Illam tamen, quam nobis direxit epistolam,
de qua vobis exemplar, aut postquam eam legeremus
a nostro sigillo vestræ imperiali potentæ dirigere
petivit. **77** Nos pro vestra satisfactione neque eam

^a In utraque editione Conringii, et ap. Labbeum
legere est *lacere* : at Pagius et Du-Cangius (*Verbo
Scirpha*) recte legunt *jacere*. Quæ res satis compro-
bat *j* ante vocalem, quæ in codicibus mediæ ævi
quandoque sursum protenditur, tam hic quam in *Is-
cya* sumptum esse pro *l*. Hæc vero eludunt erudito-
rum interpretationes, ut *Ischiam* a Græco nomine
natam ostendant; nec non mediæ ævi scriptorum
scordiam, qui rem minime negligendam aut silen-
tio prætereant, aut ignorare pro palam fatentur.

^b Terminos pontificiæ ditiois paulo ante indicatos
hic luculenter designat duobus vocibus *postera et
littoralia*. Per hanc postremam nulla dubitatio est
quin oram maritimam a Populonio Tarracinam us-
que se protendentem intelligat. Per vocem autem
postera nemo non videt Leonem accipere qua ditio
sanctæ sedis finitima erat Neapolitano ducati, quin
etiam et Beneventano, usque Lirim flumen seu Ga-
rillanum; sequenti enim anno ora maritima, ac sub-
sequentibus annis prædictæ fines mediterranei Sara-
conorum invasionibus seu deprædationibus fuerunt
obnoxii.

^c Innumeris Veteris Testamenti exemplis utraque
res probatur, preces ad Deum fuscæ, et bellicis appa-
ratus : non enim tentanda est Dei omnipotentia :
oratio et preces necessariae sunt, at una simul actione
opus est. Ita scilicet sanctus Leo III successoribus
exemplum præbuit quod sequerentur. Adrianum autem
tamen perinde se gessisse vidimus in Cod. Car.

^d Tam perspicuæ sunt notæ temporis hujus epi-
stolæ, ut minime mirum videri debeat, si consensu
omnes ad annum 813 referendam putent : Junius
siquidem mensis transactæ sextæ indict. annum in-
dicat 813, ante Septembrem mensem; hinc vero inci-
pit ind. vii, cum epistola data est undecima die No-
ve. ub. : præterea Indictio octava memoratur, tan-

quam futura; septima enim ad Septembrem anni
sequentis perveniebat.

^e Anno 814 Nicephoro imp. Orientis cæso a Bulgaris,
Michael Curopalates levatus erat Octob. die 2, et
die 5 a Nicephoro patriarcha coronatus. Is vero sus-
ceptis legatis ad Nicephorum missis a Carolo pro
stabilienda pace, propriam legationem adjungit, pax-
que insequenti anno firmatur Aquisgrani, Eginhardo
teste in Annal. ap. Pag. (812, n. 7, seq.) per eos-
dem legatos : pax tamen Græca, *Basileus* quippe
Carolus appellatur a legatis, quem titulum Græci
non modo negarunt Carolo, sed usurpatum ægre tu-
lerunt semperque improbarunt. Multa conjectando
recentiores ea de re disputant, quæ nullo antiquo
hærent monumento. Incipiunt scilicet a Nicephori
legatis an. 803. (Pag. *ibid.*, n. 3) et ineundæ pacis
primordia, pro pace inita cum clausula *uti possidetis*
venditare non dubitant (Murator., an. 803). Splen-
dida somnia! Agitari tum ceptum de pace : anno
autem 810, ut videre est ap. eundem Pag. (n. 4)
a Pippino subactis Venetis, pacem aliquam esse ini-
tam cum Carolo, qui Venetiam Nicephoro reddiderit,
alii dicunt negantque alii. At anno demum 812 Caro-
lum retentis Histria, Liburnia, et Dalmatia præter
maritimas civitates, pacem aliquam statuisse cum
Nicephoro, ut diximus, antiquorum fere constans
opinio est. Nomen tantummodo imperatoris seu ba-
silei, liberalitate legatorum tributum Carolo, tan-
quam invidiæ plenum rejectum a Græcis. Idcirco pa-
tricius Siciliæ inscriptione vacuam epistolam mittit
Carolo per pontificem. Vide Pagium (an. 824, n. 10),
qui ostendit Græcos basilei nomine tum imperatorem
tum regem salutasse : adeoque si qui Græcorum eo
titulo affecerunt Francos, reges tantum intellexere,
neque usquam Romanorum sed Francorum basilei
inventiuntur appellati.

ad legendum aperuimus. neque quod in ea continetur cognovimus ^a, nisi quod per illum missum nostrum nobis in verbis direxit. Id est de illis Saracenorum missis cum quibus pactum confirmavit ipse patricius in annos decem. Dicebat enim ad prædictos missos Saracenorum: Quale nobiscum pactum facere vultis, cum ecce jam anni sunt octuaginta quinque quod pactum nobiscum fecistis et firmum non fuit? In hoc et Constantinus patricius, qui ante me præfuit, in decem annos vobiscum pactum firmavit, usque ad futuram octavam indictionem ^b, sed neque ipsum pactum firmum tenuistis. Nunc autem quale vobiscum pactum faciamus, nobis incognitum est. Ad hæc respondebant ipsi Saracenorum missi, dicentes: Pater istius Amiralummin ^c, qui nunc apud nos regnare videtur, defunctus est, et iste relictus est et parvulus, et qui fuit servus factus est liber, et qui liber fuit effectus est dominus; et nullum se regem habere putabant; sed ecce nunc postquam omnia quæ pater suus habuit sibi subiecit, vult firma stabilitate hoc quod paramus pactum servare: de Spa-

^a Summam pontificis fidem in rebus huiusmodi laudabam supra (ep. 6, al. 8, in not. ^a): en ejusdem argumentum aliud luculentius. Quia Carolus scripserit, quidve Gregorius reposuerit, nullatenus nosse vult, ne obsequio aut officio desit in Carolum. Attamen animadverti velim quod si patricius Siciliae a Leone petit ut litteras legat, earumque exemplum, seu ipsas autographas ab se signatas in Franciam mittat, minime iis continebatur quidquam pontifici celandam: cum cæteroqui de Sicilia tum temporis a Saracenis frequenter vexata res esset. At num ageretur de ineundo foedere cum Romanis ad repellendos Saracenos, an de commutanda insula cum provinciis Dalmatiæ Liburniæ aliisque, in obscuro omnia sunt. Unum tantummodo certum: quod Sicilia usque ad annum 827 imperatori Orientis paruit (Bar. an. 827, n. 24; Pag. *ibid.*, n. 4); qua de re opportunius, cum agam de diplomate Ludovici Pii.

^b Anno igitur 804 Constantinus patricius Gregorii prædecessor foedus cum Saracenis in annos decem percusserat. Et nota quod patricii diu præerant Siciliae, ut planius intelligas quam longe a vero abeat Muratori, ubi patricium duces classis, pro patricio præfecto Siciliae accipit, quod monebam supra (ep. 8, al. 3, in not. ^c).

^c Animadvertit Pagius (an. 813, n. 24) *amir* seu *emir*, præfectum seu regulum significare, at addito *Almumenin* denotare principem fidelium, seu caliphum, cujus regia sedes Bagdadi. Elmacini item auctoritate notat de Aronis morte Leonem loqui, quam consecuta est eodem hoc anno die 25 Septembris Alamini fratris cæles, et Almamonis alterius fratris inauguratio, quem inter caliphos vicissim octavum numerant. Almumenim et Almamonem unum eundemque esse facili negotio assequor: at nomen idem pro principe, seu calipha, esse accipiendum non intelligo. Ad rem nostram quod attinet, quanquam nonnihil falsi hac in epistola contineatur, mors tamen caliphæ juxta adnotata ejusdem Pagii certa est. Calvisius etiam ex alio auctore consignat hoc anno hinc Amiræ mortem, ac Maimonis successionem. Quæ parva nominum discrepantia rem non mutat.

^d Saraceni una ealemque gens erant: sed postquam Africa invasa, inde Hispaniam octavo sæculo ineunte occuparunt, eique incubantes, proprio regi paruerunt, præfectis ejus amplissimi regni provincias administrantibus; unde postea regna quatuordecim emersere: tum vero quasi perduelles a Saracenis caliphæ Bagdadis subjectis haberi sunt coepti. Quin-

nis ^d vobiscum non spondemus, quia non sunt sub ditione regni nostri: **78** sed in quantum valemus eos superare, sicut vos ita et nos contra illos in mare diuicare permittimus: et si soli nos non valemus, nos a parte nostra et vos a vestra Christianorum finibus eos abjiciemus. Post hæc vero convenit illis, et confirmavere in scripto inter se pactum in annos decem: et dedit eis missum nomine Theopistum notarium, et reddidit illis quantos habuit comprehensos de ipsis Saracenis, ut illos Christianos, quos de suis partibus prædaverant, reddidissent ^e. Et postquam jam dictum pactum inter se firmaverunt, et missus ab ipso patricio absolutus est, inventi in catena unum hominem sub nimia velocitate ad patricium nuntiare festinans, quod septem navigia Maurorum prædaverunt unum vicum in Regio, et duæ naves ex eis post eos ad litus exierunt vacuæ. Nam et hoc nuntiavit nobis ipse missus noster, quod audisset ab hominibus Saracenorum missis, quod isto Junio mense transactæ sextæ indictionis voluissent cum aliis centum navibus ad Sardiniam ^f peragere,

e iam Maurorum appellatio iis accessit: ita ut Saracenos Hispaniæ appellatio ejusmodi a cæteris Saracenis secernat. Utriusque rei testis locupletissima est hæc epistola.

^e De solemnibus hoc tractatu captivorum utrinque restitutione firmato, nil apud historicos invenitur: quare singularis notitia ista uni Leoni pontifici referatur accepta. Certe usque ad annum 827 Saracenos Africae molestos fuisse Siculis non docet historia: tum vero Euphemii Siculi proditio Siciliam in Saracenorum potestatem venisse et Baronius et Pagius (Bar. 827, n. 23; Pag. *ibid.*, n. 4) Græcorum auctoritate demonstrant. Leonis autem Ostiensis opinio de adventu Saracenorum in Siciliam anno 820 jure Baronius refellit: nil enim certius invasione ista Sicilia an. 827, post editionem chronici Siculo-Arabici inter scriptores Rer. Italicar. (Tom. I, part. II, p. 245). Quamobrem veritati fucum faceret qui Siciliae insulam usque ad prædictum annum 827 possessam a Græcis, inde duobus amplius sæculis in potestate Saracenorum permanentem aut a Carolo Magno, aut ab alio e successoribus Carolinæ stirpis possessam fuisse diceret. Ea nihilominus in diplomate Ludovici Pii recensetur: quare autem ita factum, ostendam in Dissert. de eodem diplomate, quæ has epistolas consequetur.

^f Narratio hæc de Saracenis Africae ante pactas decennales inducias parum credibilis videtur. Leo ipse pluribus utens testibus rem valde dubiam scripto se mandare ostendit. Secus est de Mauris Sardiniam et Corsicam sæpe præda et cædibus vexantibus. Fuldenses annales et monachus Engolismensis, una cum Eginhardo, Carolum ejusque filium Pippinum regem classe tutatos esse eas insulas tradunt, ut dictum est (ep. 4, al. 6, in not. ^f). Cumque neutralium pertineret ad Italiam regnum, at Corsica e contrario donata esset sanctæ sedi, ut ibidem demonstratum fuit, Sardinia eadem fortuna uti videretur. At nullum suppetit documentum quo res firmetur. Duo hæc duntaxat indicia fere certa insunt hac in re: insulam scilicet nec Græcorum, neque Francorum juris esse. Si enim Græca dominio illuc tum pervenisset, Franci haud misissent illic classem Saracenis arcendis: et si insula fuisset Francorum juris, haud terminasset Carolus Italicum regnum Tirrheni mari: una cum ducatu Tuscano usque ad mare Australe et usque ad Provinciam. (Ap. Pith., part. II, p. 81.) Equidem causam aliam non video cur classis ad tuendam insulam mitteretur a Carolo, præter eam

et dum venissent prope Sardiniam subito aperta **A** 79 est maris vorago, et subglutiviti illa centum navigia, et postmodum sic cum magno timore reversi sunt ipsi Saraceni, qui hoc dicebant, in Africam, et nuntiaverunt ad familiam de illis qui submersi sunt. Cumque ipse missus noster talia audisset, interrogavit illum notarium qui eum custodiebat si veritas esset quæ ab illis Saracenis audierat; et dixit ipse notarius quod ita esset, et ipse ore proprio legisset ad patricium illam epistolam quam ei unus Christianus amicus suus ab Africa direxerat ^a, in qua de submersione de prædictis centum navigiis continebatur. Et hoc factum est mense Junio, quando illud signum igneum tanquam lampadem ^b in cælo multi viderunt. Ipsi vero missi Saracenorum in navigiis Veneticorum venerunt, et sic veniendo combusserunt igne navigia quæ de Spania veniebant. Ecce quod per hominem nostrum audivimus serenitati vestræ intimare curavimus; sed precamur serenitatem vestram ut postquam ipsa epistola Gregorii patricii relecta fuerit a vobis, nobis eam dirigere non dedignemini. Quare autem minime vobis epistolam ipse patricius misit, et in illam quam nobis direxit nomen vestrum non exaravit, cum a vobis perlecta fuerit statim vestra a Deo data sapientia cognoscere poterit, cur vobis epistolam ut decuit non emisit. Tamen si præsumptio non nobis imputatur, quod

quæ ad defendendam Corsicam illum movit: et ut nempe ejus donatio semper firma et stabilis permaneat. (Ep. 4, al. 6.) Nulla, inquit, mentio est Sardinie, præter istam fortuitam, qua prodigium nuntiatur a pontifice. Reponam: ne Corsicæ quidem Leo meminit, nisi obiter. At qui non videt plurimas per duodeviginti annos ultro citroque epistolas Leonis ad Carolum Carolique ad Leonem missas esse, quæ omnes interierunt? Profecto ne decem istas quidem ad nos pervenisse gloriemur, nisi Goaringio, aliis fortasse neglectis, dignæ visæ essent quæ ederentur in lucem cum suis notis, quas recte Labbeus (Conc. tom. VII, p. 1415) delinavit et fidelissimis adversus Ecclesiam catholicam ejusque supremos pontifices criminationibus atque calumniis conspurcatis.

^a Prodigii ejus prope Sardiniam nulla occurrens mentio apud Anastasium causa est cur fidei relatorum tam grande factum commendem. Namque aliud simile, postquam Saraceni basilicam sancti Petri desolarunt ann. 846, non siletur apud Anastasium (sect. 495-497). Verique admodum simile est sacrilegos cum præda mari absumptos esse. Concinit Joannes diaconus (apud Pratill. tomo III, pag. 46) enarrans facta post deprelationem basilicarum sanctorum Petri et Pauli: « Sed pelagi, inquit, vastitatem sulcantibus excitavit Dominus Austrum, quo dispersi atque demersi, paucissimi ex eis ad sedes remearunt suis. » Igno us etiam Cassinensis, quem sequitur Leo Ostiensis, hanc rem narrat (Ibid., tom. I, n. 9, p. 205). Anima verto autem, patricio Siciliae rem nuntiari ab amico captivo, ut novi aliquid e transmarina ea regione referret; contra autem a pontifice id prodigium nuntiari Carolo, rei, temporis ac personarum circumstantiis adjunctis, ut fides major narrationi accedat: nonne hinc conjicitur pontificis non parum interesse, prodigio illo Sardiniam evasisse vastationem quæ a Saracenis imminabat? Cæterum monachus Engolism. duas Saracenorum expeditiones narrat in Sardiniam; de prima, quæ ad superiorem annum referri debet: « Ea, inquit, classis quæ ad Sardiniam est delata, tota de-

amando ea quæ de hac re sentimus serenitati vestræ insinuamus, videtur nobis, quia sine consultu Leonis imperatoris sui non **B** 80 ausus est vobis adhuc epistolam suam dirigere ^c. His præmissis, omnipotens et misericors Deus sua vos protectione custodiat, atque per multorum temporum annos ad gaudium æternum perducatur. Piissimum domini imperium gratia superna custodiat, eique omnium gentium colla substernat. Absoluta in Id. Novembr. Dixit Gregorius patricius ad missum nostrum quod Michael imperator monachus effectus est cum uxore et filiis suis.

EPISTOLA X.

DE INIQUO CONSILIO FACTO.

(An. Dom. 813, cod. iv, chron. 10.)

B ARGUMENTUM. — Novo ancipitique accepto nuntio a Græcis hominibus de Michæle a Bulgaris victo, deque ejus secessu in monasterium una cum suis; nec non de Leonis Armeni acclamatione et coronatione, novam hanc scribit epistolam. Summa ejus certa: at Græcorum narratiunculis aures nimirum faciles præbens, pugnantis et fabulosa nonnulla pontifex nuntiat tanquam certa.

Domino piissimo et serenissimo, victori ac triumphatori, filio, amatori Dei ac Domini nostri Jesu Christi, Carolo Augusto, Leo episcopus servus servorum Dei ^d.

Postquam enim epistolam Gregorii patricii Sici-

leta est. Alteram vero, quam copulat cum Michælis monachatu, ac proinde ad hunc annum refert, prælio victam a Christianis Sardinie ait. Quare prodigium priori potius quam alteri videtur conducere. At Leo cum Junio mense hujus anni eam conjungens, de secunda aperte loquitur.

C ^b Baronius (an. 811, n. 48) Eginhardo auctore tradit tribus Caroli annis ultimis cælo terraque visa esse prodigia atque portenta, quæ mortem ejus præsignabant: nimirum crebra lux solisque deliquit, Aquis palatii, ubi degebat, frequens tremor, fulmina, ruina regie, incendia et alia plura. Eclipses a Calvisio notantur; signa cætera ab historicis memorantur, præcipue incendia: quomobrem cæleste hoc novum signum a pontifice memoratum non abhorret a fide; tametsi cum ingluvie maris conjuncta incredibilis videatur.

^c Causa certa cur patricius epistolam non inscripserit Carolo imperatori, est pax superiori anno cum Græco Augusto per legatos firmata: titulus enim imperatoris Romanorum Constantinopoli male oluit, neque unquam tributus fuit Carolo et successoribus. Huc accesserant res novæ in Oriente: Michæel quippe, abdicato imperio, postquam a Bulgaris victus inversionem rerum et gentium asperxit, in duedat monachum, ut est in fine epistolæ, successeratque Leo Armenus impius ille Augustus, qui sacrar. imaginum persecutionem, præsulorum monachorumque exilio ac cæde iustauravit. Quare impii hujus Cesaris præfecti, ac præcipue patricius Siciliae, qui reliquias Orientalis imperii tuebatur in Occidente, rem facere non essent ausi, quam ipsi Michæli optimo principi norant displicuisse.

^d Die quinta decima post præcedentem, scilicet 25 Novembris, datam hanc epistolam Leo ipse testatur in fine, absolutam aieus vii Kalendas Decembres. Quare vanum esset in epistolæ nihil novum afferentis majoremque partem inutilis ætatem diligentius inquirere.

lensis simul cum nostra emisimus serenitati vestre, A
 conjunxit ad nos unum navigium nostrum cum ali-
 quibus Græcis hominibus : ex quibus unus dixit no-
 bis quod dum esset Leo, qui nunc effectus est impe-
 rator, contra Bulgaros ad pugnandum, Procopia
 uxor Michaelis imperatoris habuisset quemdam ami-
 cum nomine Constantinum patricium, et exhortasse
 eum [eam] **S** ut sibi eum conjugio copulasset, pro-
 mittens ei thesaurum absconditum multum, quod se
 abditum a patre suo habere dicebat, per quod po-
 pulum erogare debuissent, quatinus imperatorem
 eum sibi elegissent. Tunc reductus [seductus] ser-
 monibus ejus, paruit iniquo illius consilio, et pacavit
 sibi multos dans largiflua dona : post hæc vero
 intromiserunt eum in palatium imperiale, laudem
 canentes ei. Ipse autem Constantinus fecit ad se
 accerseri [accessiri] Nicephorum patriarcham, et
 dixit se coronare [coronari] sicut mos est Imperato-
 rum. Ille igitur patriarcha, nolens coronare eum
 manibus propriis, interfecit eum. Uxorem vero
 Leonis imperatoris exoravit, et filium ejus par-
 vulum interemit. Hoc cum audisset Leo imperator
 ubi erat in finibus Bulgarorum ad pugnam, cepit
 afflictis sermonibus increpare patricos et opti-
 mates qui cum illo erant, dicens : Boni et Chri-
 stianissimi viri, cur talem iniquitatem in me facere
 voluistis, quod elegistis me vos imperatorem? et
 ecce nunc et uxorem meam et filium meum occi-
 derunt et levaverunt sibi alium imperatorem. Tunc
 omnes stupore magno repleti dixerunt ei : Benigna-
 sime domine, nullam perturbationem ante faciamus,
 donec intra civitatem ingredi valeamus. Et inito
 consilio deposuit imperialem vestem et induit milita-
 rem, et tollens secum quinque millia viros armatos
 electos ad prælium, reversus est ad murum civitatis

* Quamquam opinio sit a Marcianno originem du-
 cere coronationem imp. per manus episcopi, tamen
 Tillemontius animadvertit (*Leon. I.*, art. 1) non esse
 antiquiorem Leone I, qui anno 457 ab Anatolio
 patriarcha nulli coronatus. Tanto viro, qui Augusteam
 historiam nulli secundus persequitur, non est cur
 fidem negemus. Ab anno igitur 457 imperatores
 Orientis coronari cœperunt a patriarchis Constanti-
 uopolitæ. Sed coronatio ista nil commune habet cum
 coronatione a Leone III instituta, præter nomen.
 Nam Tillemontio eodem teste Græci auctores Ana-
 stasium an. 491 ab Ariadna coronatum tradunt (*In*
Anast. Dicor., art. 2); tametsi Theophanes et Ce-
 drænus ab Euphemio patriarcha id factum narrent.
 Baron. (an. 491, n. 7) ex Theodoro lectore et Suida
 Euphemium ostendit aversatum esse coronationem
 hæretici hominis, nisi saltem suspectæ fidei; nisi
 prius catholice fidei professionem ederet; at de co-
 ronatione per manus patriarchæ non loquitur. Cum
 tamen multo ante Leonem I a patriarcha coronatum
 liqueat, et anno 525 Justinus a Joanne I pontifice se-
 cundo coronari voluerit devotionis ergo, cum a pa-
 triarcha ante annos septem inauguratus esset, ut est
 apud eundem Baronium (an. 525, n. 7), non est am-
 bigendum quin ritus iste jam fuerit introductus.
 Quamobrem haud nova res a Leone III excogitata
 fuit, cum Carolum Magnum coronavit, circa ipsam
 coronam : sed circa ritum, quem non modo priva-
 tum esse voluit Romani pontificis, at prorsus novum
 excogitavit, tum professionis emitteudæ ratione ha-

bita, tum cæteris adjunctis novi ritus attentis, de
 quibus vide Dissert., n. 50 seqq.
S Cunque nuntiatum fuisset quod multi milites fugissent a Leone,
 et venissent ad eum laudantes illum, fecit eis aperi-
 ri portas civitatis, ut rogam eis dare d'huisset.
 Illis autem ingredientibus, non pepercerunt neque
 viris neque mulieribus, sed neque parvulis quos i-
 venire potuerunt. Et mortui sunt, ut fertur, XVI
 millia inter viros et mulieres. Tunc ipse Leo impe-
 rator misertus est populo suo, et petiit cum Con-
 stantino bellum committere, ne pro duobus viris
 tantorum Christianorum sanguis effunderetur. Post
 hæc vero petitionem ingressi sunt ambo in locum
 qui dicitur Ippodromio, et occisus est Constantinus
 a Leone imperatore. In eadem hora interfecit Theo-
 dorum patricium et omnes qui in ipso consilio fue-
 runt : Procopiam autem uxorem Michaelis impera-
 toris occidit, et membra ejus abscidens distribuit
 per murum civitatis. Cumque sibi vindictam taliter
 perfecisset et ordinasset congrue civitatem, reversus
 est ad exercitum suum in finibus Bulgarorum. Post-
 modum vero conjunxit ad nos unum hominem Grego-
 rii patricii, qui dixit nobis quod neque patriar-
 cham occiderunt, neque uxorem Leonis imperatoris
 exorbaverunt, sed neque filius ejus interfecit est,
 nisi unam parvulam filiam suam fecit Procopia
 uxor Michaelis imperatoris interficere. Hæc vero de
 Græcis hominibus audientes serenitati vestre inti-
 mare curavimus. His præmissis, omnipotens et
 misericors Deus sua vos protectione custodiat, atque
 post multorum curricula annorum ad gaudia æterna
 perducat. Piissimum domini imperium gratia superna
 custodiat, eique omnium gentium colla substernat.
 Absoluta VII Kal. Decembr.

bita, tum cæteris adjunctis novi ritus attentis, de
 quibus vide Dissert., n. 50 seqq.

Narratio ista tota fabulosa est : quam tamen pon-
 tifex non solum credidit, sed Carolo credendam nun-
 tiavit. Vera historia repetenda est ab auctoribus Græcis
 apud Baronium (an. 813, n. 4 seqq.) et apud
 Pagium, qui Constantini Porphyrogeneti aliorum-
 que narrationibus prolatis, falsitatem omnem (epi-
 stolarum hujus refellit (*Ibid.*, n. 4 seqq.). Summa est :
 Leonem Armenum a patriarcha Nicphoro rogatum,
 ut fidei symbolum profiteretur, antequam imperii
 coronam acciperet, id facere tum renuisse, facturum
 se tamen esse pollicitum, postquam rata firmaque
 esset acclamatio : quamobrem a Nicphoro coronatus
 sequenti die, quæ Julii erat undecima, datam
 fidem sefellit, malisque ingentibus Orientale imperi-
 um subjecit.

Ne hæc quidem ex Græcorum auctore ullo sup-
 petunt : quare ipsa etiam inter vulgi rumores reci-
 enda. Epistola autem Aquisgranum, ubi Carolus
 hiemabat, delata, paulo ante extremam ejus valetu-
 dinem ad tanti principis manus pervenit. Namque
 Januario mense in morbum incidens quino Kal.
 Febr., ut tradit Eginhardus in ejus Vita, seu XV Kal.
 ejusd. mensis, ut habet monachus Engolismensis,
 supremum diem obiit. Baronius (an. 814, n. 57 seqq.).
 Pagius (eod. ann., n. 22 seqq.), et Georgius in
 animad. ad Pagium satis superque hæc de re. Eos
 consul.